TEOMAN DURALI

çağdaş ingiliz-yahudi medeniyeti

ŞABAN TEOMAN DURALI, *1947'de Zonguldak'ta doğdu. İstanbul Üniversitesi'nde biyoloji ile felsefe alanlarında öğrenim gördükten sonra adı geçen yükseköğrenim kurumunun Felsefe bölümünde 1975'ten beri öğretim üyesidir. Duralı'nın kitaplaşmış çalışmaları sırasıyla;* Canlılar Sorununa Giriş *(İstanbul 1988);* Biyoloji Felsefesi *(Ankara 1992);* Aristoteleste Bilim ve Canlılar Sorunu *(İstanbul 1995);* A New System of Philosophy–Science from the Biological Standpoint *(Peter Lang; Vienna, Bern, New York 1996).*

İZ YAYINCILIK: 174
İnceleme-araştırma dizisi: 36
İstanbul, 1996

ISBN 975-355-206-8

dizgi, içdüzen, kapak:
İz Yayıncılık
baskı, kapak baskısı, cilt:
Eramat, 506 71 25

TEOMAN DURALI

Yeniçağ Avrupa Medeniyetinden Çağdaş İngiliz-Yahudi Medeniyetine

büyükdere cad. raşit rıza sk. 10/5
80310 mecidiyeköy-istanbul
tel: (0212) 211 26 22 - 211 32 88
faks: (0212) 211 30 11

İçindekiler

I. BAŞLANGIÇ MÜLAHAZALARI 9

II. KÜLTÜRDEN MEDENİYETE 15

III. İSLÂM: YENİÇAĞın BAŞLANGICI 25

A- ESKİ ZAMANLARdan YENİ ZAMANLARa 25

B-YENİ ZAMANLARın BAŞ BELİRLEYİCİSİ: TEKTANRILI-VAHİY DİNİ ile FELSEFE-BİLİM 31

C- TEKTANRILI-VAHİY DİNİnin ANAÖRNEĞİ: İSLÂM 33

Ç- YENİÇAĞa Doğru 36

IV. YENİÇAĞ DİNDIŞI AVRUPA MEDENİYETİ 39

A- DİN ESASLI ÂLEMANLAYIŞIndan DİNDIŞI DÜNYAGÖRÜŞÜne 39

B- TARİHin YENİDEN SINIFLANMASI DENEMESİ 41

V. ÇAĞDAŞ İNGİLİZ YAHUDÎ CİHANŞUMÛL MEDENİYETİ 45

A- AVRUPA MEDENİYETİ TARİHİnin BAŞLANGICI: ROMA 45

B- ROMAdan LONDRAya GİDİŞte ARA DURAK: PARİS 47

C- ÇAĞDAŞ İNGİLİZ-YAHUDÎ CİHANŞUMÛL

MEDENİYETİnin ANA MERKEZİ: LONDRA; BAŞ MİHRAKI: 'Farmasonluk' ('Serbest Yapı Ustalığı') ve ÖNCÜ ETKİNLİKLERİ: İktisâd ilc Sanayi 51

Ç- İNGİLİZ-YAHUDÎ CİHÂNŞUMÛL MEDENİYETİnin TEMEL DÜNYA TASAVVURU: MADDECİLİK-MEKANİSİSM 58

I. Esas: Akılcılık-Deneycilik 58

II. Esas: Benlik 59

D- İNGİLİZ-YAHÛDİ CİHÂNŞUMÛL MEDENİYETİnin Ana İDEOLOJİSİ: HÜRRİYETÇİLİK-SERMÂYECİLİK 62

1. İmân 62

2. Dogma, Öğreti, İdeoloji 63

3. Sermâyecilik 65

4. İngiliz-Yahudî Cihânşumûl Medeniyetinin, dolayısıyla da Sermâyeciliğin Tarihteki Konumu 68

5. Hürriyetçi Sermâyeciliğin Yapma Seçeneği: Toplumculuk 74

6. Öngörülmemiş Tepkiler: Faşism ile Millîyetçi Toplumculuk 76

7. Dinin yerini İdeolojinin alışı ve bunun Etkileri 82

8. Maddeci-Mekanisistik-Dindışı Dünyagörüşünün Beşer Tipi: Maddiyâtçı İktisâdiyâtçı Adam (Homo economicus) 86

E. SEÇENEKSİZ Bir MEDENİYETle ve Onun İDEOLOJİsiyle Mİ KARŞI KARŞIYAYIZ? 91

VI. ÜMİT 107

RESİMLER, ŞEKİLLER ve HARİTALAR 119

DİZİNLER 129

KAYNAKLAR 147

Teşekkür

Çalışmamda fehmi ve ilmiyle yol göstermiş olan hocam Profesör Dr Sayın Ahmet Yüksel ÖZEMRE, bana elverişli çalışma ile araştırma ortamını sağlamış **International Institute** of **Islamic Thought** and **Civilization** (ISTAC) ile onun müdürü Profesör Dr Sayın Syed Muhammad Naquib AL-ATTAS beğefendilere; yardımlarını esirgememiş Profesör Dr Sayın Alparslan AÇIKGENÇ, Profesör Dr Sayın Mehmet İPŞİRLİ, Sayın İhsan FAZLIOĞLU; ayrıca sayın Dr Ayhan BIÇAK ile Sayın Yılma ÇANTAY beğ dostlarıma; nihâyet kitabı basıp yayımlamağı üstlenmiş bulunan yayımevi ile onun çalışanlarına teşekkürlerimi arzediyorum.

Kuala Lumpur/MALEZYA, 1995

Soyu tükenen savaşçılardan Büyük dayım, rahmetli Hasan **Amca**'nın değerli anısına sevgi ve saygılarımla.

("Savaş, her şeyin, herkesin atasıdır, hakanıdır;
Kimisini tanrı (kahraman), kimini (gelişigüzel) insan,
Kimini köle, kimini de hür kılar")

"Polemos pantôn men patêr esti, pantôn de basileus,
kai tous men theous edeikse tous de anthrôpous,
tous men doulous epoiêse tous de eleutherous
—**Herakleitos** (53-54/44B)

I.

BAŞLANGIÇ MÜLÂHAZALARI

1- a- Çalışma boyunca kullanılan ve önerilen özgül deyim, deyiş ile terimlerin başlıca genel geçer kültür dillerinden *Osmanlı Türkçesi*ndeki (*Osm T*), *Arapça*daki (*Ar*), *Yunanca*daki (*Y*), *Latince*deki (*L*), *Fransızca*daki (*Fr*), *İtalyanca*daki (*İ*), *Almanca* (*Alm*) ile –en çok da– *İngilizcedeki* (*İng*) karşılıkları, gerektikçe, kere (...) içerisinde verilmektedir. Böylesi terimler ile deyişler, Türkçe bildirişenlerin dil bilincine yerleşinceye değin, bu tutumumuzu ısrarla sürdüreceğiz.

b- Önerilen –yalnızca Türkçede değil, bazen İngilizcede bile– terimler, sunulan tarifler ile belirlemelerin çoğu, ilk kez bu çalışmada ortaya koyulmaktadır. Bundan dolayı bunların karşılıkları sözlükte boşuna aranmamalıdır.

Önerilen terimler ile deyişler, tek çentikli tırnaklar arasında, '...', gösterilmektedirler.

c- Alıntılar, çift çentikli tırnaklar, "..."; alıntılarda yapılmış atıflar ise, tek çentikli tırnaklar, "'...'", arasında yer alırlar. Rakam aracılığıyla ATIFLAR ve EKLERe gönderme yapılarak alıntıların kaynağı belirtilir.

ç- Önemli terimler ile deyişler, *eğri*, çok önemliler ve tarihte kutsal kabul edilmiş olanlarsa, **koyu-kalın** yazılmaktadır.

d- Sesliyle başlayan takı olabilecek kelimeler, sesliyle biten bir önceki kelimenin gövdesine ulanırlar; örnek: 'Bu' ise, '*Buysa*'... Bununla birlikte, 'o ise', 'hâlbuki' anlamına gelen 'oysa'yla karıştırılabileceğinden, 'o ise' biçiminde yazılır.

e- Terimlerde uyguladığımız usulden dolayı, Osmanlı Türkçesinde geçen terimleşmiş tamlamaları da, *sathımâilde* görüldüğü gibi, hep bitişik yazıyoruz.

f- Kitabın *dilbilgi*siyle, *imlâ* ve *uslup*la ilgili özelliklerine ilişkin diğer ilke ile açıklamaları, "BİYOLOJİ FELSEFESİ" başlıklı kitabımızın başlarında yer alan "Açıklayıcı Hususlar" bölümünde bulabilirsiniz.

2- Pek önemli bir husus, çalışmanın başlığında geçen ve ana sorunsallığını oluşturan İngiliz ile Yahudî terimleriyle ilgilidir. Bunlar, doğrudan doğruya belli kavimlere veya din topluluklarına işâret etmemektedirler. Burada yapılan, o kavimlerden çıkıp gelişmiş kültür yapıları ve bunların çağdaş hayat ile dünyaya etkilerinin incelenmesidir. Bundan dolayı çalışmamızda, Irkçılık, Kavmîyetçilik ve bunlarla aynı düzlemde mütâlea edilebilecek Yahudî-düşmanlığı (Antisemitism) türünden 'sapık' görüşler ile arayışların izi aranmamalıdır.

3- Yeniçağ dindışı Avrupa ile Çağdaş İngiliz-Yahudî cihânşumûl medeniyetleri incelenirken, klasik **İslâm** medeniyeti ile onun Kendisinden kaynaklandığı Tektanrılı-Vahiy dinin çıkış noktası olarak alınması, burada karşılaştırmalı özelliği ağır basan bir çalışmanın belirmesine yol açmıştır.

4- Felsefîleşmiş –yâni, felsefe sistemi çerçevesinde teşkilâtlanabilmiş– medeniyete[1] mensup toplumun en bâriz vasfı, anlam-

1. *Felsefileşmiş kültür* yahut *medeniyet* deyimimizin, Rus asıllı Amerikalı toplumaraştırmacısı (*İng*: Sociologist) Pitirim A. *Sorokin*'in (1889-1968), 1930larda belirlemiş bulunduğu *idealistic culture* (ülkücü kültür) ile *ideational culture* (fikir kültürü) deyimleriyle örtüştüğü cihetleri vardır. Deyimlerinden birincisiyle Sorokin, "duyu ile düşünce değerlerinin terkîbince belirlenmiş bir kültür tipini" kasdet-

ları sınırlanmış, belirginleştirilmiş, seçik bir kavramlar örgüsüyle donanmış dile mâlik olmaktır. Bu meselenin baş ilgilisi ve sorumlusu –öncelikli ödevi 'kavram kuyumculuğu' olan, mesleği gereği geçmiş felsefe sistemlerini öğretmekle yükümlü– *felsefeci* ile –varolan sistemleri analiz eden yahut, gücü yetiyorsa, sistem kuran– *filosof*tur. Bunun tersi, felsefeden yoksun kültüre yahut medeniyete bağlı toplumların dilleri için söz konusudur. O çeşit diller, daha ziyâde tasavvur yüklüdür. Sonuçta kavram dağarları yönünden yoksul olup barındırdıkları dahî, belirlenimce pek zayıf kalır. Aynı şekilde, felsefîleşmiş kültür yahut medeniyette yer almakla birlikte, olağanüstü değişim sancılarıyla bunalan toplumun kavram dili de –en belirgin örneğini Türkçede gördüğümüz üzere– karışıktır, kargaşaya boğulmuştur. Böyle bir durumda kavramlar arasındaki sınırlar silikleşir, anlamlar karışır. Bu da, insanların yeme, içme, savunma, üreme çeşidinden dirimsel (*İng*: Biotic) olanın yanında, temel kültür ihtiyâcını temsil eden bildirişmeyi zaafa ve ârızaya uğratır. Bildirişmenin zaafa ve ârızaya uğradığı zaman ile mekânlarda toplum felc olur.

5- Tarih iki esas zaman diliminden ibâret görülebilir: '*Kadîm zamanlar*' (*İng*: '*Archaic times*') ile '*Yeni zamanlar*' ('*New* yahut *Modern times*'). Tektanrılı-Vahiy dini –öncelikle de bunun ana örneğini oluşturan İslâm– ile 'felsefe-bilim' geleneklerinin, 'Ba-

---

miştir. Böyle bir kültürde "maddî olduğu kadar zihnî değerler önem taşır. Öyleki zihnî olanlar, git gide maddî olanların da üstünde yer alırlar." Sorokin, "maddî olmayan, doğaya aşkın, üstün değerlerden örülmüş kültür çeşidine *ideational culture*" demiştir. *Ideational culture* (fikir kültürü), yaşama seviyesini yükseltmeğe yönelik dış çevrenin değişikliklere uğramasından yahut uğratılmasından etkilenmemesi bakımından *duygusal kültür*ün (sensate culture) zıddıdır –bkz: Wolfgang J. Koschnick: "Standard Dictionary of the Social Sciences", I. cilt, 283.&284. sayfalar; Sorokin'in terimlerine Türkçe karşılıkları tarafımdan verilmiştir.

Burada *felsefileşmiş kültür*den anladığımıza gelince; felsefe-bilimin kurumlaştığı toplumlarda oluşturulan maddî - bedenî - zihnî yaşama şartlarında insanı rahata ve refâha kavuşturmağa yönelik uzun vadeli tasarlamalara açık, akla dayalı kısmî ve genel boyutlarda toplumsal teşkilâtlanma eğilimidir.

tı medeniyetleri câmiası'nın yer almış olduğu Doğu Akdeniz ile Ege havzalarında belirmeleriyle, '*Yeni zamanlar*' başlamıştır. Başka bir ifâdeyle: *Yeni zamanlar*ın başlangıcı, *Eskiçağ* (*İng*: *Antique*) Ege medeniyetinin Klasik Atina kültürüne (M.Ö. VI. yy.dan itibâren) değin gerisin geriye gider. Kadîm ile Yeni zamanlar arasındaki geçiş dönemini *Ortaçağ* **Hırıstıyan** medeniyeti teşkil eder. Din, felsefe-bilim ile fen geleneklerinin yan yana, öyle ki iç içe gelişmeğe koyuldukları **İslâm** medeniyeti, Yeni zamanların bellibaşlı iki devrinden biri olan *Yeniçağ*ın sathımâilidir. Onyedinci yüzyıldan itibâren Kuzey batı Avrupada *din*in –*imân*ın– 'kere' içerisine alınması, yâni, kamu hayatının dışına çıkarılması ve yalnızca felsefe-bilimden hareketle, geçmişte benzerine rastlayamayacağımız bir *dünyatasavvuru*nun oluşturulması, Yeniçağ dindışı Avrupa medeniyetine vucut vermiştir. Söz konusu dünyatasavvurunu esas ihdâs edip *iktisâd*a ve *sanayi* etkinliğine dayalı bir *dünyagörüşü* çerçevesinde ideolojiyi –*Sermâyecilik*– devreye sokan İngiliz kültürü, böylelikle, Onsekizinci yüzyılın son çeyreğinden itibâren *Çağdaşlığı* başlatmıştır. Yeniçağ dindışı Avrupa medeniyetinin bağrından kopan İngiliz kültürü, Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte başlıbaşına dünya çapında bir medeniyet hâline gelmiştir. Yahudî sermâyesine dayanarak ideolojisini –*Sermâyecilik*– sömürgelerinden –*Sömürgecilik*– başlayıp yeryüzünün dörtbir bucağına yayan –Yayılmacılık veya İmperyalism– İngiliz girişimciliğinden (initiative) doğan çağdaş medeniyete '*İngiliz-Yahudî cihânşumûl medeniyeti*' ('*Anglo-Judaic worldwide civilization*') diyoruz. İşte, bugün dahî içerisinde yaşadığımız bu adı anılan medeniyettir.

Onyedinci yüzyılın sonlarından itibâren Avrupadan başlayarak yeryüzünün öteki yörelerine yayılan –Yeniçağ dindışı Avrupa–, ve özellikle Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte insanlığı toptan hükmü altına alan –İngiliz-Yahudî– zihniyetinin kökü, kaynağı, dalları, budakları, boyutları nelerdir? Bu

zihniyeti ve dayandığı medeniyeti kimileri Batı, kimileri Avrupa kimileriyse çağdaş diye adlandırmıştır. Bahsi geçen terimlerin bir bölümü doğrudan coğrafyadan –örn: Batı, Avrupa... – bir kısmı da tarihten –örn: çağdaş– devşirilmiş olup tarif edilebilirlikleri ziyâdesiyle boğuk ve gevşek, anlam sınırlarıysa belirsizdir. Sorun, kökten irdelenecekse, *felsefece* araştırılması gerekir. *Tarih felsefesi*nin konusundan olan çağdaş medeniyet ve onun dünya görüşü ile anlayışı nedir, nereden kaynaklanırlar, ne bildirmek iddiasındadırlar, neyi temsil ederler soruları, bu çalışmada tahlilî tarzda ele alınmaktadırlar.

Çalışmanın asıl konusu olan çağdaş cihânşumûl medeniyetin kaynaklarının, boyutları ile yol açtığı sorunların incelenmesine geçmeden önce araştırmamızın temel sorunsal kavramlarından *kültür* ile *medeniyet*in belirlenmesine girişmekteyiz.

II.

KÜLTÜRDEN MEDENİYETE

1- Medeniyet seviyesine erişebilmiş kültürlerde gelenekleşmiş örfler, ödev-hak dengesi gözetilerek sıkıca belirlenmiş düzenlere dönüştürülmüş, buradan da *hukuk*, dolayısıyla da *kanunlar* oluşturulmuştur. Hukukun ise aslı, esası *ahlâk*tır. *Gelenek*lere geçmiş *göreneklerdeki* ahlâk, yaptırım gücü bulunmayan yaşama tarzıydı. Bu hâliyle ahlâk, devingen ve akışkandı. Hâlbuki özellikle yazıyla tesbitinden itibâren hukuk, sâbitleştirilmiş bir düzendir. *Hukuköncesi* dönemlerde kişiler, geleneklerle aktarılagelmiş pek gevşek ölçülerle örülmüş göreneklerde yaşarlardı. Hukukun hâkim olduğu ortamlardaysa, *kanun* biçimine dönüştürülmüş hâliyle yine göreneklerde, fakat bu kere sıkıca belirlenmiş ölçülerin, daha doğrusu, zorlayıcı şartlar demek olan *kıstas*ların 'gölge'sinde yaşanır olmuştur. 'Gölge'nin kapsamı artık besbelirgindir. Onun kapsamında, çerçevesinde yaşamanın *mükâfâtı* 'varolma ruhsat'ıdır (*İng*: 'Permit for existence'). Bunaysa '*meşruluk*' denir. Meşruluk hudutlarında kalındıkça serbestçe davranılabilir –hak tanınmış şıklar arasında tercihte bulunulabilir. Sözü edilen hudutlara tecâvüz edildiğindeyse, *cezâ* olayıyla karşılaşılır. Bu durumda serbestlik ortadan kalkar.

Tektanrılı-Vahiy dinine ve onun âşîkâr ifâdesi olan **İslâm**a değin meşruluk, belirgin, insanüstü ve doğaötesi kaynaktan yoksun bulunduğundan, değişkenlik ile göreliliğe açıktı. Her kültür ile medeniyet çevresinin kendisine mahsus meşruluk kabulleri ile anlayışı vardı. Göreliliği aşan evrensel anlamda ahlâk ile hukuk bağlamlarındaki meşruluk ancak ALLAH varlığına ilişkin fikir çerçevesinde ortaya çıkmış ve ona dayalı olarak geçerliliğini sürdürmüştü. Bu noktadan hareketle, dinin iç ile dış hayatımızı yönlendirdiği kabulünü kaale almayan *Yeniçağ dindışı Avrupa medeniyeti*nin göreliliği aşan evrensel bağlamdaki meşruluktan yoksun olduğu mantık gereğidir. Mademki meşruluğun kaynağı ahlâk, bunun da türevi hukuk olup düzenlenişi insan elinden çıkmış görülür, öyleyse o düzenleniş, tabîatıyla zamana, zemine ve belli kültür şartlarına bağlı bulunacaktır. Böylelikle dindışı ahlâk, dolayasıyla da hukuk, mantıkça, mevzi kalmağa hükümlüdür. İnsancı-aydınlanmacı (*Alm*: Humanistisch-aufklärungs) düşünürler ile filosofların, akıl ürünü sığ ahlâk ilke ile kurallarının ve bunlardan inşâ olunmuş hukuk düzeninin pekâlâ evrensel olabileceği iddiası temelsizdir. Zirâ, ahlâkın esası neresidir? Dışımızdaki çevremidir? Ahlâk düzenini kurup işletirken aklın, doğal çevreden 'ateşlenme'sinin, başka bir söyleyişle, etki almasının söz konusu olamayacağı öteden beri, özellikle de Immanuel *Kant*'tan (1724-1804) bu yana iyice bilinen bir husustur. Bu durumda ya suyunu kendinde bulan değirmen misâli, ahlâk hakikatını, aklın kendisinden menkul olduğunu bildirme türünden saçmalığa düşeceğiz ya da onun, kaynağını akılüstü, doğaötesi bir orunda bulduğunu söyleyeceğiz.

Yeniçağ dindışı Avrupa medeniyeti, Onyedinci yüzyıldan beri birinci şıkkı kendisine fikrî ve zihnî zemin almak tercihinde bulunarak saçmalıktan hareket etmiştir. Saçmalığın kaynağı, en temel ilkeden yoksun olmak, daha açık bir ifâdeyle, *Tanrısızlık*tır. Öksüz kalmış çocuk ne ise, Tanrısızlık çukuruna düşmüş ki-

şinin durumu da odur: Terbiye edici (**Rabb**) ilk ve Sığınılacak (**Rahmân**) son merciden kesin yoksunluk! Böylelikle kişi, mutlak yalnızlık (absolute solitude) dediğimiz tutamaksız durumda kendi eksik varoluşuyla baş başa kalır. Evrende yapayalnızdır, *öksüz*dür.[2]

Biz insanların, beden, nefs ve ruhtan oluştuğumuz bildirilmektedir. Bedenimiz, kayıtlar ile şartlara bağlıdır. Bunların başında zaman gelir. Bizi çevreleyen dünyada canlılık işleyişlerimizi sağlayan cisimliliğimizde ve nihâyet bunları yönetip yönlendiren nefs yanımızda cereyân eden dur durak bilmez değişmeleri zaman çerçevesinde değerlendiririz. Şu hâlde beden ile nefsimizin bâzı tezâhürleri bakımından bizler, zamanın hükmündeyiz. Bu da bize geçiciliğimizi, zaafımızı, yaralanabilirliğimizi (*İng*: Vulnarability) şüpheye yer bırakmazcasına göstermektedir. Varoluşça eksik olmakla birlikte, René *Descartes*'ın (1596-1650) işâret ettiği üzere, eksiksizlik, mükemmellik hakkında fikrimiz vardır. Mükemmellik ile eksiklik mantıkça birbirlerinin zıttıdırlar. Mükemmelliğin, eksiklikten üstün olduğuysa, yine mantıkça apaçık bir hakikattır. Bilme, kavrama, açıklama bakımından sonsuz, sınırsız güçleri de barındıran *mükemmellik* yönünden her anlamda sonluluk, sınırlılık, kısıtlılık demek olan *eksikliğe* nüfuz etmek, hâliyle mümkünken, tersi, imkânsızdır.

Mükemmelliğin de *Mükemmel*i (**Ekmel**), başka bir deyimle, *Mükemmel*in ana örneği ALLAHtır. Mükemmellik, aklı aşkın (transcendent) âlemi tümüyle temsil eden terimdir. Bu vasfıyla dirim (biotic) zeminimizin tamamıyla ötesindedir. *Dirim*, beşer yanımızın oturduğu tabandır. *İnsanlığımızı mükemmellik sezişi*ne göre ayarını bulan Tanrısal kaynaklı *ahlâk*a (morality) borçlu-

2. Bkz: Albert *Camus*'nün (1913-1960), Yeniçağ dindışı Avrupa medeniyetinin ürünü çağımız (*İng*: Contemporary) insanını bize, büyük uslub ustalığıyla tasvir ettiği, "Le *Mythe* de *Sisyphe*/ Essai sur l'Absurde" ile "L'*Homme Révolté*" başlıklı felsefe denemelerine.

yuz. İşte *Mevlânâ Celâleddîn Rumî* (1207-1273), Tanrısal asıllı *ahlâkın, insan yaşaması* demek olan *hayata* yol yordam gösteren ilkesi manâsındaki (meaning) *edebi*, özlü biçimde şöyle belirlemiştir. "Adem-i zâde eger bîedebest âdem nist. Fark der cismi ben-i âdem u hayvân edebest. Çeşm bikuşâ vubibin cumle Kelâmullah râ: Âyet âyet hemegi manâ-yi Kur'ân edebest" ("Kişioğlunun edebten nasibi yoksa, âdem değildir. Kişioğlu ile hayvan arasındaki fark, edeptir. Gözünü aç da bak cümle **Kelâmullah**a! **Kur'ân**ın bütün **âyet**lerinin manâsı, edepten ibârettir").

Bilimin tersine, ahlâkın esas unsurlarını vakıalardan devşirmiyoruz. Bu sebeple ahlâkın, dindışı, dünyevî, vakıaya dayalı (factual) izâhı yapılamamıştır. Nitekim bu şaşırtıcı durumu Immanuel *Kant*, şu unutulmaz ifâdesiyle vecîzeleştirmiştir: "Nice sıklık ve süreklilikle düşünülürse, dimâğı (*Alm*: Gemüt) bir o kadar yeniden, hep artan hayret ve hayranlıkla sarıp sarmalayan iki husus vardır: Üstümdeki yıldızlı gökkubbe ile içimdeki ahlâk yasası".[3]

2- Doğal olan, *süreç*tir. Ona beşerî vakaların yüklenmesiyle *zaman* 'üretilir'. Demekki doğal olan *sürece* karşılık *zaman*, beşer yapısı bir veridir. İnançların, hayâllerin, tasavvurların, umutların, nihâyet akıl ile mantığın, cansız ile canlı varolanlara ve yine insanın kendisine işlenmesi, bize zamanı verir. Öyleyse insanın, hem kendisine hem de hareket, süreç hâlindeki mekâna kendisini kazıması, işlemesi; yaşadığı mekân ile özünü bütünleştirmesiyle zamanı oluşturur. Görüldüğü gibi, zaman, insanın maddî, manevî yapıp etmelerinin tümü demek olan *kültür*ün hülâsasıdır (quintessence). Kişi, kültürü ancak başka insanlarla birarada oluşturabilir. Bu da bize *toplum*u verir. Şu hâlde 'zaman'sız 'kültür', 'kültür'süz de 'toplum'; 'toplum'suz 'kültür', 'kültür'süz de 'zaman' düşünülemez.

---

3. Immanuel *Kant*: "*Kritik* der *praktischen Vernunft*", 193. s.

3- *Latince*de *cultus* yahut *cultura*, toprağın sürülüp işlenmesi, ürün vermeğe hazır hâle getirilmesi demektir. Anlam genişlemesiyle *cultura*, toplum varlığı olarak kişinin, toplumsal yoldan –eğitim, öğrenim, öğretim– kendisi ile toplum çevresini öğrenip anlaması, doğal ortamını da işleyip yaşanabilir duruma sokması biçiminde anlaşılmıştır. Toplum varlığı kişi, kendisini öncelikle içerisine doğduğu toplum ile onu çevreleyen doğa şartlarına uydurmağa –'uyarlanma'– uğraşmıştır. Bunun mümkün görülmediği –tarihî– nâdir ânlarda –*bunalım* zamanları– kişiler, güçleri yettiğince toplumsal veya doğal ortamlarını değiştirmeğe girişmişlerdir. Demekki insan, 'iki dünyalı' bir varlıktır. Bu dünyalardan birini 'hammadde' yahut 'malzeme' durumunda karşısında buluverirken; öbürünü, karşılaştığı 'malzeme'yi işlemek suretiyle imâl ve inşâ eder. 'Malzeme'nin 'işlenme doğrultusu' baştan kesinlikle belli değildir. Bunu kişi, ihtiyâçları yönünde 'dehâ'sının ortaya koyduğu 'reçete'lere (recipe), 'şablon'lara (template) uygun tarzda becerir (to perform), başarır.

4- Buldukları 'malzeme'yi maddî, manevî ihtiyâçları doğrultusunda işleyerek *kültür*ü meydana getiren *bireyler*, gerek aralarında gerekse kendilerinden önceki ve sonraki nesillerle kurdukları iletişim bağlarının ana taşıyıcısı *dil*dir.

5- Kültürün kurucu unsuru insan bireyini belirleyen iki temel etken vardır: Bunlardan birincisi, *canlıyı beşer* kılan *fizik-biotik* şartlar: *Beşerleşme* (hominization); ikincisiyse, *beşeri insan*laştıran *kültürel-toplumsal* etkenlerdir: İnsanlaşma (humanization). Fizik-biotik şartlardan *fizik* olanlar, *cansız* (inorganic); *biotik* (dirimsel) olanlarsa, canlı (organic) vasıflarını taşırlar. *Canlı* vasıflı etkenlerin temelinde *genetik* yapılar yer alır. Genetik temel yapısıyla canlı, *tarihliğ*in 'ön-nâmesi' gibi görülebilir. Ne var ki, tarihlilik, esasında, beşerin insan cihetini belirleyen etkendir.

6- Toplum hayatının temelindeyse, *inanç*lar bulunur. İnançların iki kaynağı vardır: Biri, belli bir zaman diliminde belirli bir

mekânda yaşayan, başka deyişle, 'ömür süren' insanlar, birtakım vakalarla karşılaşmak durumundadırlar. Bu karşılaştıkları vakaları yahut olayları belli anlamlandırma çerçevelerinde değerlendirirler. Buradan da kişisel *tecrübe*ler doğar. Kişisel tecrübeler hevengi *yaşantı*yı verir. Kişiye kendisini başkalarından ayıracak özellikleri –*kişilik*– verecek ölçüde *huy* edindiği yaşantı verilerine *âdet* diyoruz. Kişisel yaşantıların, başkalarını da etkilemek suretiyle yayılarak topluma mâlolmalarıyla da , *görenek*leşirler.

Toplum, evvelemirde görenekler doğrultusunda yaşar. Toplum temelinde itibâr kazanan kimi yaşantılar, meşru ömür sürmenin numunesi olarak kabul görürler. İşte benimsenmiş yaşantıların, öncelikle görerek taklîdinden ise görenekler oluşur. Ağızdan kulağa, özellikle de görme yoluyla nesilden nesle aktarılagelen görenekler, *gelenek*leşirler. Görenekler, şu hâlde, toplumu meydana getiren bireyleri *yatay* düzlemde birbirleriyle irtibatlandırırken, gelenekler, nesilleri *dikey* çizgide birbirlerine bağlarlar. Her iki boyutta iletilenlerse, *değer*lerdir. İmdi, değerleri üreten göreneklerdir. Onların arkasında yaşantılar ile tecrübeler bulunur. Tecrübelerse, belli zihin çerçevesinde yorumlayıp değerlendirdiğimiz vakalar yahut olaylardan çıkıp gelirler. İşte bu zihin çerçeveleri insana mahsus vakalar olan inançlardır. Onları da doğumdan itibâren yakın ve uzak toplum çevrelerinden ediniriz. Şu var ki toplum, başlıbaşına varolan bir varlık birimi olmadığına, tek tek bireylerin gerek varoluşları gerekse görevleri bakımından biraraya gelişiyle ortaya çıktığına göre, inançların da, toplumun kurucu unsurları olan bireylerden çıkmış olması tabîîdir.

7- Kültürün değerler örgüsü, buraya dek belirttiğimiz üzere, *doğaötesi* menbadan kaynaklanan *ahlâk*tır. Buysa iki doğrultuda gelişir: Bunlardan birincisi *yatay* durumdadır. Öbürüsüyse dikey boyut, uzak ve yakın geçmişten şimdiye derlenerek gelen tüm edinimleri temsil eder ve *gelenek* adıyla anılır. Her kişi, belirli bir

gelenekler dokusunun içerisine doğar. Kişinin mensub olduğu temel topluluğun –kabîle, aşîret, aile...– yer aldığı itikâdî câmiaya, siyâsî-iktisâdî duruma –meselâ, sınıf...–, iklim şartlarına, yeme-içme tutumlarına göre, gelenekler, belli birtakım alışkanlıklar ile tavır alma tarzlarında tecelli eder. Kişi, çocukluğundan itibâren bunları işiterek, özellikle de görerek edinir; sonuçta bunlarla benliğini oluşturur, kısacası onları benimser. Nesilden nesle aktarılarak gelen geleneklerin yaşanılan zamanda hayata geçirilmesi durumuna *görenek* demiştik. Sonraki nesillere devredilecek değerde, güçte ve geçerlilikteki görenekler, gelenekler zincirine yeni halkalar olarak katılırlar. Yaşarlılığını kanıtlamış bu çeşit görenekler *örf* diye nitelenirler. Her görenekleşen gelenek, az yahut çok değişikliğe uğrar. Bâzı gelenekler, öylesine farklılaşır ki, tanınmaz hâle gelip geçmişin belli bir kesitinde unutulur kalır. Bâzısıysa neredeyse farklılaşmaksızın şimdiki zamanda geçerliliğini sürdürür.

8- Az yahut çok benzer 'değer örgüleri'ni kuşatan, sınırlandırılmış bir toprak parçasına –'*yurt*'– yerleşen toplumlar, başta *tarım* olmak üzere, üretime geçtiler. Böylelikle, iktisât denilen olayı yürürlüğe koydular. En üst teşkilâtlanma seviyesini temsil eden *devlet* kurma becerisini (performance) gösterebilmiş bu toplumların, 'kültürler-üstü-kültür' şeklinde niteleyebileceğimiz yapılanması (structuration), medeniyet –'*medine*': *Devlet*, *kent*– terimiyle anılır.

Geçmişin en eski devirlerinden bu yana istisnâsız topluluklar ile toplumların tamamı, mutlaka *kültür* dediğimiz düzene mâlik olmalarına karşılık, tarihte bütün *kültür toplulukları*, *medeniyet* kurmuş değildir. Medeniyetleri de, ulaştıkları siyâsî ile iktisâdî teşkilâtlanmalarındaki karmaşıklık seviyesi, bilgelikteki açıklama gücü ve zanaatlarındaki vukuf ile çeşitlilik bakımından dahî başlıca iki öbek hâlinde sınıflandırabiliriz: Yüksek gelişmişlik seviyesine erişmiş olan ile olmayan medeniyetler. Yüksek bir ge-

lişmişlik gösteren medeniyetleri tarihte *Avrasya* denilen kıtalar blokunda görüyoruz. Buradaki medeniyetleriyse, iki ana kümede öbeklendirebiliriz: *Sulu pirinç tarımı*na geçen **Güney doğu Asya** *medeniyet beşiği*nden (South-East Asian cradle of civilization) türemiş **'Doğu medeniyetleri câmiası'** ('set of Oriental civilizations') ile Mesopotamyanın güneyinde Zağros dağlarının güney batı etekleri ile Basra körfezi arasındaki Şattülarap yöresinde *buğday* ile *arpa eken* **Güney batı Asya** medeniyet *beşiği*nden (South-West Asian...) çıkıp Mesopotamyanın tamamına, Mısıra, Anadoluya, Arabistana, Akdeniz ile Adalardenizi (Ege) havzalarına ve bütün Avrupaya yayılmış **'Batı medeniyetleri câmiası'** ('set of Occidental civilizations').

Bahsettiğimiz medeniyetlerin oluşturdukları câmialarda özgün biçim ile yön verici olanlara 'yıldız', bunlardan etkilenip biçim kazananlaraysa 'uydu medeniyetler' diyoruz.

Bu cümleden olmak üzere, Doğu medeniyetleri câmiasında başlıca üç *yıldız* –merkezî– medeniyetten, yânî, *İlkçağ Çin*, *Hint* (Vedanta) ile İslâmöncesi *İran* (Akhamenit) medeniyetlerinden söz edebiliriz.

Bunların yörüngesindeyse, *Japon* ile *Kore* gibi, *Doğu Asya*; *Moğol*, Tibet ile İslâmöncesi *Türk* (Göktürk-Uygur) örneklerinde gördüğümüz *Orta Asya*; *Vietnam*, *Kimer* (Khmer), *Siyam* (Thay), *Miyanmar* (Burma) ile İslâmöncesi *Malay* çeşidinden *Güney doğu Asya* ile *Sirilanka* (Seylan) gibi, *Güney Asya* medeniyetleri yer alırlar.

Batı medeniyetleri câmiasına gelince; bunlar da, bellibaşlı on bir tânedir: 1) **İlkçağ** (Ancient) *Mesopotomya* –*Sümer*, *Babil*, *Akat*, *Asur*–; 2) *Doğu Akdeniz* –*Filistin*, *Fenike*, *İbrân*, *Girit-Miken*–; 3) *Mısır*; 4) *Anadolu* –*Çatalhöyük*, *Hatti*, *Hitit*, *Urartu*, *Lidya*, *Frigya*–; 5) –Doğunun yanı sıra Batının da parçası olan– İran (Pehlevî); 6) **Eskiçağ** (Antique) *Ege* –*Atina*, *İyonya*, *Sicilya*, *Isparta*, *Makedonya*, *Helenistik* (Efes, Bergama, İskenderiye, Urfa-

Harran)–; 7) *Roma*; 8) **Ortaçağ** *Yahudî* ile *Hıristıyan* –Ortodoks Bizans, Gregoryenlik, Nasturîlik, Süryânîlik, Katoliklik–; 9) *İslâm* –*Arap*, *İran* (Acem), *Türk* (Karahanlı-Selçuklu-Osmanlı), *Hint* (Mogul), *Mağrip* (Kuzey batı Afrika), *Endülüs* (İspanya)–; 10) **Yeniçağ** (Modern) *dindışı Avrupa* –başlıca örnekleri: Yenidendoğuş (*Fr*: Renaissance) *İtalya*sı, Aydınlanmacı *Fransa* ile *İsveç*, Merkantilist *Felemenk* ile *İngiltere*, Dinî ıslâhâtçı (*İng*: Reformed) *Almanya*– ve 11) **Çağdaş** (Contemporaneous) *İngiliz-Yahudî* medeniyetleri.

Aralarındaki derin görüş ile yapılanma farklılıklarına ve gösterdikleri muazzam çeşitliliklere rağmen, paylaştıkları medeniyet beşiğinin yanında, Batı câmiasında sıralanan medeniyetlerin, İlkçağdan itibâren, sergiledikleri pek önemli –geçmişte benzeriyle başka bir câmiada karşılaşmadığımız– ortak özellik, Tektanrılı-Vahiy dini –*Yahudîlik-Hıristiyanlık-Müslümanlık*: İslâm– ile *Felsefe-bilim* –*Eskiçağ Ege* (özellikle, *Atina*) medeniyeti– kurumlarının meydana gelmesidir. Bu kurumlarıyla bahse konu câmia, tarihte, *Eski zamanlar*a has doğa güçlerinin efsâneye dayalı (mythical) yorumlama çabalarını, dairevî zaman anlayışı ve örf-âdet çerçevesinde yol alan toplum hayatını geride bırakmıştır. Doğa güçlerini akla –neden - etki ilkesine– dayanarak felsefe-bilimin giriştiği açıklama denemeleriyle; kaynağını Tektanrılı-Vahiy dininden alan ahlâka, dolayısıyla da hukuka yaslanmış toplum nizâmı ve düz çizgi zaman kavrayışıyla mücehhez olmağı temsil eden *Yeni zamanlar*, Batı medeniyetleri câmiasında başgöstermiştir.

İşte burada, incelememizin odağını oluşturan *Çağdaş İngiliz-Yahudî cihânşumül* medeniyeti, görüldüğü gibi, Batı medeniyetleri câmiasının bir mensubu ve elân son halkasıdır.

III.

İSLÂM: YENİÇAĞın BAŞLANGICI

A- ESKİ ZAMANLARdan YENİ ZAMANLARa

1- Olup biten vakıaları sıralamaktan –vakanüvislik– ibâret kalmayarak bunları yorumlayıp andırışır (*İng*: Analogical) olanlar arasında neden - etki bağları kurmak suretiyle olabilecekleri de bir ölçüde kestirmeği ödev bilen *tarihi*, bu ve benzeri yönleri ve nitelikleriyle *inşâ* eden *tarih filosofu*dur. Olup bitmiş olaylardan örülmüş tasavvur dokuları, tarihtir. Olup bitmiş olaylar, 'o'ndan, 'sen'den, 'ben'den bağımsızdır. Ne var ki, bunların 'dokunma' tarzı ile oluşturulmuş olan 'örgü'nün biçimi kişiye bağlıdır, özneldir. *Tarih felsefesi*, 'devletleşmiş toplum' diye tarif ettiğimiz belirli bir *millet*in kendi geçmişine ilişkin tasavvur sağlayıp geliştirir. Geçmişine ilişkin görüş edinmiş millet, maddî ile manevî gücünü ve tâkatını, böylelikle de, kimliğini anlayıp kendisini açıklamak imkânını elde eder. Felsefe ile –ondan türemiş olan– bilimin ortaya çıkmamış olduğu bir kültürün tarih, dolayısıyla da kimlik bilinci belirmiş olmaz. Tarih, böylelikle de, kimlik bilincinden yoksun kültürlerin vucut verdiği medeniyetler, *tarih*te değil de, *öntarih* (protohistory)[4] denilen dönemde yaşarlar.

4. Krz: Alain *Dural*: "La *Protohistoire*", 460.-466. sayfalar, "L'Anthropologie"de.

Devletleşmemiş, demek ki, *milletleşmemiş*, sonuçta da, *medeniyetleşmemiş* kültürler ise, *tarihöncesi* (prehistory)[5] dönemde bulunurlar. Bu dönemdeki kültürlerin bildirişme düzeni olan dilleri önemli ölçüde tasavvur yüklüdür. Bunun ise, dilin karmaşıklık ve gelişmişlik seviyesiyle ilgisi yoktur. Sözgelişi, medeniyet dili olan Malaycada çoğul biçiminin bulunmamasına –örn: Çiçek: Bunga, çiçekler: Bunga bunga...– karşılık, medeniyetleşmemiş kültürlerden Algonkin Kızılderililerinin –A.B.D.nde– dilinde iki çeşit çoğul şeması vardır: Birinci öbekte yer alan ve '-a'yla biten sözler '-aki', ikincide '-i'yle bitenlerse '-ali' çoğul takısı alırlar.[6]

2. *Biçimsel mantık*, tutarlı düşünmenin kurallarını araştırma tutumudur. Ancak genelde, mantık, her zaman biçimsel mantık demek değildir. Tutarlı düşünmek ise, düşünme durumlarına göre değişir. Kimi zaman tutarlılık biçimce bağların gevşetilmesiyle elde edilebilir.[7] İşte biçimce bağları gevşetilmiş düşünme-anlama tutumlarından söz açıldığında akla gelen *tasavvur*dur. Psikoloji bağlamında, tasavvur, bir nesnenin yahut evvelce (formerly) algılanmış şeklin zihinde canlandırılması anlamını taşır.[8] "Genel psikoloji uyarınca" diyor Lucien *Lévy-Bruhl* (1857-1939), "olaylar, motor, heyecânî ve zihnî olmak üzere sınıflanırlar. Tasavvur ise, söz konusu kategorilerin sonuncusudur. Bundan da zihnin, düpedüz, bir nesneye ilişkin bir hayâle (*Fr* & *İng*: Image) yahut düşünceye mâlik olması tarzında tecelli eden bilgi anlaşılmalıdır. Zihin hayatımızın gerçekliğinde her tasavvur, az çok eğilimleri ilgilendirir. Buna karşılık, şu yahut bu hareketi boşandırmadığı (*Fr*: Produire) gibi, ketlemez de (*Fr*: Inhiber).

---

5. Krz: Guy de *Bauchène*: "La *Préhistoire*", 430.-459. sayfalar, "L'Anthropologie"de.
6. Bkz: Christopher Robert *Hallpike*: "Die *Grundlagen primitiven Denkens*", 114. s, İngilizceden Almancaya: Luc Bernard.
7. Bkz: Nermi *Uygur*: "*Felsefenin Çağrısı*", 54.s.
8. Bkz: *İsmail Fennî*: "*Lugatçe-i Felsefe*", 652. s –eski yazıyla.

Bununla birlikte, çoğu kere hiç de aşırı sayılmayacak soyutlama işlemlerinden ötürü, tasavvurun kendisi ihmâl edilip onun temsil ettiği nesneyle arasındaki esas bağlar zihinde saklı kalırlar. Tasavvur, her şeyden önce zihne yahut bilgiye ilişkin bir olaydır."[9]

Zihinde algılanan nesneye yahut olaya ilişkin 'resmin çıkarılma'sı demek olan 'tasavvur'a öncelikle *'biçimselleştirilmemiş mantığa dayalı düşünme'* tarzıyla (önerdiğimiz *İng.* karşılık: *'Unformalised logical mode* of *thinking'*) yaşayıp iş gören çocukta ve topluluklarda rastgeliyoruz. Bu çeşit toplulukların zihin hayatına "maşerî tasavvurlar" (*Fr*: "Représentations collectives") hâkimdir. Bunları Lévy-Bruhl, "düşük seviyedeki toplumlar" ("sociétés inférieures") yahut "ilkel toplumlar" ("sociétés primitives") terimleriyle belirlemiştir. Düşünme düzlemlerinin de "mantıköncesi" ("prélogique") aşamada –tarihöncesi dönemin mantığı– olduğunu öne sürmüştür. Charles *Darwin*'in (1809-1882), Batı Avrupa düşünce âleminin her yanında kendisini duyuran etkisine Lévy-Bruhl'de de rastgeliyoruz. Ruhun evrime tâbî olamayacağına inandığımızdan, 'düşünme kuralları'nın, başka bir deyimle, 'mantığı'n, 'soyoluş' (*İng*: Phylogenetic) çizgisinde azdan çok gelişmişliğe doğru ilerleyeceği kanısında değiliz. Aslında, Yeniçağ boyunca evrim görüşünün, Batı Avrupanın, kendisinden olmayan toplumlar karşısında ırkî, siyâsî ile iktisâdî üstünlük iddialarına nice destek sağladığını bu vesîleyle bir defa daha görüyoruz. Nitekim, 'ilkel' teriminin dahî böyle bir görevi vardır. Hiçbir toplum, 'enilk' ('primeval') durumunu yansıtmaz. Zamanla mutlaka irili ufaklı değişiklikler göstermiştir. Bundan dolayı 'ilkel' addolunmamalıdır. Tekâmülünün başlangıcında duran, değişme sürecine girmemiş bir toplum düşünülemez. Elbette, toplumlar arasındaki tekâmül, gelişme ile

9. Lucien Lévy-Bruhl: "Les *Fonctions Mentales* dans les *Sociétés Inférieures*", 28. s.

değişme hızı ve sıklığı pek farklıdır. Tarihte bu öyle raddelere varmıştır ki, kimilerinin, aklı durduracak derecedeki hızı karşısında, başka bâzılarının, yerlerinde saydığı zehâbına kapılmak işden bile değildir.

Bahsi geçen "mantıköncesi" ile "ilkel" çeşidinden terimler, –evrimsel– soyoluş zincirinde, kimi toplumların altta kalmışlığını, gelişmemişliğini, geri kalmışlığını imâ ederler. Belli bir medeniyetin, hattâ kavmin, gelişmemiş olduğu öne sürülene göre üstünlüğünü, böylece, hâkim olma hakkı türünden önyargı ile tek taraflılığını yansıttıklarından, yukarıda anılan terimler, bilimsel anlayışa aykırıdırlar. Bundan dolayı, onların yerine, değerce (*İng*: Axiologically) derecelenmeyen, öznellik ile önyargı ifâde etmeyen 'biçimselleştirilmemiş mantığa dayalı düşünme tarzı' deyişini ortaya koyup kullanıyoruz.

Biçimselleştirilmemiş mantıkla düşünme düzleminde karşılaştığımız karıştırma olayının temelinde, benzer süreçlere yahut varolanlara ilişkin tasavvurların birbirlerinden ayırdedilmelerindeki zorluk yatar. İnsan da dâhil, canlılar, sözgelişi, bir bütün hâlinde mütâlea olunur. Bu düşünüş, Yeniçağ dındışı Avrupa felsefe-bilimin analizci düşünme biçiminin tam tersi olan 'Tümcülük-Canlıcılık' (Holism-Animism) denilen çizgidedir. Nitekim biçimselleştirilmemiş mantıkla düşünen kültürü incelemiş çağımızın önde gelen toplum filosoflarından Claude *Lévi-Strauss*'un, sözünü ettiğimiz düşünme doğrultusunun yaşama zeminindeki durumunu şöyle açıklamaktadır: "...Canlılar da, insan kadar, evrenin doğal düzenindendir. Zekâ ve heyecânla donanmış olduklarından, canlılar, insana benzerler. İnsan gibi, onlar da, dişi ile erkektir; bâzıları aile düzeninde bile yaşar. Bir kısmı belirli bir yere bağlıdır; başkaları serbetçe dolaşır. Kimisi, Kızılderililerle dostça geçinir, kimisiyse onlara düşmandır... Kızılderililer, tanıdıkları hayvan ile bitkilerden

kendilerini özden ayırmayıp onlarla bütünlük hâlinde olduklarına inanmışlardır..."[10]

Toplumsal düzlemde (*İng*: Social platform) zihince az yahut çok gelişmişlik kanısı, bilimsellik temelinden yoksundur. Topluluk genetiği bir yana, –antropoloji, etnoloji ile sosyoloji gibi– toplum araştırmaları bakımından bile dayanaksızdır. Nitekim daha ziyâde ortak tasavvurların hâkim gözüktüğü dillerde kavramlar, hatırı sayılır bir yer tutarlar. Tasavvurların yüksek miktarda olması, dili kullanan toplumun inanç düzeni ve doğal çevre şartlarıyla sıkı sıkıya bağlantılıdır. İnanç düzeni gereği biçimselleştirilmemiş mantık yoluyla düşünenlerin tasavvurları, *biçimselleştirilmiş mantıkla düşünenler*in kullandıkları kavramlardan önemli ölçüde ayrılır. Tasavvurlu düşünme, biçimsel mantığın sıkı düşünme düzenine uymaz. Bu hususu Lévy-Bruhl, şöyle izâh etmiştir: "...İlkelin, nesneye ilişkin tasavvuru bulunur; bu tasavvurun gerçek olduğuna inanır. Ama aynı zamanda ondan hem bir şeyler bekler hem de belirli bir eylemin türeyeceğinden çekinir..." Biçimselleştirilmemiş mantıkça düşünen, kendisini tasavvuruyla bütünleşmiş görür. Onun zihin hayatında bu derece önemli yer tutan söz konusu durumu Lévy-Bruhl, "mistiklik" diye nitelemiştir.[11] "Mistiklik"ten anladığı da "mantıkdışı" (*Fr*: "alogique") düşünme tarzıdır. Tabîî, "mantıköncesi" gibi, "mantıkdışı" terimi de, yine mantıkla yerinde değildir. Zirâ Lévy Bruhl'e mantıkdışı gibi gözüken düşünme tarzının dahî elbette mantığı vardır. Bahsedilen inanma-düşünme tutumunun en çarpıcı doğrultusunu Lévy-Bruhl, "katılma yasası" (*Fr*: "loi de participation") şeklinde deyimlendirmiştir. Bu, haddızâtında, genelde, mantığa değil, ama biçimselleşmiş mantığın *özdeşlik ilkesi*ne (*Fr*: Principe d'identité) aykırıdır. Bu durumu Lévy-Bruhl,

---

10. Claude *Lévi-Strauss*: "La *Pensée Sauvage*", 52. s.
11. Bkz: Lucien *Lévy-Bruhl*: A.g.e., 30. s.

şu verdiği örnekle daha bir açık kılmıştır: "Kuzey Brezilyada –Amazon yağmur ormanında– bulunan 'Trumai'ler, suda yaşayan hayvanlardan oldukları kanısındadırlar. Komşuları 'Bororo'lar ise, kırmızı bir papağan çeşidi olan 'Arara' olduklarına inanırlar". Başka bir deyişle onlar, hem "Arara", hem "Arara-olmayan" varolanlardır. Gerçi "Arara"yla bütünleşmenin peşindedirler; fakat elbette, "Arara" olmadıklarının da farkındadırlar. Bu ikilemi aşmak ve tamamıyla 'Araralaşmak' amacıyla törenler düzenlerler. Özellikle ergenleşen gençlerin, yetişkinler topluluğuna katılmalarıyla ilgili olarak tertiplenen ihtifâllerde çalgıların eşliğinde ve ihtilâc ettirici (*Fr*: Euphorisant, agitant) otlar aracılığıyla ve vecit hâline girinceye değin edilen rakslarla "özdeşleşme" (*Fr* & *İng*: Identification) olayı gerçekleştirilir.[12] 'Arara', burada, canlı bir puttur, totemdir. İhtifâllerde totem olan hayvan kesilir, eti kabîle mensupları tarafından yenir. Bu yolla totemin ruhu kabîle mensuplarına yayılır. Aynı şekilde, kabîle büyüğü öldüğünde ruhu zâyi olmasın, öteki mensuplara intikâl etsin diye, vucudundan bâzı parçalar yenir.

Kabîle mensupları totemleriyle kendilerini özdeşleştirdiklerinden, birbirleriyle de bütünleşirler. Böylelikle tek tek kişilerin bireyliği silinir, gider. Artık sevinçler, acılar ve bilcümle duygu durumları ortak yaşanır olur.

Bireyliliğin sınırları açıkça belirlenip 'ben' ile 'ben-olmayan' arasında ayırım seçikleştirilmedikçe, 'devlet'in –'medine'– temel kurumu *hukuk*un esası olan *mülkiyet* ile *ödev-hak* denklemi de belirginleşemez. *Toplum*un 'devlet' konumuna (*İng*: Status) geçmesine koşut olarak hâkim düşünme düzleminde de biçimselleştirilmiş mantık kendisini git gide duyurur.

---

12. Bkz: Lucien *Lévy-Bruhl*: A.g.e., 78. s.

B- YENİ ZAMANLARın BAŞ BELİRLEYİCİSİ: TEKTANRILI-VAHİY DİNİ ile FELSEFE-BİLİM

Akıl sağlığı yerinde herkes, kültür ortamının çerçevesinde düşünme kurallarının, yânî, mantığın bağlamında düşünür. Ne var ki, bunu yaparken de bahse konu kuralları ya bilmez, ya göz önüne almaz, ya da tam tersine, onlara titizlikle uyarak davranır. Nitekim bu, dilbilgisi kurallarını bilmeden veya bilerek anadilini kullananlar ayırımına denk düşen bir olaydır. Kuralları bilerek bir işi becermeğe, yapmağa, *bilinçlice* iş görmek diyoruz. İşte, düşünme işlemini kurallarını bilerek ve onlara uyarak uygulamağı, biçimselleştirilmiş mantığa uygun düşmek, yânî bilinçlice düşünmek şeklinde vasıflandırıyoruz. Salt akıl işleyişlerinin dışında kalması gereken duygusallıklar ile heyecânlar ayıklanarak, mantığın ana ilkeleri bağlamında kurallı düşünme yolunun yordamının, tarihte açık seçikçe ilk vazedilişi *Aristoteles*'le (384-322) gerçekleşmiştir. O, mantığın üç ana ilkesini belirleyip ortaya koymuştur: *Özdeşlik, çelişmezlik, üçüncü hâlin olamazlığı.* Aslında üçü bire indirgenebilir: Özdeşlik. Bundan da, tek varolanın kendikendisiyle bütünlüğü anlaşılır. Her şey yahut herkes, kendikendisiyle özdeştir. Mantık yazımında (*Fr & İng*: Notation), bu, şöyle ifâde edilir: A≡A. Bu ana ilkeden de, üçüncü hâlin olamazlığı ile çelişmezlik ilkeleri türer: Bir şey yahut kimse, *varlıkça* (*İng*: Ontic) belli bir zaman diliminde ya 'bura'dadır ya da değildir. Ben, 'şimdi' 'Istanbul'daysam, 'aynı ân'da 'Ankara'da olamam. Başka bir deyişle, 'aynı ân'da hem 'Istanbul'da hem de 'Ankara'da bulunduğumu söylemem, çelişkidir. Gerçi, hayâlhânemde böyle bir tasavvuru kurgulayabilirim. Ama hayâlhânede kurgulananların, *varlık*ça kıymetiharbiyesi yoktur.

Başlangıç önermemizi tekrarlarsak: 'Ne'ysem –*Nelik*– yahut 'kim'sem –*kimlik*–, 'o'yum –*varolma bütünlüğü*. 'Neliğim'den başka bir şey, 'kimliğim'den başka bir kimse olamam. *Özdeşlik*, görülüyor ki, *mantığın* yanında *varlığın* da ana *ilke*sidir. Aristoteles'in indinde *varlık*, 'bütünlüğ'ü temsil eder; *düşünme* ile *varol-*

ma şeklinde iki zıt *cevhere* 'ayrılmaz'. İşte, bu çığır açıcı düşünme, dolayısıyla da, varolma telâkkîsine biçimselleştirilmiş mantıkla düşünme diyoruz. Bahse konu *biçimselleştirilmiş mantıkla düşünme*, dilde kavram ağırlığının alabildiğine artmasını; ayrıca, kavram sınırlarının seçikçe belirlenmesini sağlamıştır. Bu durumu nitekim, Arapça, Farsça, Osmanlı Türkçesi, Yunanca, Ortaçağ Latincesi, Fransızca, İngilizce ile Almanca –baskın bir ihtimâlle de, Çince, Sanskritçe ile İbrânca– gibi, bellibaşlı felsefîleşmiş dillerde açıkça görebiliyoruz.

3- Felsefe-bilim kadar, özdeşlik, Tektanrılı-Vahiy dininin de kaçınılmaz, tavîzsiz ilkesidir. Tektanrılı-Vahiy dini ile felsefe-bilim, ana ilkede birleştikleri gibi, çelişmezlik ile üçüncü hâlin olamazlığı ilkelerini de paylaşırlar. Müteâkib istikâmetlerinde yolları ayrılır. DİN, *ahlâk* cihetinde –Kant'ın deyişiyle– "şartlı ve şartsız buyruklar"da (*Alm*: "hypothetisches / kategorisches Imperativ") ve *bilgi*lenme hususunda teşvikte ve yol gösterici imâlarda bulunurken; FELSEFE-BİLİM, biçimselleştirilmiş mantık çerçevesinde *akılyürütme* ve onun uzantısı olan *gidimli* düşünme yoluyla bilgilerin kotarılıp birbirleriyle ilişkilendirilmesini sağlar.

Tektanrılı-Vahiy dini uyarınca, Yaradan ile yaratık, Tanrı ile dünya, birbirlerinden ayrı, varlık sınırları seçikçe belirlenmiş kavrayışlardır. Burada, tümtanrıcı mülâhazalara; Kadîm zamanların görüşlerinde rastgeldiğimiz üzere, insan-doğa, ben-bendışı; tanrısallık-dünyalılık kavrayışları iç içe geçmiş, karmakarışık duruma; ve doğadışı unsurlar ile güçlerin cirit attığı bilinmeğe kapalı bir dünya anlayışına artık yer yoktur.

DİN, asıl ve dar anlamda, Tektanrı fikrinin insanlığa tebliğ olunması –Vahiy– olayıdır. Ancak, anlam genişlemesiyle, 'öte'ye (*Fr*: L'au-delà / *İng*: The beyond) 'işâret' eden bütün inanç düzenlerini de kapsar olmuştur. Asıl ve dar anlamında DİNin esası, Tektanrı fikri, biçimselleştirilmiş mantıkla düşünme tarzının ana ilkesine, yânî, 'özdeşliğ'e tamamıyla aykırıdır. Ne var ki, bahse konu *esas*tan –temel imân– türemiş müteâkib (*İng*: Subsequent) esaslar, 'akla uygun'dur, yânî, 'makuldür'ler (reasonable).

C- TEKTANRILI-VAHİY DİNİnin ANAÖRNEĞİ: İSLÂM

Tektanrı fikri ve Onun kişileşmiş adı olan ALLAH, aklın, havsalanın, hayâlgücü ile tasavvurun fevkında olup *Aşkınlığın* ta kendisidir. Ama aynı ânda *İçkinliğin* de kendisidir. İkisi zıt kutuptur. Nitekim aynı *varlığın* aynı ânda iki durumda bulunması, yukarıda zikrolunmuş sebeplerden ötürü, imkânsızdır. Elbette, *Mükemmelliğin* ta kendisi, insan düşünmesinin kurallılığı demek olan *biçimsel mantığa* aşkındır. ALLAHı zaman ile mekân koordinatlarına yerleştiremediğimizden, Onun özünü, düşünüşümüzün kurallılığı çerçevesinde kavrayamayız. Onun, Kendisini bize tanıttığı ölçüde, Onu kavrayabiliriz ancak. İşte, **Kendisini** bize tanıttığı yer, **İhlâs** sûresidir:

"1- O, Tek olan ALLAHtır;
2- ALLAH, Sameddir;[13]
3- O, doğurmaz, doğurulmamıştır;
4- Ona denk ve benzeri olacak bir şey yoktur".[14]

"...Bu **Sûre**de kişiler ile milletlerin ALLAHı kavrama konusunda öteden beri birçok kere düştükleri tuzaklar hakkında uyarılmaktayız. İlk dikkat edeceğimiz husus, Onun tabiatı öylesine ulu, kavrayış sınırlarımızın onca ötesindedir ki, felsefenin yalınkat soyut bir kavramı şeklinde değil de, Onu O olarak, yânî, bir Kişilik biçiminde görmemiz, Kendisini idrâk edişimizde izlememiz gereken en doğru yoldur. O, bize yakındır. Varolmamızı Ona borçluyuz... Bildiğimiz, tasavvur edebileceğimiz hiçbir kim-

---

13. **Samed**: Her şeyin varlıklaşabilmesi için Kendisine muhtâc olduğu; buna karşılık, Kendisi hiçbir şeye bağlı ve muhtâc olmayan **Zât**.
14. **KUR'ÂNı KERÎM** ve *Türkçe Meâli*;
ayrıca: The **Holy QUR'ÂN**, tercüme ve tefsîr: *Abdullah Yusuf Ali*; ayrıca bkz: Cyril *Glassé*: "The *Concise Encyclopaedia* of ISLAM", 128. s, "Giriş": Huston Smith.

seye yahut şeye Onun, zerrece benzerliği yoktur. Tabiatı ile vasıfları eşsizdir, benzersizdir."[15]

İnsanlar, aralarında bedence en kuvvetli, zihince en parlak, irâdece en şaşmaz olanlar dahî, kendilerinden üstün kudrete yahut kudretlere dayanma ihtiyâcını her vakit duymuşlardır. Bu kudret kendilerine ya vahiy yoluyla kendisini bildirmiş ya da böyle kudretleri kimi kimseler zihinlerinde inşâ etmişlerdir. Her iki hâlde de bahis konusu kudrete yahut kudretlere kişiler, kendi beşerî arzularından, dileklerinden ve insanî veyahut tabiî şekillerinden bir şeyler katıp karıştırmaktan kendilerini alıkoyamamışlardır. İlkin açıkça **Vahiy** yoluyla nâzil olmakla birlikte, **Müslümanlık** dışında, cihânşumûl dinler bile, zamanla bu karıştırılma olayından masun kalamamıştır. İşte, **İhlâs,** bizi böyle bir tehlikeye karşı özellikle uyarmaktadır: "O, doğurmaz, doğurulmamıştır"!

Varolma imkânlarını son raddelerine dek analizci tavırla gözden geçirdiğimizde, ulaşabileceğimiz en uç nokta, ya devâmdır ya da bitiş. Devâmda cüzlerin, *Tümel*e; 'varolma'ların, *Varlığa* bağlanması söz konusudur. Bitişteyse, cüzler, ayrıklaşıp dağılır, *Kargaşa*nın karanlık dehlizinde yitip giderler. *Tümel Varlık*, zihin kavrayışını, yânî, tecrübelerden hareket eden 'gidimli düşünme edimi'mizi (*Fr*: Cours discursif des idées / *Alm*: Urteilsverfahrender Gedankengang) *–spekulativ-olmayan metafizik–* aşan 'salt sezgi aklı'yla (*Fr*: Raison intuitive pure / *Alm*: Reine Vernunftsanschauung) erişilebilen umuttur.

ALLAH, insana üç yoldan hitâb eder: *Yaratma*; *Vahiy* –seçtiği kişiler aracılığıyla insanlığa ulaştırdığı Tebliğ–; *Vicdân* –Hak yolunu göstermek için her kişiyle (kuluyla) doğrudan doğruya sürdürdüğü muhâvere. Maddeden vucut verdiği insana ALLAH, soluğunu 'üflemek' suretiyle Özünden 'pay' ihsân etmiş ve onu

15. Âyetin Abdullah Yusuf Ali tefsîri; şerh sayısı: 6296.

bu yüce hâliyle Kâinatında Hâlife tayîn etmiştir –bkz: **Bakara** (2)/30; **En'âm** (6)/165; **Neml** (27)/62 ile **Fâtır** (35)/39.

İnsanın, Yaradanına seslenişi de yine üç yoldan olur: Kendisine esas olan, kendisini çevreleyen doğa ile toplumu sevip, merak edip *inceleyerek*, *araştırarak*; cemâatla birarada *ibâdet* ederek *(salât)* ve nihâyet tamamıyla kişisel düzlemde *duâ* anlamında ALLAHa *yalvararak* (*münâcât*).

Gördüğü hayırlı işler, ibâdet ile duâ aracılığıyla seslendiği ALLAHın kendisini dinleyip bu seslenişlerini, yerine göre, yakarışlarını karşılıksız bırakmayacağını, insan, *ümid* eder –bkz: "And olsun, insanı **Biz** yarattık; nefsinin, kendisine fısıldadığı karanlık niyetleri biliriz; **Biz** ona şahdamarından da yakınız"; **Kâf** (50)/16.[16]

Demekki, her insan bireyinin esas *ödev*i, hayırlı işler görmek, ibâdet etmek; *hakk*ı ise, *ümit*tir. *Ümit*, *hayat*tır. *Ümit*, devâm ettiği sürece *yaşa*nır. *Ümid*in kesildiği yerde *tragedya*, giderek *saçmalık*, sonundaysa, *intihâr* başgösterir.

---

16. Âyetin Abdullah Yusuf Ali tefsîri; şerh sayısı: 4952;
ve açıklanışı:
"ALLAH, insanı yaratıp ona sınırlı irâde bahşetmiştir. O, en derinlerinde yatan arzuları ile duygularını insanın kendisinden bile daha iyi bilir. ALLAH, insanın şahdamarından da ona yakındır. Şahdamarı, boynun iki tarafından geçerek başdan yüreğe kanı geri götüren kalın ana toplardamardır... 'Şahdamarından da yakın' deyişi, kan akışının, hayat ile bilincin taşıyıcısı olmasından ötürü, derinlerimizde cereyân eden duygu hâllerimiz ile bilincimizi, ALLAHın, öz benliğimizden daha yakından tanıdığını dile getirmektedir."

Ç- YENİÇAĞa Doğru

1- **İslâm**, geçmişte, şimdiki ve gelecekteki insanlığı topyekûn kucaklayan ilahî tebliğdir. O, DİNle anlamdaştır. Nitekim bu husus bize **Al-i İmrân Sûre**sinde (3)/19 açıkça bildirilmektedir: "ALLAH katında din, şüphesiz, **İslâm**dır..." Şu hâlde dinlerden biri olmayıp DİNin ta kendisidir. Bir inanç düzeni, içerikçe **İslâm**a yaklaştığı oranda DİNleşir, uzaklaştığı ölçüde DİNsizleşir. Aynı husus, tek tek kişiler için de söz konusudur. Herkes, inancının sahihliğinden kendisi *sorumlu*dur. İşte **Al-i İmrân**da /20 bu bize şöyle anlatılmaktadır: "Kendilerine Kitap verilenlere de kitapsızlara da: 'Siz dahî İslâm oldunuz mu?' de, İslâm olurlarsa, doğru yola girmişlerdir; yüz çevirirlerse, sana yalnızca tebliğ etmek düşer. ALLAH, kullarını görür..."

2- **İslâm**, ALLAHa teslim olmak anlamındadır. **O**na teslim olup olmamak, kişinin kendi kararına kalmış bir hususdur.

Kişi, hazır bilgiler ve değerlerle dünyaya gelmediğinden, içerisine doğduğu kültür-toplum ortamının da etkisiyle hayatını kendi elleriyle inşâ eder: "ALLAH, sizi annelerinizin karnından bir şey bilmez hâldeyken çıkarmıştır. Belki şükredersiniz diye size kulak, göz ve kalb vermiştir" –**Nahl** (16)/78.

Görüldüğü gibi, **İslâm**la birlikte *hürlük*, **ödev-hak** ve *sorumluluk* ilkeleri de belirmiştir. Ahlâk ise, bu ilkelerin örgüsüdür. Bahis konusu ilkelerin başında *Hürlük* gelir. **Kur'ân** uyarınca, *insan* ile *hür* varlık çakışırlar. Buna göre, *insan*ın özü *hür olmak*tır. Nitekim insan, henüz bedenlenip dünyada arzıendâm etmeden önce bu özelliğini konuşturmuştur: "RABBin, insanlığın sulbünden soyunu alıp devâm ettirmiş, onlara: **'BEN**, RABBiniz değilmiyim' demiş ve buna kendilerini şâhit tutmuştur. Onlar da: 'Evet, şâhidiz' demişlerdir..." –**A'râf**(7)/172. Buradan da dünyaya ister gelsin, ister gelmesin, insanların, toplu hâldeyken, ama teker teker ALLAHla misâka girdiklerini anlıyoruz. Nihâyet, 173. **Âyet**te ise, bize şunlar bildirilmektedir: "Kıyâmet gü-

nü, 'bizim bundan haberimiz yoktu' derseniz yahut 'önce babalarımız ALLAHa eş koşmuşlardı, biz de, onlardan sonra gelen soyuz; bizi abesle iştigâl edenlerin yaptıkları yüzünden helâk eder misin?' derseniz diyedir."

3- Kavramlar ile terimlerin tersine, özel adların, bir dilden bir başkasına tercümesi yapılamaz, özge sözel temsilcileri bulunmaz. Bundan dolayı ALLAHa ALLAHtan başka bir şey denilemez. O, *Kadîm zamanlar*da, insanın, özlediği, arzuladığı, düşleyip (*İng*: to fancy) de beceremediklerini yüklemiş olduğu üstün güçlerden –*ilah*/lar– apayrıdır. *İlah* –yahut benzeri ilke/ler–, insanın kendisini ölçü –insanmerkezcilik– aldığı düzlemde, üstün becerileri (*İng:* Super performance) temsil ettiğine inanılan varlıktır.

4- Hangi özgül Hak dinine yahut geleneksel itikât câmiasına mensub olursa olsun, dürüst ve meşru zeminlerde yürüyen herkes, belli ölçülerde **İslâm** çerçevesinde dindar olup *ümid insanı*dır (L: Homo spes). **İslâm**ın en üst basamağında duran ise, **Kur'ân** ile **Sünnet**in öngördüğü tarzda yaşayıp ibâdet eden **Müslüman**dır.

İslâmla birlikte **Kadîm zamanlar**dan (*Fr*: temps archaïques) gelen unsurlar, ya dince yasaklanmış ya da gündemden düşürülmüştür –bâtıl itikâtlar. Bu cümleden olmak üzere, tanrısallık ile insanlık yahut uhrevîlik ile dünyevîlik arasında halka gibi duran ve zulmün esas kaynağı olan yarı-tanrı kahramanların, hükümdarların tartışmasız istîbdâtı, daha açıkçası, insanın insana köleliği –İslâm medeniyetinde 'kölelik', doğaötesi kader değil, bir iktisâd olayıdır– ve belli bir insan türünün –'kahraman'ın– putlaştırılması reddolunmuş –kimi tür kişilerin resmedilmesi de bu yüzden yasaklanmış–; doğa, periler, hayâletler, şer güçler gibi, hiçbir vechile duyumlanamayan varlıklardan temizlenmiştir. İnsanlar arasındaki ilişkiler, böylelikle, **Adâlet** esasına dayalı *hukuk* çerçevesinde vuzûha kavuşturulurken, doğa da, meraktan

doğan araştırma ile inceleme eylemine ve, *ölçü*yü, haddi aşmamak kaydıyla, insanın tasarrufuna açılmıştır –**ölçü**yü, **hadd**i aşan gayrımeşru iş görüyor demektir.

Mutlak üstünlük (*İng*: Absolute superiority) ancak ALLAH –insan bağlantısında kendini gösterir. O, her şeyden önce, mutlak anlamda hem *aşkın* hem de içkindir. Buysa her çeşit fehmin, dolayısıyla da izâhın fevkındadır. Onu hayatın olağan, düzgün akışı içerisinde tanımazlıktan gelmemiz pek kolaydır; ve talîmâtlarını hiçe saymamız rahatlık dahî sağlar. –"...denizde sıkıntıya düştüğünüzde, ALLAHtan başka yalvardıklarınız, kaybolurlar; fakat O sizi kurtarıp karaya çıkarınca da, yüz çevirirsiniz; insan çok nankördür"; **İsrâ** (17)/68. Çünkü tavır, tutum ile davranışlarımızın süreklice göz altında tutulmalarını bir yana bırakınız; fakat insan için, içinden geçenlerin, niyetlerinin –bkz: **Kâf**/16– dahî her dem denetlendiğine inanması ve bu inanç doğrultusunda yaşaması kadar zor başka ne olabilir! Nitekim **Hz. Muhammed** (570-632), dünyanın, mümîne cehennem, münkîreyse cennet gibi olduğunu söylemiştir. Mümîn, kendisine varoluşunun başlarında tanınmış olan *hür tercih*ini ALLAHtan yana kullandıktan sonra, ALLAH yolunda *hürlüğ*ünden *serbest*çe vazgeçmiş sayılır. Dinî manâda artık hür değildir. Bundan böyle ilahî Tebliğ ve vicdânı yoluyla ALLAHla süreklice, kesintisizce baş başadır. Bu hâlin manâsını alabildiğine bütün boyutlarıyla idrâk edene dünya zorlu bir yaşama ortamı olmaktan çıkıp cennete dönüşür; hele varoluşun şiddetli bunalıma girdiği zamanlarda!

IV.

YENİÇAĞ DİNDIŞI AVRUPA MEDENİYETİ

A- DİN ESASLI ÂLEMANLAYIŞIndan DİNDIŞI DÜNYAGÖRÜŞÜne

1- **İslâm**, bireyin olduğu kadar, toplumun da yaşama tavrı ile uslubunu tümüyle belirler. Bundan ötürü, **Müslüman**laşmış toplumların özellikleri arasındaki farkların zamanla en aza indiği bir tarihî gerçekliktir. Bu gerçeklik, Onsekizinci yüzyıldan itibâren Batı Avrupadan çıkıp yeryüzünün dört bir yanına yayılan Millîyetçilik akımlarının, İslâm dünyasını da etkileri altına alıncaya değin sürüp gelmiştir. Aslında, Arnavutlar ile Boşnaklar gibi, **Müslüman**laşmış olanların dışında kalan Avrupalı toplumlar, kavmî ve mahallî özelliklerini **Hıristiyan**laştıktan sonra da sürdürmüşlerdir. Bu bakımdan 1789 Fransız devrimiyle Millîyetçilik, dağınık, yine de, kendini hep duyuran bir hâlden toplumları bütünüyle belirleyen etken olmağa dönüşmüştür. Toplumların kavmî ve mahallî özellikleriyse, Avrupanın kilisedışı dünyevî yüzü olarak temâyüz etmiştir. Daha İlkçağda Avrupa, bir yanda Romanın siyâsî ve medenî hâkimiyetindeki Latin dünyası ile onun kuzeyinde sık, soğuk ormanlarda yaşayan Germenlerin yurdu şeklinde cepheleşmiştir. **Hıristiyanlığ**ın kabulünden sonra, başta *Katolikliğ*in merkezi İtalya –Vatikan– olmak üzere, Latin Güney batı Avrupa, kilisenin ilahî kudretini, inişli çıkışlı dahî olsa, aşağı yukarı Onaltıncı yüzyıl ortalarına değin kıtanın her tarafına duyurmuştur. Anılan yüzyılda, Kilisenin sarsılmaz

diye kabul olunan dinî-uhrevî kudretine, başta Almanya olmak üzere, öncelikle kuzey ülkelerinden gelen dünyevî yahut en azından yarı-dünyevî nitelikli meydan okumalar, hız ve güç kazanmışlardır. Böylelikle öteden beri az yahut çok hüküm süren Latin-Germen sürtüşmesi daha bir şiddetlenmiştir.

2- Anaörneğini **İslâm**da bulduğumuz **Tektanrılı-Vahiy** dininin (*İng*: Monotheistic revelatory religion) zihniyeti ile kavram dağarını üstlenen Yeniçağ dindışı Avrupa medeniyeti, DİNe –**Hıristiyanlığa**– 'sırt çevirmiştir'. 'Bengisu'yunu (*OsmT*: Âbıhayat) *Doğaüstü* pınardan temîn etmediğini öne sürerek –Onaltıncı yüzyılın sonlarından itibâren– tarih sahnesine çıkan ilk ve tek medeniyet odur. Baştan aşağıya felsefîleşmiş medeniyet olmakla birlikte, felsefenin ana odağı olan *metafiziğ*ini, özellikle Onyedinci yüzyılın sonlarından itibâren, *din* temeline dayandırmağı reddetmiştir. Hayatın en üst değerleri –ve aslında dinî terimler– olan *akıl* ile *vicdân*, başlıbaşına, muhtar birimler olarak kabul olunmuşlardır. Başka deyişle, 'kendinden menkul hakikat'lar olarak görülür olmuşlar; –*Vahiy* çeşidinden– *doğaötesi* mercie uzanan bağları kesilmiştir. Böylelikle de bir kısır daireye hapsolunmuştur. İnsanda düşünülebilecek en genel, zorunlu ve soyut çerçevelerin –fikir– yer aldıkları ve aralarında düşünme kurallarına –mantık– uygun bağların kurulduğu orun tarzında tarif olunan *akıl* nereye dayanır, sorusuna, yine aklın kendisine cevabı, *akla aykırı*dır. Dışarıdan edindiğimiz tecrübeler artı genetiko-endokrinoloji işleyişlerimiz artı beynimizdeki sinir hücrelerinin faaliyeti eşittir akıl, dersek, burada artık aklın kendisinden değil de, mekanik zekâ gibi bir şeyden bahsediyoruz, demektir. Akla benzer şekilde, vicdânın da, dinle ilişiği koptu mu, kişinin, Yaradanıyla muhâveresi kesilir; sonuçta, kendikendisiyle konuşan, demekki, varlıkça parçalanmış –şizoik– bir insan manzarasıyla karşı karşıya kalırız. Manevî cephesi 'yok sayılmış', maddî-bedenî-nefsânî (yânî: Mechanico-biotic) 'insan'dan –yânî: *Beşer*den– beklenen, *ahlâk*a vucut vermesi değil de, zaman ile zemine göre kılık değiştirecek *örf*ler inşâ etmesidir.

B- TARİHin YENİDEN SINIFLANMASI DENEMESİ

Yeniçağ dindışı Avrupa medeniyetiyle ilgili eleştirel irdelemelerimizi burada kesip şu âna değin bildirdiklerimizden çıkardığımız sonuçlara geçiyoruz. Bundan sonraki Bölümde, çalışmamızın da ana odağını oluşturan, Çağdaş İngiliz-Yahudî cihânşumûl medeniyetini incelerken, onun, kendisinden neşet ettiği Yeniçağ dindışı Avrupa medeniyetinin bellibaşlı kurucu unsurlarını nasıl olsa ele almağı sürdüreceğiz.

Geçmişi, alışılagelmiş Avrupa merkezli bakış açısından farklı biçimde gördüğümüz bellidir. Nitekim, Batı medeniyetleri câmiasını, hatırlanacağı üzere, İlkçağ Mesopotamya-Mısır-Anadolu-Doğu Akdeniz –arzettiği bâzı hasletlerden [siyâsî alanda *halkidâresi* (demokrasi) ile zihnî düzlemde, *felsefe-bilim*] ötürü, ayrı mütâlea ettiğimiz Ege medeniyeti dönemini Eskiçağ şeklinde belirledik–, Ortaçağ Hıristıyan ve bilâhare İslâm, Yeniçağ dindışı Avrupa ve nihâyet Çağdaş İngiliz-Yahudî cihânşumûl medeniyetleri tarzında sınıflamıştık. İşte bu sınıflamayı da şu aşamada tarihlendirmek suretiyle belirgin kılmanın yerinde olacağı kanısındayız. En azından Batı medeniyetleri câmiasını teşkil eden bütün kültürleri içten içe ilgilendirecek raddede hayatî önemi hâiz dönüm noktalarını esas alarak çağları tarihlendirmeği deniyoruz. Bu cümleden olmak üzere, Batı dünyasında, bildiğimiz kadarıyla, Aşağı Mesopotamyadaki Sümerlerin, *medeniyet* evresine ilk geçtikleri ve yepyeni bir bildirişme aracı olan *yazıyı* kullandıkları, yaklaşık, M.Ö. 3000i **İlkçağ**ın başlangıcı, cihânşumûl manâda ilk Tektanrılı-Vahiy dini olarak **Hıristıyanlığ**ın ortaya çıkışını –yânî: **Hz. İsâ**'nın doğumunu– da, başka bir deyişle, **Milâd**ı, sonu olarak kabul ediyoruz. Milâd ile **Hz. Muhammed**'in *Mekke*den *Medine*ye **Hicreti**[17] –622–

17. Ortaçağın sonu, Yeniçağın da başlangıcı olarak 622yi –*Hicreti*– esas almak fikrini, sohbet sırasında tarihçilerimizden Profesör Dr. Sayın Mehmet *Maksudoğlu* beğden ıktibâs ettim. Kendisine bundan ötürü teşekkür borçluyum.

arasındaki zaman diliminde Ortaçağ yer alır. **İslâm** dini esasından hareket eden **İslâm** medeniyetinin *Medine*de vucut buluşu, *Yeni zamanlar*a ilişkin zihniyetin perçinlendiği olay olup *Yeniçağ*ın da başlangıcını ifâde eder. *Yeniçağ*ın, ilahiyat arkaplanını terkedip *dindışı medeniyet* düzlemine geçişi sürecinde, Alman ilahiyatçısı ve filosofu Martin *Luther*'in (1483-1546), **Hırıstıyanlık**ta *ıslâhât* hedefine yönelik şartları ilân ettiği, 1520 tarihi, en önemli kilometre taşıdır. Nihâyet, *Onsekizinci yüzyılın ilk yarısı*nda buharlı makinenin, Kuzey batı Avrupada, özellikle de İngilterede kullanıma sokulmasıyla başlayan *Sanayi*ye dayalı üretimle birlikte *İngiliz-Yahudî* medeniyeti ve onun resmî ideolojisi durumundaki *Hür Sermâyecilik* de ortaya çıkmıştır. Bahsolunan medeniyetin, İngiltere adasından kıta Avrupasına ayak basıp orada köprübaşı tutmasıysa, *1789* Fransız *devrimi*yle olmuştur.

Büyük tarih ve hukuk bilginimiz *Ahmed Cevdet Paşa*'ya (1822-1895) bakılırsa, tarih dönemleri, *Hicret* esas alınmak suretiyle, *Kadîm* ile *Yeni Zamanlar* olmak üzere, başlıca iki devreye ayırılmalıdırlar: "Hele bizlere göre, asr-ı Âdem'den asr-ı İslâma kadar olan ezmine hep târîh-i atîk olup ondan sonra asr-ı cedîd başlar..." –bkz: *Ahmed Cevdet Paşa*: "*Tezâkir*", Tezkire: 40, 242. s; dikkatimi bu önemli kaynağa çekmiş olan dostum, Sayın İhsân *Fazlıoğlu* beğe de teşekkür ediyorum.

İmdi, BATI MEDENİYETLERİ CAMİASInda TARİH BOYUNCA ÇAĞLARın DAĞILIMInı çizimsel (*İng*: Schematic) tarzda ö-etliyoruz:

M.Ö. Yaklaşık 100.000	KADÎM ZAMANLAR	–*İnsan*ın, *Yeryüzü*nde belirmesinden itibâren.
	a) *Tarihöncesi*; b) *Öntarih*:	Efsâne ve zanaat (teknik).
M.Ö. Yaklaşık 3.000	**İlkçağ**	–*Mesopotamya-Mısır* medeniyetleri ve *yazı*.
M.Ö. Yaklaşık Yedinci yy.	*Eskiçağ*	–*Ege* medeniyeti: *Halk-idâresi* ve *Felsefe-Bilim*.
Milâd	YENİ ZAMANLAR	–*Cihânşumûl Tektanrılı-Vahiy dini*.
M.S.	**Ortaçağ**	–*Hıristıyan* medeniyeti.
M.S. Yaklaşık 622: *Hicret*	**Yeniçağ**	–İslâm medeniyeti: *Fen* (Teknoloji).
M.S. 1520: Protestanlık	**Yeniçağ** (**Yakınçağ**)	–*Dindışı Avrupa* medeniyeti.
M.S. *1700*lerden itibâren	**Çağdaş**	–*İngiliz-Yahudî Cihânşumul* medeniyeti: *Sanayi*.

V.

ÇAĞDAŞ İNGİLİZ-YAHUDÎ CİHÂNŞUMÛL MEDENİYETİ

A- AVRUPA MEDENİYETİ TARİHİnin BAŞLANGICI: ROMA

Roma, M.Ö. 753deki efsânevî kuruluşundan M.Ö. 510da bağımsız cumhuriyet oluşuna değin, Etrüsk krallığının hâkimiyetinde yaşadı. Romanın, devlet olarak tarih sahnesine çıkışı, şu hâlde, M.Ö. 510dadır. M.Ö. Dördüncü ile Üçüncü yüzyıllarda kuzeyindeki Etrurya, batısındaki Latium bölgeleri ile güneyindeki Yunan yerleşim-yerlerini (*İng*: Colony) ele geçirerek İtalya yarımadasının tek hâkimi oldu. M.S. Birinci yüzyıla varıldığında Roma, Batı medeniyetleri câmiasının merkez coğrafyasının tamamı demek olan Akdeniz, Kızıldenizin kuzey, Karadeniz ile Adalardenizi (Ege) kıyılarını, bunlara ek olarak da Avrupanın kuzey batısını kaplamaktaydı. Coğrafî ölçülerle konuşursak, doğuda 40 derece doğu ile batıda 10 derece batı boylamları, kuzeyde 55 derece kuzey ile güneyde 30 derece kuzey enlemleri arasında uzanan bir devletti.[18] Devletin adıyla anıldığı kent, yânî

---

18. Daha M.Ö. 260da İtalya yarımadasında Romanın hâkimiyet sahası 134. 680 km. kare, toplam nüfusuysa 3.000.000 idi –bkz: "*The Times Atlas of World History*".

Roma, başşehir olmak imtiyâzını, imparator *Büyük Konstantin*'in (285-337) teşebbüsüyle, (M.S.) 11 mayıs 330da *Istanbul* lehine ferâgat etti. *Büyük Theodosios*'un (346-395) ölümüyle Roma, oğulları *Arcadius* ile *Honorius* arasında doğu ile batı olmak üzere ikiye ayrıldı. Son hükümdar Romulus *Augustulus*'un, Germen beği *Odowaker* tarafından tahttan indirilerek *Batı Roma Devleti*ne son verildiği 476ya değin *Ravenna*, başşehir görevini gördü.[19]

İleride *Bizans* adını alacak *Doğu Roma Devleti*yse, başşehir İstanbulun, *Fatih Sultan Mehmed* (1432-1481) tarafından **29 mayıs 1453**deki fethine değin yaşayacaktır. Avrupa tarihinin asıl belirleyicilerinden Roma, esas itibâriyle M.Ö. 510 ile M.S. 476 tarihleri arasında yaklaşık olarak bin yıl boyunca hükümrân olmuştur. Doğu Romanın, dolayısıyla da, Bizansın çöküşü, kimi Avrupalı tarihçilere göre *Ortaçağ*ın sonudur.[20] İlkçağ Roma Devleti devrinden mirâs kalan Latin – Germen karşıtlığına, Ortaçağ ile Yeniçağın başlarında, bir de, Kilise – dindışı kesimlerinin zıtlaşması eklenmiştir.

1789 Devrimiyle Kilise'nin savunduğu bütün temel değerler ise, onulmaz yaralar almıştır. Devrimin fikrî mimarları ilhâmlarını, fiilî icrâcılarıysa mâlî desteklerini İngilterede bulmuşlardır.

---

19. Hermann *Kinder* & Werner *Hilgemann*: "*dtv-Atlas* zur Weltgeschichte", 103. s, 1. cilt.

20. Kimi başka tarihçilere göre de, *Papa VIII. Boniface*'nin 1305de Fransız kralı *IV. (Yakışıklı) Philippe*'e yenildiği vuruşmanın (muharebenin) ardından Avrupada dindışı kesimin güçlenmesi, dolayısıyla da, millî devletin iyice belirmesi ve bu devletlerin bâzısının, yeni topraklar keşfedip iskân etmesi, *Ortaçağ*ın kapanması anlamına gelmektedir –bkz: Konrad *Fuchs* & Herbert Raab: "*dtv Wörterbuch zur Geschichte*", 531. s, 2. cilt;
ayrıca bkz: Paul *Bernstein* & Robert W. *Green*: "*History of Civilization*", 238. s, 1. cilt.

B- ROMAdan LONDRAya GİDİŞte ARA DURAK: PARİS

'Farmasonluğ'un ('Serbest Yapı Ustalığı') Selefi '**Templarislik**' ('Mabet Muhafızlığı')

Hikâyenin geçmişi, *Birinci* (1095-1099) ile *İkinci* (1147-1149) *Haçlı Seferleri*ne değin geri gider. Haçlılar, ele geçirdikleri *Kudüs*-te 1099da bir **Hırıstıyan** devleti kurdular. Burada **Müslüman** âlimlerle de ilişki kuran bir kısım **Hırıstıyan** rahip, bâtınî vechesi ağır basan zanaat ile ticâret loncaları ve yarı-askerî muhafız alayları vucuda getirdiler. Bunlardan en tanınmış muhafız teşkilâtı Gérard *Tenque* tarafından 1113te kurulmuş *Hospitalarius* (*İng*: Knights Hospitallers/ *Fr*: Hospitaliers de Saint-Jean de Jérusalem) ile Hugues de *Payns* ile Godefroi de *Saint-Amours*'ca 1119da vucuda getirilmiş olan *Templaris*dir (*İng*: Knights Templars yahut Poor Soldiers of the Temple Christ / *Fr:* Ordre des Chevaliers de la Milice du Temple). İkisi de dinî-askerî (*L:* Religiosus-militaris) teşkilâttır. Bunlardan *Hospitalarius*lar, başta *Kudüs* olmak üzere, Filistine gelen **Hırıstıyan** hacılara barınma ile iâşe imkânlarını sunarken, *Templaris*ler, koruma işini üstlenmişlerdir. *Hospitalarius*luk ile imârethâne ve mabet muhafızlığı şeklinde Türkçeleştirebileceğimiz *Templaris*lik lakablı dinî-askerî teşkilâtlardan, Çalışmamızla ilgisinden dolayı, ikinci anılanı burada bahis konusu kılıyoruz.

Bu asılzâde muharip (*Fr:* Chevalier) keşişler, **Hz. Süleyman** mabedinin bulunmuş olduğu mahali kendilerine merkez üs seçmiş ve Filistindeki **Hırıstıyan** mabetlerin muhafızlığını üstlenmiş olduklarından, mabet muhafızları (L: Templares) ünvânıyla anılır olmuşlardır.

1128de *Papa II. Honorius* ile 1139da *Papa Innocens* tarafından onaylanmış olan *Templaris*lik (*İng*: Templary), **Hırıstıyan** âleminde *ordo* (*Fr*: Ordre) biçiminde anılmakla birlikte, bu terim, İslâmın *tarîkat*tan anladığına tam anlamıyla tekâbül etmediğinden, biz onu burada *teşkilât* şeklinde adlandırıyoruz.

Evlenme yasağına uymak gibi, sıkı kurallarla kayıtlanmış bir manastır hayatına uygun yaşayan *Templari*sler, tahkîm olunmuş mabetleri (*L*: Templum munitum / *Fr*: Temple fortifié) savunma ile serhat boylarında **Müslüman**larla savaşmanın yanında, zamanla önceki askerî faaliyetlerini hiç andırmayan yeni bir etkinliğe geçip bankacılığa yöneldiler. Söz konusu etkinlikleri pek geniş sahalara yayarak yürüttüler. Çıkardıkları taahhütnâmelerden (*İng*: Letter of Credit) öncelikle papalar ile hükümdarlar yararlandı. O dönemde **Müslüman-Hıristıyan** dünyasının bir ucundan öbürüne –sözgelişi, Venedikten Bağdada– para, teminat mektubu yoluyla kolayca ve güvenlik içerisinde iletilebiliyordu. Yine tâcir, bulunduğu yerde ödemede bulunarak taleb ettiği malları uzaklardan getirtebiliyordu.

Selâhaddîn Eyyubî (1137-1194), *Kudüs*ü 1187de geri aldıktan, özellikle de, **Müslüman**lar, Akra'ya sıkışıp kalmış son **Hıristıyan** devletini de 1291de ortadan kaldırdıktan sonra, *Templari*sler, git gide, başta Filistin olmak üzere, Batı Asyadaki **Müslüman** illerinden çekildiler. Uzun süre **Müslüman**ların topraklarında, onlarla sıkı temâs hâlinde kalmış olan *Templari*sler, **İslâmî** özellikler kazanmış, ayrıca, edinmiş oldukları hatırı sayılır miktardaki servetlerini dahî yanlarına alarak, Ortaçağın başlarından beri, Avrupada birlikli (*İng*: Unitary) devlet geleneğini sürdürmüş iki büyük devletten biri durumundaki Fransaya –ötekisi, İngiltere– varıp yerleştiler. Bilâhare, Payitaht Paris'in o günlerde hemen yanı başında, Seine ırmağının kıyısında bulunan bataklığın kenarında bir miktar arazi satın alıp oraya bir müstahkem mabed inşâ ettiler. Dillere destân hazinelerini de bu mabette muhafaza altına aldılar. Ondördüncü yüzyıl başlarında, öteden beri savaşılan İngiltereye karşı tertiplenmiş seferlerden bitkin düşüp hazinesi 'tam takır kuru bakır' çıkmış olan Fransa, 'meteliğe kurşun atar' duruma düşmüştü. Devlet bütçesini nasıl rahatlatabileceği hususunda kafa yormakta olan Kral *Yakışıklı* (IV.) *Philippe*'e (Phi-

lippe le Bel: 1268-1314) yakın çevresi, hemen yanı başlarındaki müstahkem mabede ve orada saklanan hazineye el koymasını tavsiye etti. Önceleri dostça ilişkiler içerisinde bulunduğu *Templarislere* karşı, epeyi tereddüd ettikten sonra, harekete geçilmesi için fermân çıkardı. Çok gizli tutulmasına rağmen, muhbirleri aracılığıyla *Templarisler*, çıkarılmasından kısa süre önce fermândan haberdâr olunca, Mabette sakladıkları hazineyi kaçırdılar –nitekim, bahse konu hazine, o gün bu gün, Fransız hükümetlerince aratılmaktadır. Ekim 1307de, başta Üstâdıâzam (*Fr*: Grand maître) Jacques de *Molay* (1243-1314) olmak üzere, yüz otuz sekiz *Templaris* tevkif edildi. Çıkarıldıkları İnkisisyon mahkemesinde (*L*: Inquisitio) ağır bedenî işkenceler ve **Hz. İsâ**'ya hakaret etmek ile haça tükürmeğe zorlanmak çeşidinden manevî eziyetler altında sorgulanıp yargılandılar. Nihâyet, dinden, imândan kopmakla, **Müslüman**laşmakla, küfre, dalâlete, hattâ lûtîliğe sapmakla suçlanarak idâma mahkûm oldular. Sonunda, Üstâdıâzam Jaques de Molay'ın kendisi de 18 mart 1314de idâm edildi. İlkin *Papa V. Clemens*, *Templarislerin* tutuklanıp yargılanmasını yermiş ve bu işlemin durdurulmasını taleb etmişse de, sonradan IV. Philippe'e bahis konusu davada arka çıkmak zorunda kalmıştır. İdâmlar infâz edildikten sonra, *Templarislerin* bütün mal varlığı *Hospitalariuslara* devrolundu. Müstahkem mabet ve onu çevreleyen bütün binâlar yıktırıldı. Müteâkip devirlerde bataklık da kurutularak bahse konu mıntıka Paris şehir sınırlarının içerisine alındı. Nitekim bugün, sözünü ettiğimiz mıntıka, Paris'in, *Temple* adıyla anılan bir semtidir.

Ölümünden az önce Jacques de Molay, teşkilât (tarîkât) berâtını, kendisine halîfe tayîn ettiği Kudüslü Jean-Marc *Larménie*'ye teslim ettiği biliniyor. Teşkilâtın bütün kayıtlarını, kuralları ile şartlarını, usulleri ile muâmelelerini hâvî berâtını, Jean-Marc Larménie de, halefi İskenderiyeli François-Thomas *Théobald*'a 13 ocak 1324de emânet etti.

Katliâmdan kaçıp kurtulanların çoğunluğuysa İskoçya'ya sığındı. Kaçırabildikleri bir mıktar servete gelince; bu da, ileride onlara sermâye olacaktır. 'Kellesini kurtarabilmiş' *Templarisler*, biraraya gelip kendilerine bunca zulmü revâ görmüş, başta IV. Philippe'in mensubu olduğu Capétiens olmak üzere, Fransız hânedânlarından öc almak hususunda İskoçya'da and içtiler.[21]

---

21. Bkz: *Comte Le Couteulx* de *Canteleu*: "*Histoire* des *Sociétés Secrètes*: Les Sectes et Sociétés Politiques et Religieuses; Essai sur leur Histoire depuis les Temps les plus Reculés jusqu'à la Révolution Française", 89.-105. sayfalar;
ayrıca bkz: Serge Hutin: "*Gouvernements Invisibles* et *Sociétés Secrètes*", 138. - 158. sayfalar;
ayrıca bkz: Paul *Naudon*: "*La Franc-Maçonnerie*", 9. s.;
ayrıca bkz: Régine *Pernoud*: "*Les Templiers*" –kitabın tamamı;
ayrıca: Jean *Favier*: "*Philippe Le Bel, Renforce Le Pouvoir Central*", 6.-9. sayfalar; Ivan *Gobry*: "Comment le Roi de France Soumit la Papauté: *Un Mélange* de *Ruse* et de *Fermeté*", 12. - 18. sayfalar; Jacques *Wolff*: "La *Chutte* des *Moins-Banquiers*", 18. - 22. sayfalar; Pierre *Vial*: "L'Arrestation Spectaculaire des Templiers: *Etaient-ils Innocents ou Coupables*", 23. - 30. sayfalar; Caulette *Baune*: "La *Malédiction Frappe* les *Capétiens*", 30. - 32. sayfalar –"Histoire", No: 578, "Le *Dossier Philippe Le Bel*";
ayrıca bkz: Paul *Bernstein* & Robert W.*Green*: "*History* of *Civilization*", I cilt, 225. s.;
ayrıca bkz: L. C. *Pascoe*: "*Encyclopaedia* of *Dates* and *Events*", 151. s.;
ayrıca bkz: "Shorter *OED*", I. cilt, 988. s., II. cilt, 2258. s.;
ayrıca bkz: "Le *Petit Robert* / Dictionnaire des Noms Propres", 1752. s.;
ayrıca bkz: "*Dictionnaire Encyclopédique Larousse*", 1381. s.;
–L: *Hospitalis*: İmârethâne; L: *Templum*: Mabet, tapınak.

C- ÇAĞDAŞ İNGİLİZ-YAHUDÎ CİHÂNŞUMÛL MEDENİYETİnin ANA MERKEZİ: LONDRA;

BAŞ MİHRAKI: **'Farmasonluk'** ('Serbest Yapı Ustalığı') ve ÖNCÜ ETKİNLİKLERİ: **İktisâd** ile **Sanayi**

1300lerin başlarında vuku bulmuş kovuşturmalardan **Templaris** mensupları darmadağınık durumda Avrupanın çeşitli yörelerine göçüp türlü etkinliklerle geçimlerini temîn ederken; Iskoçyaya sığınmış olanlar, alışılmış sanatlardan taş, yapı ve duvar işçiliği ve ustalığına devâm ettiler.

Ispanyada yaklaşık bin yıl sürmüş **İslâm** döneminin ardından **Müslüman**larla birlikte **Yahudî**ler de ülkeden çıkarılmış yahut din değiştirmeğe icbâr edilmişlerdir. 1492de Ispanyadan, 1495de de Portekizden sürülmüş olan **Yahudî**lerin bir kısmı, Felemenk ülkesine ilticâ etmiş; oradan da zamanla İngiliz adasına göçmüştür. Ortaçağ boyunca **Hırıstıyan**larca hor görülmüş, kovuşturulup kırıma uğramış **Yahudî**lere ticâret dışında bütün iş güç kapıları kapalı tutulmuştur. Batı ile Orta Avrupalı **Yahudî**ler, Avrupada mal değiştokuşuyla meşgulken, gerek **Müslüman** Ispanyadaki gerekse öteki **İslâm** ülkelerinde yaşayan dindaşları, **Müslümanlığın** yaygın olduğu bölgelerin yanında, **Hırıstıyan** toplumlarıyla dahî ticârî ilişkiler kurmuşlardır. Bu yoldan zamanla başta mal olmak üzere, para bakımından da servet sâhibi olmuşlardır. Onbeşinci yüzyılın sonları ile Onaltıncı yüzyıl başlarında zanaat ile ticârette Avrupanın en önde gelen ülkeleri hâline gelen Felemenk ile İngiltereye göçüp yerleşen bir kısım İspanyol ile Portekiz **Yahudî**si, yanlarında getirdikleri mal, para ile hünerlerini, bahsedilen ülkelerde yatırıma ve uygulamaya rahatça aktarabilecekleri ortamlar bulmuşlardır. Öncelikle de İngilterede karşılaştıkları iki toplulukla tarihî bir ortaklığa girmişlerdir: Bunlardan biri, kıta Avrupasından İngiliz adasına sığınmış *Templaris*ler; öbürüsüyse, daha Onüçüncü yüzyılda cereyân etmiş sürtüşmelerden hânedâna karşı siyâsî ve iktisâdî cihetler-

den güçlenerek çıkmış olan toprak zâdegânıdır.[22] İşte, bu üç farklı öbek, Onyedinci yüzyılın sonlarına doğru 'buluşarak' kelimenin tam anlamıyla bir 'akıl izdivâcı', daha doğrusu, 'menfaat izdivâcı' kuracaktır –her ne kadar, 'izdivâç', çiftler arasında olursa da! Sözü edilen üç unsurun yerleştiği mahal, İngiliz adasının bellibaşlı şehirleridir. Bunların başındaysa, Londra gelir. Toprakla uğraşmağı bırakıp şehre yerleşen, böylelikle de Yakınçağ tarihinde yeni bir toplum-iktisât sınıfını teşkil edecek olan *Kentsoyluluğu* (Fr: Bourgeoisie) gündeme sokan bu zâdegân takımı, mal –mal ile mal– para mübâdeleleri sonucunda biriken sermâyeyle *Sanayi* devriminin başını çekmiştir.

Nisbeten kısa sürelerde büyük mıktarda mâlî değer taşıyan malların, yalınkat beden gücü gereksinilmeksizin ortaya çıkarılması anlamına gelen *sanayi*, başka bir deyişle, fabrikalaşma, geçmişteki bütün öteki üretim araçları ile tarzlarından bambaşka bir olaydır. Burada *hammadde* denilen işlenmemiş malzemeden mamul maddenin çıkarılması işini üstlenen cihâzlara *makine*; birden fazla makineyi barındıran yapılara da *fabrika* denmiştir. *Sanayi*, şu hâlde, Yeniçağ dindışı Avrupa medeniyetinin mekanik biliminde temellenen felsefe-bilim sisteminden türetilmiş *Maddeci-Mekanisist* dünyagörüşü çerçevesinde oluşturulmuş yöntemler kullanılarak mekanik araçlarla maddî yapıların ortaya koyulmasıdır. Bu yolla ortaya koyulanlara *mamul madde* denir. Mamul maddeyse, *hammadde*nin, fabrika denilen mahalde bulunan makinelerin işleminden geçirilmesiyle meydana getirilir.

Makineleri çalıştıran kişiye işçi, onun ortaya koyduğu gü-

22. Hükümdar ile toprak zadegânı arasında uzun sürmüş olan çekişme iki taraftan birinin lehinde sonuçlanmayınca, Runnymede düzlüğünde 15 haziran 1215de elli üç maddelik *Yüce Ahit* (Magna Carta), hükümdar ile zadegân temsilcileri arasında akdolundu. Metnin aslı, o gün bugündür, *Britisih Museum*da saklandı. Bir *haklar belgesi* (Bill of Rights) olan bu ahitnâme, Yeniçağ Avrupasının siyâsî kurumlaşmasında hayatî önem taşır –bkz: Sir Winston *Churchill* (1874-1965): "A *History of English Speaking Peoples*", Birinci cilt: "The Birthe of Britain", 199.s.

ceyse *emek* denir. Başka bir deyişle, insanın makine çalıştırma gücü, *emek*tir. İnsanın kol gücü ve el mahâretiyle makine çalıştırma edimi ve bunun toplum ile siyâset düzlemindeki yansımasıysa *emekçilik*tir.

Mamul maddenin üretilmesi için elzem olan hammaddenin temîn edildiği tabiî-coğrafî-siyâsî yöreye *sömürge* (*İng*: Colony) adı verilir. Mamul maddenin, para karşılığında elden çıkarıldığı yere de *pazar* (*İng*: Market) denir. Çoğu kere sömürge ile pazar, aynı yörede buluşmuştur. Bunun temîni için genellikle silâhlı devlet kuvvetleri yahut gayrıresmî –şirketlere ait (Hindistana ve Malayanın bâzı illerine İngiliz tâcı hesâbına el koyan East India Company gibi)– birlikler işe koşulmuştur.

Bundan böyle, en az masrafla en büyük kazancı elde etmek –kâr– ana hedeftir. Taş, toprak, maden, ağaç, insan, istisnâsız her şey, maddî ve manevî bütün birimler ile değerler, az önce bahsettiğimiz gâyeye yönelik araçlardır. Gâyeye ulaşmak çabasında olan birey hâliyle beşerdir. Başka bir anlatışla, ALLAH **Tebliğ**inde bildirilmiş tekmil değerleri temelden red ve inkâr edip kendisini bunlardan bağımsız ilân eden ve yeni yükselen medeniyette baş rolü oynayan bireylilik durumundaki beşerdir. Bundan önceki –kısmen Eskiçağ Ege medeniyeti istisnâ sayılırsa– bütün medeniyetlerde esas *câmia* (*İng*: Community) iken, burada merkeze kayan *tek başına* oluşuyla *birey*dir. O, artık dünyanın odağı durumundadır. Maddî-mâlî menfaatine erişmek amacıyla ona bütün araçlar, gereçler ile yollar mubahtır. Tek başına altından kalkamayacağı güçlükleri yenmek için başka bireylerle mukavele yahut ittifak akdedebilir. Bu yeni medeniyetin en önde gelen fikir babalarından Thomas *Hobbes* (1588-1679), *toplum*un (*İng*: Society) bireyler arasında akdedilmiş mukavelelerden vucut bulduğunu öne sürmüştür. "Herkesin herkesle savaş" (*L*: "Bellum omnium contra omnes") durumunda bulunduğu bir dünyada "insan insanın kurdudur" (*L*: "Homo homini lupus"). Mukavele veya it-

tifak akdları, bu sürekli mücâdele ve rekâbet ortamındaki süreli 'ateşkes'lerdir. *Dikduran* –artık, 'başıboş' anlamında– *serbest insan* (*L*: Homo erectus liber), kibirlidir ve dünyaya menfaatleri açısından yukarıdan bakar. Mukaveleler veya ittifaklar, işler ikmâl olunur olunmaz sona ererler. Bu, ailenin esası olan Evlilikten tutunuz da, toplumun en üst ve karmaşık teşkilâtlanışını ifâde eden Devlet yapılanışına dek uzanan bir durumdur. Mukavele veya ittifak süreleri geçici barış zamanlarıdır.[23]

İşte, Friedrich *Nietzsche*'den (1844-1900) *Yeni İnsan*ın tasvir ve tavsifi:

"*Ecce Homo*": "Elbette! Biliyorum aslımı, esasımı:
Aynen alev, yanmağa doymayan,
Yana yana kendini bitiren.
Neyi tutsam, nurlanıveriyor;
Neyi bıraksam, kararıveriyor.
Hiç şüphe yok: Ben alevim!"

"*Yeni Denizlere*": "Gitmek istiyorum oraya;
Güvendikçe güveniyorum kendime ve kavrayışıma.
Deniz uzanıp gidiyor alabildiğine;
Cenevizli gemim almış başını, yelken açıyor mâviliklere.
Her şey, yeni, yepyeniymişçesine parlak gözüküyor bana.
Yatmış zaman ile mekân öğle uykusuna.
Gözün –koskoca
Bakıyor bana –sonsuzluk!"[24]

---

23. Bkz: José Ferrater *Mora*: "*Diccionario* de *Grandes Filosofos*", I. cilt. 207 & 208. sayfalar.

24. Friedrich *Nietzsche*'den alıntıladığımız şiirlerin Almanca aslı:

"*Ecce Homo*: Ja, ich weiss, woher ich stamme! Licht wird alles, was ich fasse,
Ungesättigt gleich der Flamme Kohle alles, was ich lasse:
Glühe und verzehr ich mich. Flamme bin ich sicherlich!" (56. s.)

"*Nach neuen Meeren*:
Dorthin –will ich; und ich traue Alles glänzt mir neu und neuer,
Mir forthan und meinem Griff. Mittag schläft auf Raum und Zeit–:
Offen liegt das Meer, ins Blaue Nur dein Auge –ungeheuer
Treibt mein Genueser Schiff. Blickt michs an, Unendlichkeit!"

–"ic *fröhliche Wissenschaft / aus dem Nachlass 1871-1888*", 385. s.;
ayrıca: –"das *deutsche Gedicht*", 269 & 270. sayfalar.

Bu 'nevzuhur' *trajik insan*ın ilişkilerinde gördüğümüz hercâîliği, avâmî söyleyişle, "öküz öldü, ortaklık bitti" atasözüyle de özetleyebiliriz. Buna karşılık, 'eski' *inanmış insan*ınkilerini de yine *Mevlâna Celâleddîn Rumî*'den bir beyitle dile getirelim: "Canın canıma karışmıştır; seni inciten her şey, beni de incitir".[25] Atasözümüz, 'confédératif', faydacı ilişkileri ele verirken, *Mevlâna*'nın beyiti bize *içden bütünlüklü* (*İng*: Intrinsically integral) olanları yansıtmaktadır.

'Confédératif', faydacı (*İng*: Utilitarist) ilişkilerden doğan ittifakların esası, daha önce bahsi geçen 'menfaat izdivâcı'dır. Böylesi 'izdivâç'lardan tarihte yepyeni bir sayfa açacak boyuttakisiniyse, İNGİLİZ-YAHUDÎ İTTİFAKI olarak adlandırıyoruz. Söz konusu 'İttifak', çenber çenber, daire daire yükselen yahut genişleyen çeşitli alt birimlerin veyahut ortaklıkların meydana getirdikleri bir karma yapıdır. Birbirlerine karşıtmış gibi gözüken siyâsî, fikrî, iktisâdî hareketler ile akımların, aslında belirli bir çekirdek teşkilâttan, kuruluştan türeyip yönlendirildikleri ilk 'bakışlar'da göze çarpmaz.

*Templarist*lerden bâzıları, bağlı bulunmaları gereken kuruluştan bağımsız hâlde, başka bir anlatışla, lonca bağlı kalmaksızın sanatlarını icrâ etmiş olduklarından, 'mesleğini serbestçe yürüten' anlamında, kendilerini 'Serbest Duvarcılar' tarzında tarif etmişlerdir. İşte, *İngiliz-Yahudî İttifak*ının temel kurucu ve yönlendirici teşkilâtı, inşâât ustalığını vurgulayan ünvânla tanınmış olan '*Serbest Yapı Ustalığı*', yânî, '*Farmasonluk*'tur (*İng*: Freemasonry/ *Fr:* Franc-maçonnerie).

Farmasonların kurduğu meslek birliklerinden dördü, Londrada 24 haziran 1717de birleşmiştir. Bu birleşme sonucunda ortaya çıkan *Büyük Londra Locası* (Grand Lodge of London), *Teş-*

25. *Mevlâna Celâleddîn Rumî*: "*Fîhi Mâ-Fîh* ve *Mecâlis-i* Sebadan Seçmeler"; Farsçadan Türkçeye: Abdülbâkî *Gölpınarlı*, 167. s.

*kilâtı Esasîye Düsturu*nu ('Grand Chart' yahut 'Constitution') Iskoç rahip James *Anderson* başkanlığındaki heyetin çalışmalarıyla telîf etmiştir. Örf, âdet, âdâbımuâşeret kuralları ile remizlerini seleflerinden devralan *Farmason*lar, bunları benimseyen meslek erbâbı yanında, sahasında sivrilmiş, öncelikle de varlıklı, makam, mevki sâhibi kimseleri saflarına kabul eder olmuşlardır.

*Farmason*lar, kendilerine tarihî öncü olarak **Hz. Süleyman**'ın mabedini inşâ etmiş olan *Hiram* Ustayı almışlardır. **Ulu Usta** ise, Âlemin Yaradanı TANRIdır. Evren, **O**nun mimarî şaheseridir (*İng*: Royal Art). Daha önce de belirttiğimiz üzere, örfleri, âdetleri, âdâbımuâşeret kuralları, silsileimerâtipleri (*İng*: Hierarchy), remizleri (symbol), âyîn ile merâsim usulleri, kısmen **Ahdiatîk**ten, kısmen *Kadîm Kilise* (*Fr:* Eglise archaïque/ *İng*: Early Church) ile **Hırıstıyanlık**tan sapmış (*İng*: Heterodox) mezheplerden, kısmen de İngiliz gelenek ile göreneklerinden neşet etmişlerdir. Söz konusu usuller, eğretilemeler yoluyla esrârengiz ve peçeli tarzda izhâr ve ifâde edilir (*İng*: "a peculiar system of morality, veiled in allegory and illustrated by symbols"). Evrenin mimarî yapısının ise, insanlık âleminde ahlâk kılığına bürünmüş olduğu kanısındadırlar.[26]

Cihânşumûl ve beynelmilelci oldukları iddiasını güden *Farmasonlar*, birbirleriyle 'kardeşlik' –*'birâderlik'*– bağıyla ilintilenmiş olduklarını düşünmüşlerdir. İmdi, Tektanrılı-Vahiy dinlerinden **Yahudî**lik ile **Hırıstıyanlık**tan gelen nazarî ve tatbikî unsurların yanında, İslâm inancı ile medeniyetinde ortaya çıkmış pek çok itikâdî, fikrî ve amelî hususu, *Templaris*lik gibi, *Farmason*luk da dağarına katmıştır.

---

26. Bkz: Paul *Naudon*: "La *Franc-Maçonnerie*", 9., 13 & 14. sayfalar;
ayrıca bkz: Alec Melloc: "*Franc-Maçonnerie*", 603.-607. sayfalar, "Dictionnaire des Religions"da;
ayrıca bkz: Joyce M. *Hawkins* & Robert *Allen*: "*The Oxford Encyclopedic English Dictionary*", 559. s.

*Farmason*luk, belirli bir şeriâttan bağımsız, dindışı bir mahfil olarak temâyüz etmiştir. Bu yüzden de, Onsekizinci yüzyılın ikinci yarısından itibâren başta **Katolik** Kilisesi olmak üzere, teşkilâtlı yahut gayrıresmî biçimdeki dinî çevrelerce hasım olarak kabul olunmuştur. Nitekim *Papa XII. Clemens*, 28 nisan 1738de *In Eminenti* 'fetva'sıyla, **Katolik** kilisesi tarafından dinsiz ve putperest kabul edilen Masonluğu yasakladı. Clemens yine, bu fetvayla Masonluğu benimseyen **Katolik**lerin aforoz edileceğini bildirdi.[27]

27. Bkz: Audrey *Budrey*: "*Collins Dictionary of Dates*", 230. s.; ayrıca: "*AnnaBritannica*", 6. cilt, 47. s.

Ç- İNGİLİZ-YAHUDÎ CİHÂNŞUMÛL MEDENİYETİnin TEMEL DÜNYA TASAVVURU: MADDECİLİK-MEKANİSİSM

I. Esas: **Akılcılık-Deneycilik**

Yeniçağ Avrupasında örnek bilim olununa yükselip oraya yerleşen *mekanik nedensellik* esasına dayanarak çalışan *fizik*in yöntemi, Onyedinci yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte hayatın bütün vechelerini sarıp sarmalayan *dünyatasavvuru* olmağa yüz tutmuştur. Sözünü ettiğimiz *klasik fizik* uyarınca, evrendeki süreçler ile etkileşimler, *makine*yi andırır, *makinevârî* yürürler. Makinevârî yürüyen bir işleyişin, *uzman* kişi için gizli, kapalı yönü, esrârengiz tarafı yoktur. Makinevârî tarzda işleyen ezelî ve ebedî evren düzeninin temel birimiyse, zaman ile mekân koordinatlarında yer alan ölçülüp biçilebilen *madde*dir. İşte *klasik* (*Galileo-Newton*) *mekanik*ten (*fizik*ten) türetilmiş dünyatasavvuru, *Maddecilik* (Materialism) - *Mekanisism* (Mechanisism) lakabıyla tanınmıştır.

Maddeci-Mekanisist düzlemde yaşayıp eyleyen biri için karşılaşılan bütün olaylar, ilkece, bilinmeğe açıktırlar. Zaman ile mekân bağlamında tesbit olunamayan, ölçülüp biçilemeyen ne varsa, ilkece, *inanc*a taallûk eder. İnanca taallûk eden ne varsa, yine ilkece, saçmadır, dolayısıyla da kaale alınmağa değmez. Zaman ile mekân bağlamında tesbit olunabilen, ölçülüp biçilebilen, giderek kişinin yararına açık görünenler, doğrudan doğruya yahut dolaylı olarak duyumlara konu olandır. Şu durumda duyularötesi yahut duyudışı olduğu iddia olunanlar, lafıgüzâf, böylelikle de abestirler.

Maddecilik-Mekanisism, böylece, duyu verisi algılardan oluşmuş tasavvurların ortaya koyduğu (positive) *akılcı-deneyci* dünyayla sınırlı bir anlayıştır. Burada inanca, itikâta, hele imâna; başka türlü söylersek, zaman ile mekân çerçevesini aşan, ölçüye,

hesaba kitaba sığmaz ve kısaca manevîyât (*İng*: Spirituality yahut morality) diye deyimlendirdiğimiz *içe* ilişkin *değerler ağı*na (*İng*: Web of intrinsic values / *Fr*: Réseau des valeurs intrinseques) asla ve kat'a yer yoktur. *İçsiz* insan ise, *nedensel zorunluluk*la TANRIya bağlı bulunmaz. Bu hâliyle *manevîyât* (spirituality) boyutundan ârî olan insan, fizyolojik süreçler ile etkileşimlerin verisi nefsânî (*İng*: Psychic)[28] bir varolan olarak her çeşit fizik-kimya araştırmaya, teşrih (dissection) ile açıklamaya uygundur. İnsanın embriyo-fizyolojik etkileşimleriyse, evrim sürecinden rastlantı sonucunda ortaya çıkmışlardır. Bu da, nefsânî beşerin (*İng*: Psychic man/ *Fr*: Homme psychique) insanî cihetinin bulunmadığını gösterir. İşte, insanı beşerden ibâret sayan anlayışa *İnsancılık* diyoruz. Öyleyse *İnsancı* insan anlayışı, yaratık yahut yaratılmış olmayan rastgele mekanik beşer görüşüyle çakışır.

II. Esas: Benlik

İnsanlaşmamış beşer, tek parçadır, yekpâredir; beden-nefs bütünlüğünü hâizdir. Bu çeşit yekpâre beşer, *nefsânî benlik*ten (*İng*: Psychic I/ *Fr*: 'égo psychique' yahut 'égotiste') ibârettir. Nefsânî benlikten ibâret olan beşer, yalınkat *canlı varolan*dır. Nefsânî benlikli beşer, çıplak varoluşunu sürdürmenin dışında bir kaygı duymaz, amaç gütmez. Böyle bir kişi, *gayrımeşru* zeminlerde yürüyor demektir. Gayrımeşru beşer yaşamalarının oluşturduğu topluluk, bâtıldır. Gayrımeşru beşerin *içliliği* karışıktır. ALLAHla irtibatını sağlayan **Vicdân**ın anlamı karışmış, bulanmıştır. **Vahiy**le bildirilenleri anlayıp kendisine açıklamaktan, ve **Hak** (*İng*: Just) ile **Bâtıl** (false) arasındaki ayırım çizgisini çek-

28. Psychic: "Pertaining to, or characterised by, the 'lower soul' or animal soul, as distinct from the spirit or 'higher animal' –"Shorter *OED*", 3700. s. (Nefsânî: "Manâdan yahut 'yüksek hayvan ruhu'ndan farklı olarak 'alçak ruh' yahut düpedüz hayvan ruhu özelliğini taşıyan yahut o kesimden olan").

mekten kaçınan, 'şaşmaz iç ses'i –**vicdân**– işitemez hâle gelir. Bu 'şaşmaz iç ses'in ALLAHtan geldiğine ilişkin **irfân** (*İng:* Gnosis), yerini, aslında olup bitenin, bir 'iç hasbıhâl'dan (*İng:* Inner chat / *Fr:* Causette intérieure) başka bir şey olmadığı *sanı*sına bırakmıştır. Buna da, basîretin bağlanması, diyoruz.

*Beşer*in esası *bedenlilik* –evolutivo-genetiko-fizyolojik yapı– iken, *insan*ınkisi *ahlâklılık*tır (*İng:* Morality). Beden-ahlâk bütünlüğünü hâîz insan-beşer –*kâmil insan*–, bedenliliğini ayakta tutmak üzere, maddî dünyada mücâdele verir –*maddiyât*–; bu mücâdeleyi manevî âlemin –*manevîyât*– doğrudan uzantısı olan fikrî-zihnî cephesinden –*zihnîyet-fikrîyât*– yürütür. Demekki **kâmil** insanın varlığını belirleyen, ucu dine dayanan **manevîyât**tır. Böyle bütünlük (*İng:* integrity) gösterene, **Rahmânî** insan (*L:* vir Dei/ *Fr:* Homme de Dieux) denir. Rahmânî insan, doğaötesi varoluş döneminde (*İng:* Period of supranatural existence) bulunduğu Hür tercihle içmiş olduğu **Enilk** (primordial) andını –bkz: **A'râf** (7)/172– hatırlayan ve dünya hayatında **ahde vefâ** –bkz: **A'râf**/ 173. & 174. **Âyetler**– kaygısıyla yaşayandır. **Enilk** andını sürekli̇ce hatırlayan, ALLAH tarafından içkince (immanently) her ân denetlendiğini bilendir: **Özbilinc**inde olan kişi. Özbilincinde olan, aslen özerk –muhtar– ve hürdür, dolayısıyla da ahlâk âleminden maddî-bedenî dünyaya yönelir. Başka bir deyişle, değerleri esasta maddî-bedenî dünyanın süreçliliğine tâbî değildir. Ahlâkın iki temel dayanağından biri **Ahde vefâ**, yânî ALLAH korkusu –bkz: **Bakara**(2)/74, 150, 194, 196, 203, 212, 231, 233, 278; **Al-i İmrân**(3)/28, 30, 102, 200; **Nisâ**(4)/1, 131; ayrıca bkz: **Kitâbımukaddes**: "ALLAH korkusu, **Hikmet**in başıdır": Pr 1, 6; 15, 5-32–; öbürüsüyse, ALLAHın Rahmetinden **Ümid**in kesilmemesidir –bkz: **Yusuf**(12)/87; Hicr(15)/55, 56; Zümer(39)/53.

Görüldüğü gibi, vicdân, içlilik, ödev, hak, adalet, ölçülülük, ahit, vefâ, özbilinci, bilinçli –yânî, hesabını verebildiğimiz– tercih, özerklik, hürlük, *Ahlâk*ın temel terimleridir. Böylelikle de

din menşeli manâları (*Fr* & *İng:* Connotation) vardır. *Ahlâk*ın değişmez ölçüsü, başka bir sözle, kıstası, ALLAH Tebliği olduğuna göre, bunun reddi yahut inkârı bizi, *ahlâk*ın dışına (*İng:* Amorality) çıkarır. Nitekim *İlâhî kıstas*ın zıttı, *Eflâtun*'un (427-347) "Theaitetos"undan (152a) tanıdığımız *Protagoras*'ın (485-411) "her şeyin ölçüsü insandır" (*Y:* "Pantôn khrêmatôn metron estin anthrôpos") önermesidir. *Tanrıcılığa* (Theisme) karşı *İnsancılığın* (Humanism) gidip dayandığı temel bildiri, demekki, iki bin dört yüz yıl önce Protagoras tarafından belirlenmiştir.

Duyu verisi algılardan oluşan kanâatların vucut verdiği malûmatla iş gören kişi için geçerakçe biricik ölçü, gelip geçici kanılarıdır. Başka kanılar, kendisininkilere yaklaştığı oranda bunları dikkate almağa yanaşır, uzaklaştıkları ölçüde onlara hasım kesilir. Ancak, dostluk kadar hasımlık da sürelidir. Durumlara, çıkar şebekelerine göre süreklice yer değiştirirler.

Bu çeşit tek parça (yekpâre) kişi, yânî nefsânî benlikten ibâret olana kısaca *ben* diyebiliriz. *Ben*ini *nefsânî benliğ*inin sığlında bulup *vicdân*ının 'rahatsız edici sesi'ne kulağını tıkayan, hayatını *vicdân muhasebesi* yerine *çıkar hesaplarına* dayayan kişi, bencildir. *Ben*in, *benmerkezcilik* çerçevesinde idrâk edildiği *Hürriyetçi Sermâyeciliğ*in dünya çapındaki bildirişme aracı olan *İngilizce*de büyük harfle, yânî, *'I'* diye yazılması, bunca söylediklerimizin tek sözle hülâsasıdır. Almancanın *'D*u'su yahut *'Sie'*sinde gördüğümüz gibi, kadîm sayılabilecek dillerde 'sen'e yahut 'siz'e öncelik tanınırken, çağımızın insanlığına yaygın seçeneksiz bildirişme aracı olan İngilizcede *'I'*, hep büyüktür, baştadır; *'you'* ise, küçüktür ve *'I'*dan sonra gelir!

D- İNGİLİZ-YAHÛDİ CİHÂNŞUMÛL MEDENİYETİnin Ana İDEOLOJİSİ: HÜRRİYETÇİLİK - SERMÂYECİLİK

1- İmân

Doğrulanmağı, denetlenmeği, gerekçelenmeği *ilkece* beklemeyen **İlkaslî** *inanca* imân denir. Yine ilkece **imân**lar, insanın zihnî ve maddî çabasına dayanmayan ALLAHın, elçileri aracılığıyla, insanlığa ulaştırdığı **Tebliğ**in yoruma kapalı, değişmez 'mihenk taşları'dır. ALLAHın Mutlak Birliği; aynı ânda Aşkın ve İçkin oluşu, tecrübelerden hareketle akıl aracılığıyla kavranılır cinsten vakıalar değildir. Soyutlama yoluyla ALLAH Hakikatına erişmek ilkece imkânsızdır. Gerçi sözünü ettiğimiz yollardan *Tanrımsı*, Tanrı-benzeri temel ilkeleri oluşturabiliriz; ama ALLAHı böyle kavramak, tekmil soyutlama kâbiliyetlerimiz ile kavrayışlarımızı aşar. Tüm kavrayış ile anlamlandırma etkinliklerimizin esasını oluşturmakla birlikte, mantık –yânî, düzgün ve kurallı düşünme işlemlerimizin– çerçevesini topyekûn aşan ilkeler **imân**dan sayılırlar.

İmân, Tektanrılı-Vahiy dininden olsun, olmasın, her inanç düzeninin temel, sarsılmaz ve şartsız kabullerine verilen addır. Nitekim, "her ümmetin Peygamberi vardır. Peygamberleri geldiğinde, aralarında adâletle hükmedilir ve onlara asla zulmedilmez" –**Yûnus**(10)/47– diyerek **Kur'ân**, her halka, nesle, millete **Tebliğ** ve **Tebliğci**nin gönderilmiş olduğunu bize bildirmektedir. ALLAH, böylece gerekli gördükçe İrâdesini izhâr etmiştir. "**Tebliğci** dikkate alınmamışsa yahut reddolunmuşsa yahut da onun aracılığıyla insanlara nâzil olmuş **Tebliğ** aslından saptırılmış yahut kötüye kullanılmışsa, bunun hesâbı **Mahkemeikübrâ**da sorulacaktır..." –*Abdullah Yusuf Alî*: 1439.

ALLAHın, dolaylı dahî olsa, **Cemâl**ini görmek çabasını gösteren herkes, **İhlâs** sâhibidir –bkz: **Sâffât**(37)/40-49. Bunu

topyekûn red ve inkâr edenlerse, *kâfir*dir –bkz: **Bakara**(2)/6-7, 171; **Kâfirûn**(109)/1-5 ve 6: "O hâlde sizin dininiz size, benimkisiyse bana".

2- Dogma, Öğreti, İdeoloji

Doğduktan sonra her ân dışımızdan fizik, dirimsel ve toplumsal etkiler alarak beşer-insan yapımız biçimlenir. Etkilerin pek çoğu nefsimizde iz bırakmaksızın kayıp giderler. Bırakanlarınaysa *izlenim* diyoruz. İzlenimlerden kimisine öncelik tanıyıp onları dikkate alırız. Niye? Ya fizik-kimya-dirim dış etkenlerinin, ya toplumsal –yânî, kültürel-siyâsî-iktisâdî– şartların ya da ahlâkî-vicdânî mülâhazaların etkisi, öyleki basıncıyla Bâzı izlenimler öncelik kazanır. Bu çeşit izlenimler, *algı* biçimini alırlar. Biçimsel düşünme işlemlerini, görüldüğü gibi, algılardan hareketle yürürlüğe koyuyoruz. Biçimsel düşünmenin kılavuzluğunda konuca ve biçimce benzer *algı*ların sentezinden belli bir olaya konuya yahut nesneye ilişkin *idrâk*e ulaşırız. *Yargı*larımızın temel birimini oluşturan *kavram*lar benzer idrâklerin *salt sentez*idirler (*İng*: Pure syntheses). Başka bir deyişle, kavramlar, barındırdıkları duyu ile duygu kalıntılarından arındırılmış idrâklerin sentezinden elde edilirler.

Duyu verileri, izlenimler, algılar, idrâkler ile düşünceler karmaşası bizde belli bir olaylar ile varolanlar hevengine ilişkin *tecrübe*yi oluşturur. Değişik tecrübelerden maddî ve manevî hayatımızı anlamlı yürütmemizi sağlayan *yaşantı*yı ediniriz. Tecrübeye oranla tasavvur yükü daha az, buna karşılık kavrama daha fazla yer veren yaşantılar yoluyla hayatın farklı kesimlerini zihnimizde canlandırabiliyoruz. Yaşantıların hep birden bizde bıraktığı kendimize, yakın ve uzak çevremize, kısacası hayata dair tasavvur bütünlüğüne *ömür* diyoruz.

Kavram, toplum-kültür tarihi itibâriyle, esasta, tecrübeden kaynaklanmakla birlikte, kişinin kendi yaşama dönemi içerisin-

de bahsi geçen temelden uzaklaşmıştır artık. İdrâkötesi salt düşünme dediğimiz soyut birimler üstüne yahut onların arasındaki bağlara ilişkindir. Bu itibârla kavramsal düşünme (*İng:* Conceptual reflexion), çok önemli ölçüde tasavvurdan kopuktur. Kısacası kavram araştırması demek olan felsefenin oluşturduğu, ve insanın başarabildiği en geniş boyutlu yapı, sistemdir. Felsefe sistemi, dayandığı belli bir bilimin teorileri yoluyla vakıalar veya vakalar zeminine indirilebilir. Sistemin yüreği metafiziktir. Orada daha ziyâde araştırma sürecinde bilimin cevap getireceği sorular belirlenir. Bu da bize felsefe sisteminin gelişmeye açık bir yapı olduğunu gösterir. O, bu temel özelliğine aykırı bir tavırla belirlediği sorulara, bilime doğrudan doğruya başvurmaksızın, cevap getirmek emeline yeltenir ve bulduğu karşılıkları sarsılmaz, kesin doğrular olarak kabul ederse, kapalı sisteme dönüşür. İşte, sarsılmaz, kendilerinden artık şüphe duyulmayacak derecede kesin doğrular olarak kabul olunan fikrî değerlere *dogma* diyoruz. Dogmalardan örülmüş fikir şebekesi bir *öğreti*dir. Düşüncelerin belirlediği davranışlarımıza, hâl ile hareketlerimize *eylem* denir. Şu hâlde bilinçsizce yapılan insan hareketleri eylem olarak nitelenemez. Görüldüğü gibi, eylem, insana mahsus hâl, hareket ve davranıştır. Belli bir öğreti, belirli bir toplumu oluşturan 'yediden yetmişe' her bireyin tüm eylemleri ile yaşantılarını tayîn edip biçimliyorsa, ona *ideoloji* denir. Demekki *ideoloji*, bir toplumu baştan aşağıya belirlemek iddiasını taşıyan kapalı bir spekülativ metafizik sistemdir. Yapısı ve özelliği gereği *dogma*, **imân**ın; *ideoloji* de, **din**in mantıkça tersidir. İlki beşerî akılyürütmelerin ürünüyken, sonrakisi aklı aşkın doğaötesi **Kudret**in insanlığa **Tebliği** sonucudur. Nitekim, yine birincisi, Yeniçağ dindışı Avrupa medeniyetinde dinin, gündelik hayatın gündeminden çekilip çıkarılması sonucunda ikincisinin boş bıraktığı mevkii doldurma çabasına girmiştir.

Türkçede *-cilik* yahut *-cılık*, İngilizcedeyse *-ism* sonekleri, ide-

olojiye, ideolojik yahut ideolojimsi akıma, harekete işâret eden-ler. *İdeoloji* teriminin kendisi de, Türkçeye "fikirler şebekesi mantığı" diye aktarabileceğimiz, "logique du réseau des idées" demektir. Terimi bu anlamıyla ilk tarif edip kullanan –Etienne Bonnot de *Condillac*'ın (1714-1780) öğrencisi olan– Antoine Louis Claude de *Destutt* de *Tracy*'dir (1754-1836). Destutt, Immanuel Kant'taki metafiziğin eleştirisini kendisine esas alarak bu kavramı ve ondan hareketle ideolojiyi irdelemiştir. Destutt'e bakılırsa, insanın varlığı ile tarihinin incelenmesi anlamındaki metafizik, doğa araştırması demek olan fiziğin doğal devâmıdır. Nihâyet, "insanın özgül olarak düşünce varlığının tarihi" (*Fr*: "Histoire intellectuelle de l'homme") ve "fikirler bilimi" ("science des idées") diye belirlediği ideoloji, Destutt'e göre, zoolojinin parçasıdır. İşte Karl *Marx* (1818-1883) da, bu terimi Destutt'den alıp ilk defâ "*Alman ideolojisi*"nde (*Alm*: "Die *Deutsche Ideologie*") kullanmıştır. Ancak, burada Destutt'ünkisinden epeyi değişik yeni bir tarîf denemesinde bulunmuştur. Buna göre ideoloji, insanın maddî ve iktisâdî şartları çerçevesinde bilinç kazanması sürecinin ifâdesi ve araştırılışıdır.[29] Bizse ideolojiyi yine 'fikirlerden örülmüş şebeke' tarzında tarîf etmeğe devâm ediyoruz.

İdeolojilerin ilki, her bakımdan en hâkim ve günümüzde insanlığı topyekûn avcuna almış görüneni *Hürriyetçilik-Sermâyecilik*tir (*İng*: Liberalism-Capitalism).

3- Sermâyecilik

İdeolojiler dizisinin ilki ve en eskisi olmanın yanında, ikisi dışında, ötekilerin menşei, en azından esin kaynağı olmuştur. Bu biri, Hürriyetçi Sermâyeciliğe ve onun hayat tarzı tarafını

---

29. Bkz: Bernhard *Waldeufels* & ...: "*Phänomenologie* und *Marxismus* / Erkenntnis- und Wissenschaftstheorie", 4. cilt, 189. & 199. sayfalar.

temsil eden *Çağdaşlığa* (*İng*: Modernity) karşı tepki şeklinde doğmuş olan *Romantism* dünya ile doğa görüşünün ideolojileşmiş ve siyâsîleşmiş bir türevi olan *Faşism* ve onunla bâzı benzerlikleri bulunan *Millîyetçi toplumculuk*tur (*İng*: National socialism).

Gerek çok farklı görüşteki kişiler ile insan kümelerinin vucut verdiği Hürriyetçi Sermâyeciliğe gerekse onun kendisine karşı tercih olunabilecek seçenek olarak meydana getirilmiş *Toplumculuğa* (*İng:* Socialism) de tepki şeklinde doğmuş Faşism ile Millîyetçi Toplumculuğa oranla Hürriyetçi Sermâyecilik, gevşek dokunmuş bir ideolojidir. O kadar ki, hem yaşama tarzındaki hem de siyâsî alandaki yumuşak, mutedil görünüşüyle Sermâyeciliğin, ideoloji olup olmadığı dahî, sorulabilir. Onun müsâmahalı, mutedil, yüzeyde kalan müsâadeci (*İng*: Permissif) görünümü ve insanın temelde 'belden aşağısı'nın, başka deyişle, hayvanî kesiminin ihtiyâçlarını hedef alması, böylesi geniş coğrafyalara kısa sayılabilecek sürede yayılmasını sağlamıştır.

"Özel üretim ile mülkün ileri aşamalara ulaşması ve zanaatların seviyesinde alışılmışın ötesinde gelişmelerin kaydedilmesi, özel ihtiyâçların karşılanmasını kolaylaştırmış ve yatırılmış sermâyeden verim elde edilmesini sağlamıştır. Böyle tarîf ve tayîn olunan iktisât sistemi Sermâyeciliktir. O, bağrında para hâkimiyeti (*İng*: Plutochracy) tehlikesini de barındırır. W. *Sombart*, Sermâyeciliği, erken –İngiltere ile Fransada Onsekizinci yüzyıl sonlarına, Almanyada ise Ondokuzuncu yüzyıl ortalarına değin–, yüksek –Ondokuzuncu yüzyıl sonları A.B.D.– ve geç –Birinci Dünya Savaşı sonrası A.B.D., Kuzey ile Batı Avrupa– olmak üzere üç safhada mütâlea etmiştir".[30]

---

30. Johannes *Hoffmeister*: "*Wörterbuch* der *philosophischen Begriffe*", 342.

Farklı görüşteki kişiler ile değişik insan kümelerinin vucut vermesine rağmen, Hürriyetçi Sermâyeciliği asıl belirleyip başlangıcından bu yana yürüten merkezî mahfil, milletlerüstü bir teşkilât olan *Farmasonluk*tur ('Serbest Yapı Ustalığı'). Sıkı bir silsileimerâtip doğrultusunda çalışan Farmasonluk, belli bir kişinin, aile yahut boyun (*İng*: Tribe) güdümünde olmayıp kurumlaşmış bir teşkilâttır. Mensupları, teşkilâtın merkezî ve bağlı bulundukları locaların tüzükleriyle şartlanmış olmalarına karşılık, teşkilât ile loca dışındaki özel hayatlarında tümüyle serbest davranma imkânına sâhiptirler. Din ile millet ayırımını yapmayan Farmasonluk, mensupları arasında görüş ile çıkar dayanışmasını her hâl ile kârda şart koşar. Bununla birlikte, eşitler arasında üstün olanlar, yine de İngilizlerdir. Onların arasındaysa, soyluluk mertebeleri uyarınca derecelenme söz konusudur.

İşte, ilkin 1789 Devrimiyle Fransada köprübaşı tutup oradan Avrupanın değişik yörelerine intikâl eden, öncelikle de sömürgecilik yoluyla yeryüzünün hemen her tarafına, özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra, kök salan İngiliz-Yahudî Cihânşumûl medeniyetinin asıl taşıyıcıları (misyonerleri) olan Farmasonlar, bir yanda doğrudan doğruya kendileri, öte tarafta da –Rotary, Lions gibi– meslek yahut hayır dernek ve toplulukları kisvesindeki resmî–gayrıresmî alt kuruluşları yoluyla Hürriyetçi Sermâyeciliğin tohumlarını serpmiş ve bunu dünya çapında fikren ve maddeten inkişâf ettirmişlerdir.

Ondokuzuncu yüzyılın birinci yarısından itibâren Fransa, Felemenk, İsviçre, İsveç, Danimarka; Birinci Dünya Savaşının ardından da bağımsızlıklarına yeni kavuşmuş Orta ile Doğu Avrupanın ufak ülkeleri git gide sözünü ettiğimiz medeniyetin etki alanına girmişlerdir. Nihâyet bu tarihlerde Yeniçağ dindışı Avrupa medeniyeti, aslında kendisinden türemiş olan İngiliz-Yahudî medeniyetine karışmıştır.

4- **İngiliz-Yahudî Cihânşumûl Medeniyeti**nin, dolayısıyla da **Sermâyeciliğin Tarih**teki **Konumu**

i- *Din* ile *Dındışının birbirlerine karşı mevzilenişleri*

Tarihi yönlendiren bir tümel tasarı varmıdır? *Kelâm*ın terimleriyle ifâde edilirse, *irâdeiküllî*ye denilen çeşitten tümel tasarıdan söz edilebilirmi? Vardır, diyenler, dar yahut geniş anlamda *dindar*, yânî, doğrudan doğruya yahut dolaylı şekilde *din*in etkisinde kalan kimselerdir. Dar anlamda dindarlar, yalnızca **Tanrı**ya inanmakla kalmayıp doğrudan yahut dolaylı olarak **O**ndan nâzil olduğuna inandıkları **Tebliğ**lerden birini benimseyip o doğrultuda toplumsal ile bireysel hayatlarını tanzîm ederler. Geniş anlamda 'dindar' diye niteliediklerimiz, âlemdeki düzenin bir kurucusunun yahut belirleyicisinin bulunduğunu onamakla birlikte, herhangi bir itikât düzenine uymağı reddederler. Bunlara gevşek bir terimle **Sekülerler** (*İng*: Secular) diyebiliriz. Nihâyet, tek tek olup bitenleri belirleyen bir düzeni kabul etmekle birlikte, bunun 'mimar'ını tanımanın, nesnel, positiv şartlar çerçevesinde imkânsız olduğu, bu yüzden de, böyle bir merciin yahut gücün varlığından anlamlı tarzda bahsedilemeyeceği kanısını taşıyanlar vardır. Bu sonuncularsa, *Bilinmezcilik* (*İng*: Agnosticism), *Positivism*, *Maddecilik* (Materialism), *Tanrıtanımazlık* (Atheism) akımlarından birinden yahut birkaçından sayılabilirler. Özetlersek: Tanrıcılar ile Tanrıtanımazların ortak paydası, evrende belli kurallar uyarınca işleyen bir düzenin bulunduğu kabulüdür. Ayrıldıkları husussa, zorunlu kurallara uygun işleyen düzenin müellifi (*İng*: Author) varmıdır, yokmudur ve onun kimliği sorularına verdikleri cevaptadır. İşte dar ile geniş anlamdaki 'dindar'lara hep birlikte *Gerekirci*ler (Determinist) demenin yanlış olmayacağı kanısındayız. Aslında bir yanda Gerekirciliği benimsemek, öbür taraftan da **Tanrı**nın varlığını inkâr etmek, âşîkâr bir çelişkidir. Bu sebeple, esas tutarlı Tanrıtanımazlar, evrende zorunlu bir düzenin bulunmadığını iddia edenlerdir. Söylediklerimizin

kanıtını, öncelikle Vladimir İlyiç Ulyanov *Lenin*'le (1870-1924) karşılaştırıldığında, Jacques *Monod*'nun (1910-1976) sergilediği tutarlılıkta buluyoruz. Tanrıtanımaz Ortakmülkçülüğe bağlı çağımızın önde gelen biyolog ile filosoflarından Jacques *Monod*, evrenin, dialektik yasalar doğrultusunda işleyen maddî etkileşimlerin verisi olduğu iddiasını toptan reddetmiştir. Monod'ya göre, ne doğa ne de tarih bağlamında zorunluluktan mantıklıca söz edilebilir. Haddizâtında, *zorunsuzluğu* (*Fr* & *İng*: Contingence) Yeniçağda savunan İngiliz *Deneyciliğ*inden hareketle Charles Darwin, evrim varsayımıyla, eşyânın tabiatı gereği, bütün olup bitenlerin rastlantılı olduğu savını çağımız zihniyetine hakkettmiştir. Monod, Darwinci anlayışın gereğini en tutarlı tarzda yerine getirmiş çağımızın düşünürüdür.

Dünyaya yatay düzlemde, yânî olaylara gözümüzün önünde olup bittikleri tarzda baktığımızda, zorunsuzluk ilkesini reddedemeyiz. Akıl-deney (*İng*: Rational-empirical) yolu, başka bir sözle, positiv yöntem bunu gerektirmektedir. Eksik varolanlar olarak bunun dışına çıkamayız. İşte bu bağlamda olup bitenlere baktığımızda, doğada evrimi, toplumdaysa tarihi görürüz. Ne var ki, **Vahiy** ve '*iç se*simiz' –yânî, **vicdân**ımız– ise bize **Mükemmelliği**, başka türlü söylenirse, **Mutlak Zorunluluğ**un hükmünü bildirirler. Zorunsuzlukları doğal olarak algılarız; Mükemmellik ise bilinemez: Onun varlığına ya imân edilir ya da edilmez. Bu sebeple, sokakta yürürken başıma düşen saksı olayını ya "tesâdüf eseridir", "kazadır" ya da "kaderin tecellisidir" şeklinde niteleyebilirim. İki tavır arasında bilgi teorisi açısından fark yoktur –tabiî, ideolojik fark âşîkârdır.

Yatay düzlemde olup bitenleri izlediğimizde, karşılaştığımız etkilerin ancak birkaç adım önceki nedenlerini tesbit edebiliriz. Burada öyleyse kısa vadeli, kısmî tesbitler söz konusudur. *Hakîm* aşamasındaki kimselerde yatay gerçeklik düzleminin aşılıp *İlahî* görüşe yaklaşmanın mümkün olduğu, konunun erbâbı tarafın-

dan bildirilen bir hususdur. Burada artık toptan görme –*basîret*– bahis konusudur. Tarihe bilimsel tavırla bakmak alışkanlığında olmamız, onda şaşmaz **Hikmet**in yansısını, nurunu görmemize engel değildir. **Hikmet**i aramak cefâsına kapılınmaksızın kendiliğinden *hakîm* olunamaz. *Bilim*in üstü ve kaynağı *felsefe*dir. Onun fışkırdığı pınarsa *Hikmet*tir. Bunun da en uç noktası, tam ve şüphesiz idrâk ile bilme demek olan **Hadsisâdık**tır. Tarihi incelerken sezgilerimiz bize önemli ölçüde yardım ederler. Sezgilerimiz, akılyürütmelerimizi desteklediklerı oranda kullanılırlar. Ortalama zekâ seviyesinde herkes, biçimsel mantığın ana yolu olan akılyürütmeyi olağan bir orta ile yüksek öğrenim sonucunda öğrenebilir. Hâlbuki **Hadsisâdık**, pek az kimseye nasîb olan bir mazhariyettir. Bu yüce kâbiliyetle mücehhez kişi, taleb ettiği takdîrde bir mürşidin müridi olarak eğitilir. Tasavvufî eğitim, biçimsel öğrenimden bambaşkadır. *Biçimsel öğrenim* (*İng*: Formal instruction) bize ilkece şüpheye açık değişken *bilimsel* yahut *fennî* (*İng*: Technological) bilgilerin edinilmesini sağlarken, *tasavvufî eğitim* (mystical education) insanı ilkece şüpheden ârî, kâmil ve tam irfân demek olan **Hakkelyakîn**e ulaştırabilir.

Buraya değin Batı dünyasında cereyân etmiş olaylar zincirini ve sonuçta Onyedinci yüzyıldan itibâren Yahudî sermâyesi ile kendi toplum-siyâset şartları çerçevesinde İngiliz teşebbüsçülüğünün 'izdivâc'ından neşet etmiş günümüz medeniyet durumunu –ona rakîp ve seçenek olarak gördüğümüz **İslâm** anlayışıyla dahî yer yer karşılaştırarak– tesbitçi ve tasvîrci tutumla yansıtmağa çaba harcadık. Olayların yılankavî yol alışlarını adım adım izlemeğe çalıştık. Ne var ki, niye bu yöne saptılar da, başka taraflara yönelmediler, sorusunu da insan sormadan edemiyor. Tarihte belirlenim (*İng*: Determination) arayan filosoflar, hep bu soruyla uğraşıp buna cevap getirmeğe gayret etmişlerdir. Onlar, tarihin esaslı biçimde değerlendirilip anlamlandırılmasına birtakım maddî ve coğrafî şartların sıralanıp dökümünün çıkarılması ile

zaman, mekân çerçevelerinin çizilmesinin yetmeyeceği kanısındadırlar. Sözgelişi, çağımız dünyası niye Kuzey batı Avrupada biçimlendi de, onun iklim şartları ile coğrafî durumunu andıran yeryüzünün özge yörelerinde şekillenmedi? Onaltıncı yüzyılda yüksek bir zanaat (*Fr & İng*: Technique) seviyesini sergileyen Çin, nasıl oldu da düzenli biçimde uzak ufuklara yelken basıp denizaşırı toprakları yerleşimine açamadı; nihâyet bunu İngilizler, Felemenkliler, Fransızlar, İspanyollar, Portekizler ile Danimarkalılar başardılar? Hele, koskoca Çin ile küçücük Felemenk ile Danimarka ülkelerini karşılaştırınca, muazzam başarı ibresinin ikincilerden yana ağır basması, daha bir şaşırtıcı olmuyor mu? Herbert W. *Armstrong*, bu hâli, "*Vahiye göre Anglo-Saksonlar*" (*Fr*: "Les *Anglo-Saxons selon* la *Prophétie*")[31] başlıklı dikkate değer eserinde İlahî İnâyete (*Fr*: Grâce Divine) bağlamıştır. Georg Wilhelm Friedrich *Hegel* (1770-1831) ise, "*Tarih Felsefesi Dersleri*" (*Alm*: "*Vorlesungen über* die *Philosophie* der *Geschichte*")[32] başlıklı dev eserinde tarihin, *Manevîyât* (*Alm*: Geist) tarafından belirlenip yönlendirildiğini öne sürmüştür. *Dünya Manevîyâtının* (Weltgeist) hükmü altında yol alan insanlık medeniyetinin (Geschichte der Menschheit: İnsanlık tarihi), güneş gibi, doğudan doğup –Doğu Asya–, Batı Asyada en üst noktasına ulaşıp batıda –Batı Avrupa– kemâle erdiği görüşünü savunmuştur.

Hegel'e göre, *Manevîyât*, Doğada olduğu gibi, Tarih diye adlandırdığımız İnsanlık âleminde dahî, milletlerin maşerî (*İng*: Collective) manevîyâtları (*Alm*: Volksgeist) aracılığıyla Kendisini izhâr eder. Bu süreçte bâzı milletler başı çekerken, diğerleri bir çeşit figüran rolünü oynarlar. Maşerî manevîyâtın kendisinde odaklaştığı kimseler, Hegel'in gözünde, Büyük *İskender* (356-

31. İngilizceden Fransızcaya Ambassador College tarafından tercüme olunmuştur.
32. E. A. (iki cilt), Berlin, 1832 –bkz: *Volpie* & Julian *Nida-Rümelin*: "*Lexikon* der *philosophischen Werke*", 790.-792. sayfalar.

322), Gaius Iulius *Caesar* (102-44) ile *Napoléon* Bonaparte (1769-1821) gibi tarihî kişilerdir. Bunlar, kendi başlarına cüzî amaçlarının takipçisiyken, aslında, tabiî ki bilmeden, "Aklın bir hilesi"ne âlet olurlar (*Alm*: 'Unbewusste Werkzeuge einer 'List der Vernunft').

Yine Hegel'e göre, *Manevîyât*ın Kendisini göstermesi, Mutlak *Hukuk* ile *Hürriyet* ilkelerinin (das unbeschränkte Rechts- und Freiheitsprinzip) gerçekleşmeleri (Freiheitsverwirklichung) yoluyla olur. Hürriyetin gerçekleşme basamakları, insanlığın *ilerileme* (Fortschritt) aşamalarını temsil eder. Hürriyetin gerçekleşme sürecinin akîm kaldığı yahut ilgâ kılındığı durumlarda, *gerileme* (Rückkehr) başgösterir. İlerilemeyi durduran en önde gelen etken ise, insanın, doğanın karanlık güçlerinin (dunkle Macht der Natur) baskısına bel vermesidir. Hukuk ile Hürriyet ilkelerinin bayrakdarlığını yapan millet, tarihte yer alan ilerilemenin de öncüsü sayılır. Bu çabalarında doğanın veya tarihin istibdât fırtınalarına göğüs geremeyen yahut bayrakdarlık tâkatını gösteremeyen milletler, hukuktaki üstünlüklerini –yânî, devlet olma vasıflarını– ve hürriyetlerini yitirirler.

Devlet geleneğinin Asyadan yayıldığını bildiren Hegel, kendi bireysel kaderinin –İslâmî terimlerle söylersek, 'cüzî irâde'sinin– bilincine erişme mücâdelesini vermek suretiyle kişileşmek, –kölenin tersine– Atinalı vatandaşa (griechische Bürgerwelt) nasîb olmuştur, diyor. Çağdan çağa ve toplumdan topluma farklılık gösteren örflere bağlı birey olma durumundaki insandan Tektanrılı-Vahiy dini –Hegel'in kasdettiği, **Hıristiyanlık**tır– sâyesinde *ahlâk insanı* doğmuştur. Ahlâk kişisi olarak insan, hürriyet ile akıl varlığıdır (Freiheits- und Vernunftswesen). Hür insan, konumunu *Lutherci Islâhatçı* (Reformation) hareketi ve daha sonra Hürriyetçilikle (Liberalismus) pekiştirmiştir. **Hıristiyanlığın** yaratma görüşüyle, yeryüzünün, doğadışı güçlerden

arındırılmasının ardından (entgötterte Natur), Lutherci Islâhat ve sonraki Hürriyetçi hareketlerin sonucunda, Hegel'e bakılırsa, insanın kendisi, kendisine karşı serbestçe tavır alır hâle gelmiştir (Befreiung des Menschen zu sich selbst). Bu serbestleşmesinde en önemli etken, onu doğanın, Hegel'in deyimiyle söylersek, karanlık, müstebit güçlerine karşı muzaffer kılan sanayi devrimi olmuştur.

ii- *Manevî İnsan*a *karşı Maddî Beşer*in *mevzilen*işi

İşte, insanın, doğaya cephe alışı ve Sanayi devrimi doğrultusunda kendisini kendisine karşı serbest kılmasıyla, Hürriyetçi-Sermâyeci anlayış, büyük bir ivme kazanmıştır. Bu eşi menendi görülmemiş gelişmelerin anahtarıysa, Yahudîlik ile İngilizliğin tarihî ittifakında aranmalıdır.

İnsanın, kendisine karşı serbest kalmasının ne anlama geldiğini gözden geçirmiştik. Bu yüzden aynı konuya burada dönmeyeceğiz. Yalnız, bu yolda onun, dur durak bilmez korkunç *ilerleme* marazına dûçâr olduğunu belirtelim. Bireyler, tüzel topluluklar, şirketler ile milletler arasında kıyasıya, sonu belirsiz yarış başgöstermiştir. Yarış için yarış! İlk ve biricik hedef: Kuvvete, kudrete, şana, şöhrete, servete kavuşmak. Hep daha çok; daha, daha fazla; çok daha fazla! 'Önüme ne gelirse, devirir, basar, geçerim; ihtirâslarımın sonu, sınırı yok!' 'Dünya benimdir ve sonunda her yanıyla, her şeyiyle bana kalacak!' İmdi, Maddeci-Mekanisist-Akılcı-Deneyci-Laik-İnsancı-Hürriyetçi-Sermâyeci (yahut, Toplumcu)-Çağdaşçı insanın *vehmi*: Bu insan, içsizdir, bencildir, çıkarcıdır, ukâladır, bilgiçtir, zekîdir; çıkarına dokunulmadıkça, rahat bırakıldıkça başkasına karışmaz –'bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın'!–; kısacası, daha önce belirttiğimiz üzere, *trajik* varlıktır. Çıkarlarını yürütmek maksadıyla oldum olası kimsenin aklına esmemiş yollara başvurur. Fennî üstünlüğüne dayanarak kendisine karşı çıkanları, toptekneleri

(*İng*: Gunboat), tank, top, uçak, yangın bombası çeşidinden gelişkin ateş gücü yüksek; kimyevî, biyolojik yahut çekirdeksel (*İng*: Nuclear) bombalar gibi, maşerî (collective) yıkıcılığı olan silâhlarla sindirmiştir. Bunların etkisi de, beklenenin altında kalınca, başka müdhiş yöntemler denenmiştir: 1900lerin başında Çinlilere revâ görüldüğü gibi, kalabalık topluluklara zorla afyon yutturulmuştur. Ama bundan daha sinsisi dahî var: Felsefî sistemlerin çarpıtılmasından elde edilmiş ideoloji verisi, içi boş, dışıysa rengârenk kâğıtlarla allanıp pullanmış, sarıp sarmalanmış deyimler ve deyişlerle yığınla zihinlerin uyuşturulup yozlaştırılması! Böylelikle insanın savaşma ile başkaldırma hassasına öldürücü darbe indirilmiştir.

5- **Hürriyetçi Sermâyeciliğin Yapma Seçeneği**: **Toplumculuk** (*İng*: Socialism)

İngiliz-Yahudî cihânşumûl medeniyeti, ana ideolojisi olan *Hürriyetçilik-Sermâyeciliğe* seçenek olarak *Ortakmülkçülüğü* oluşturmuş yahut oluşmasına el vermiştir. Bu yolla *Hürriyetçilik-Sermâyeciliğe* esaslı bir seçeneğin doğması, vucut bulması önlenmek istenmiştir. Aslında böyle bir seçeneğin, Yeniçağ dindışı Avrupa medeniyetinin dışından çıkıp geleceği sanılırken, onun içerisinden beklenmedik bozuk bir ses yükselmiştir: *Faşism*.

Hürriyetçi Sermâyecilik gibi, *Toplumculuk* da, Yeniçağ dindışı Avrupa medeniyetinin temel dünyatasavvuru olan *Maddecilik-Mekanisism*den esinlenerek biçimlenmiştir. *Muhafazakârlığa* karşıdır. Yine Sermâyecilik gibi, iktisâdı ilahlaştırır. Bu esaslı ortak özelliklerin yanında, *Toplumculuğun*, özellikle de, onun esaslı bir uzantısı olan *Ortakmülkçülüğün* (Communism), *Sermâyecilik*ten ayrıldığı birtakım hususlar elbette var. Aksi takdîrde, nasıl seçenek olabilirdi? Nitekim, 'birey'in 'bireysel benliğ'ine çakılıp kalmağı derpiş eden Sermâyeciliğin tersine, Ortakmülkçülük, 'toplumsal benliğ'e sıçramağı –üretim ile tüketim ilişkilerin-

den hız alıp bunların şartlarını değiştirmeği– öngörür: *Devrim*. Bununla İngiliz-Yahudî medeniyeti, 'Hürriyetçi Sermâyecilikten memnun değilseniz, buyrun işte, size seçenek ideoloji, Toplumculuk yahut Ortakmülkçülük', demek istemiştir. Nasıl birincisini Thomas *Hobbes*, John *Locke* (1632-1704), David *Hume* (1711-1776), Adam *Smith* (1723-1790) gibi İngiliz filosofları biçimlemişse; ikincisini, Almanyada doğup büyümüş olmakla birlikte, asıl düşünce olgunluğuna İngiltere'de ulaşmış Karl Heinrich *Marx* belirlemiştir. *Marx*, İngiliz tarihini kendisine örnek alarak bunun bir bakıma türevi şeklinde görünüme çıkmış Sermâyeciliği irdelemiştir. Çıkardığı sonuçları Avrupa, hattâ dünya çapına yaygınlaştırarak insanlığın geçmişteki aşamalarını değerlendirip bunlardan hareketle geleceğe ilişkin tahminler yürütmeğe çalışmıştır. Karl Marx, klasik mekaniğin öngördüğü bilimsellik çerçevesinde incelemelerini yürütüp sonuç çıkarmağa çaba harcamıştır. İleride, tarafdarları ile aleyhdarlarınca kendisine yakıştırılacak heyecân ile duygu dolu nitelemelerden, az önce söylediklerimizden de anlaşılacağı üzere, Karl Marx, vâreste tutulmalıdır. Karl Marx, bilimsel, duru, seçik akılyürütme tutumunun gerektirdiği biçimde araştırmalarını dar çerçeveden genişe doğru yürütmüştür. Sonuçta ona bakılırsa, Toplumculuk, sonunda ise, Sermâyeciliğin rakîbi veya seçeneği olmayıp "Tarihî maddecilik gereği" devâmıdır. İngiltereden Avrupaya, oradan da yeryüzünün öbür illerine, yörelerine yayılacağını iddia etmiştir. Böyle bir oluşumun başgöstermesi, ancak o dönem İngilteresinde varolmuş maddî ile zihnî şartlar çerçevesinde mümkündür. Nitekim zamanla Toplumculaşmış Sermâyecilik yahut Sermâyecileşmiş Toplumculuk –:*Toplumsal Halkidâresi* (*İng:* Social democracy)–, İngiltere ile benzeri Kuzey batı Avrupa ülkelerinde yer edinmiştir. Bu ülkelerde siyâsî düzen, *toplum devleti* (*İng*: Social State) şeklinde nitelenmiştir. Rusyada ve onun zoru ve desteğiyle başka memleketlerde zuhur etmiş ve dar anlamda Rus si-

yâsî ve askerî yayılmacılığının aracı ve âleti olmuş *Leninci-Stalinci Ortakmülkçülük*, yânî *Bolşeviklik*, İngiliz-Yahudî medeniyetinin 'mimarbaşlar'ı 'iyisaatte olsunlar'ca öngörülmemiş bir ârızadır, kazadır.

6- *Öngörülememiş Tepkiler*: **Faşism** ile **Millîyetçi Toplumculuk** (National Socialism)

Faşism ile Millîyetçi toplumculuk, İngiliz-Yahudî medeniyetince öngörülememiş bir diğer kaza, onun dünyatasavvuruna ve daha sonraları ideolojilerine –Sermâyecilik ile Toplumculuk– karşı oluşup şiddeti gittikçe artmış tepkilerdir. Doğanın, matematik tekanlamlılığını, heyecânsızlığı ile tarafsızlığını temel almış Galilei-Descartes-Newton bilim anlayışından hareket eden dünyatasavvuruna karşı Giambattista *Vico* (1668-1744), özellikle "*Milletlerin Doğal Hukukunun Tekrar İkâme edileceği Başka bir Sistemin İlkelerinin Yardımıyla Milletlerin Doğası hakkında Yeni* bir *Bilimin İlkeleri*" (*İ*: "*Principi* di una *Scienza Nuova intorno* alla *Natura* delle *Nazioni*, per la *quale si ritruovano* i *principi* di *altro Sistema* del *Diritto Naturale* delle *Genti*")[33] başlıklı eserinde insanı ve tarih çerçevesinde biçimlenmiş değerlerini esas almıştır. Bunlar, ilk bahsolunan Maddeci-Mekanisist ve Akılcı olanların tersine, düpedüz akılla izâhı mümkün olmayan manevî değerlerdir. "*Latin Dili esas alınmak suretiyle İtalyanların en eski Bilgeliğinin Sergilenmesi*" (*L*: "*De Antiquissima Italorum Sapientia ex Linguae Latinae Originibus Eruenda*")[34] başlıklı kitabındaysa, bu çeşit değerleri paylaşan toplumların tarihte milletleşebildiklerini öne sürmüştür. Vico, René Descartes'ın "cogito ergo sum" ("düşünüyorum öyleyse varım") önermesinin, analizci tarzda elde edilemeyeceğini; bu bilincin, toplum benliğinde bittiğini, 'neşvünemâ' bulduğunu savunmuştur. Doğaya da kişinin, tarafsız, ilgisiz bakışla yönelemeye-

33. E. A., Napoli, 1725 –bkz: *Volpie* &...: A.g.c., 385.-857. sayfalar.
34. E. A., Napoli, 1710 –bkz: *Volpie* &...: A.g.c., 91. & 92. sayfalar.

ceğini; tersine toplumun etkisiyle kazanmış olduğu bilinçle yol alabileceğini ileri sürmüştür. Böylelikle çağdan çağa, toplumdan topluma farklılık gösteren doğa görüşleri tarih sahnesini doldurmaktadır. Mutlak kesin bilgi –**Hakkelyakîn**– yalnızca ALLAH-dadır. Ona yakınlaşıldığı ölçüde bilgilerdeki görelilikler giderilebilir. Şu hâlde bilgilenme bir akılyürütme ile gözlem sürecine tâbî iken, irfânî nurlanma ânlık sezgi verisidir. TANRInın evrensel düzeni, insanlık âleminde devlet nizâmıyla görünüme çıkar.

Aydınlanmacı-İnsancı-Laik anlayışın merkeze çektiği 'birey' kavrayışına karşı Tanrı-Devlet esaslarına dayanan bir anlayışın geliştiğini görüyoruz. Bu anlayış –"Fırtına ve Hamle" diye Türkçeleştirebileceğimiz– "Sturm und Drang" hareketi altında tanınan *Romantik* akım çerçevesinde 1770den itibâren Almanca konuşulan ülkelerde yer edinmeğe başlamıştır. Maddeci-Mekanisistlerin aklî kabul ettikleri değerlerin, Romantiklerin indinde, reddedilip bakîr doğaya geri dönüşe, bu cümleden olmak üzere, sanayileşmeğe tepki hareketinin yer alışına tanık oluyoruz. Geleneksel yaşama biçimlerinden köylülük, toprağı işlemek arzusu ve bunlardan neşed etmiş –doğayı sevip özlemek, dostluk, dayanışma türünden– kadîm değerleri yüceltmek eğilimi, 'ben'-den ziyâde 'biz' için mücâdele etme irâdesi ağır basar olmuştur. İktisâtta ise, tüketim ihtiyâçları yelpâzesini –fabrikalaşma– habire genişletip rekâbeti alabildiğine kamçılayan Sermâyeciliğe karşı usta–çırak ilişkisi çerçevesinde gelişen küçük üretim birimleri –zanaate dayalı imâlathâne– arasında oluşturulmuş dayanışma teşkilâtlanmasını esas almış *Korporatism*[35] ikâme edilme-

35. Nasıl *Faşism*, İtalyada doğup gelişmiş ve oradan değişik uygulama biçimlerinde birçok toplumun siyâsî düzeni hâline gelmişse, aynı durum, onun iktisâdî vechesini temsil eden *Korporatism* (L: Corporare: Bütünleşmek, yekvucut olmak) için de söz konusudur. Büyük çapta artık ürüne, rekâbete ve özel teşebbüs hamlelerine cevâz vermemesiyle, Toplumculukla akrabalık kurarken; sınırlı da olsa, özel mala, mülke ve teşebbüse imkân tanımasıyla Sermâyeciliğe yaklaşır. İktisâdî ha-

ğe çalışılmıştır. Kısacası söz konusu akım, Onsekizinci yüzyılın ikinci yarısından itibâren Kuzey batı Avrupada başgösteren ve 1789 Devrimiyle artık elle tutulur, gözle görülür duruma giren yeniliklere, *Yenilikçiliğe* karşı tepki hareketidir. Bundan dolayı da *Tepkici* (*İng*: Reactionary) yahut geçmiş ve 'altın çağ' diye kabul olunmuş bir devire geri dönülmek istendiğinden, *gerici* (*OsmT*: Mürteci) şeklinde nitelenmiştir. Bahse konu hareketin ideoloji hâlini alması, İtalyada olur: *Faşism*. Bu ideoloji, Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Gabriele *D'Annunzio* (1863-1938) çeşidinden bir düşünür-şair ile Giuseppe *Garibaldi* (1807-1882) ile Giuseppe *Mazzini* (1805-1872) gibi Millîyetçi ihtilâlcilerin, İtalya'yı birleştirme mücâdelesinde biçimlenip Yirminci yüzyılın ilk yarısında Benito *Mussolini*'yle (1883-1945) kemâle erdirilmiştir.

---

yat, sanayi dalları ile işkollarına göre birlikler (*İ*: Categorie) hâlinde teşkilâtlanmıştır. İşçiler ile işverenler, mahallî ortamda, ayrı birlikler hâlinde teşkilâtlanmış olmakla birlikte, ülke çapında aynı işkoluna ait birlikler, üst kurullar (*İ*: Corporazione) hâlinde 'demetlenmiş'lerdir (*İ*: Fasciare). Benzer birliklerin 'demetlendiği' bu üst kurullar, işçiler ile işverenlerin karmasıdırlar. Bunlar, çatıları altında derlenmiş birliklerin kendi yönetim kurullarına danışarak işçi ile işveren, yanaşma - yamak - çırak - kalfa - usta ilişkilerini, ücretleri ile terfi şartlarını tayîn edip karar ile kurallara bağlarlar. Özerk teşkilâtlar olan birlikler, mensuplarının iş ve özel hayatlarıyla yakından ilgilenip ihtiyâçlarına cevap verecek şekilde düzenlenmişlerdir. Sonuçta bütün üst kurulları da, daha yüksek bir birlik çatısı altında –korporasyonların konfederasyonu– düzenlenip Faşist partisince denetlenmişlerdir. Herkesin bağlı bulunduğu işyeri ve mensubu olduğu meslek öbeği yoluyla ilgili birliğin üyesidir. Bu birlikler, Yeniçağdaki sendikalardan ziyâde Ortaçağdaki loncaları andırmaktaydılar. Bunlara üye olup olmamak kişinin isteğine kalmış değildi. Birlik yöneticileri, parti tarafından tasdîk olunan kimseler arasından üyelerce seçilirdi.

Bahsi geçen teşkilâtlanma modelini Alman düşünürü Adam Heinrich *Müller* (1779-1829) tasarlamıştır. İtalyan korporatisminin etkisiyle İspanyada General Francisco *Franco* (1892-1975), Portekizde Profesör Dr. Antonio Oliveira *Salazar* (1889-1970), Brezilyada Getulio *Vargas* (1883-1954), Arjantinde Juan *Peron* (1895-1974) benzeri teşkilâtları vucuda getirmişlerdir –bkz: Julius Gould & William Kolb: "*A Dictionary* of the *Social Sciences*", 141. & 142. sayfalar;
ayrıca bkz: "*AnaBritannica*", 13. cilt, 537. s.

İtalyan Faşismi, kendisini Roma'nın devlet ile savaş düzeninin vârisi olarak ilân etmiştir. Ne var ki, M.Ö. Birinci yüzyıl Romasından M.S. Yirminci yüzyılın İtalyasına köprülerin altından pek çok su akmış olduğundan, İtalyan milleti, asla Romalının savaşçı ciddîliği ile tertibine ayak uyduramamış; bu ülkünün fikir babalığı ile önderliğini üstlenmiş Benito Mussolini dahî, bir başbuğdan beklenen gözüpek yalınkılınç yiğitlik ile kişilik tutarlılığını gösterememiştir. Faşism, *Eflâtun*'un Devlet–Toplum–Asker tıkızlığı (*İng*: Compactness) ülküsünü gerçekleştirme gâyesine takıldı. Ancak, her millet, toplumsal kişiliği bakımından, böyle zorlu bir gâyeye erişecek güçte olmadığı vakıasını Eflâtun, kendi tecrübelerinden öğrendi. Tarihte hiçbir filosofun beceremediği zor bir serüvene atıldı. Görüşlerinin –bilim felsefesinin terimiyle 'Varsayım'ının– geçerlilik derecesini ölçmek amacıyla üç kere silâhlı siyâsî mücâdelenin başını çekti. Bozgunla sonuçlanan denemelerinden hareketle Eflâtun, "*Devlet*"inde dile getirdiği düşüncelerini son eseri "*Kanunlar*"da değiştirdi. Mussolini de, milletinin ruh hâletini esaslıca tanıyıp Eflâtun'u bir filosof irfânıyla, ağırbaşlılığı ve dikkatiyle inceleseydi, ne kendisini ne de toplumunu bildiğimiz o korkunç sona sürüklemiş olurdu. Sonuçta, *Halkidâres*inin dağıtıcılığından, savrukluğundan kaçınayım derken, milletler, kendilerini *istibdâd*ın kucağına, mutlak iktidarın bozucu etkilerini unutarak, bırakıverirler.

Faşism ile Millîyetçi Toplumculuk, kendisinden hareket etikleri zemîn itibâriyle birbirlerine ters düşerler. Roma-Latin devlet anlayışının bağlandığı dil-kültür birliği kıstasını kendisine esas ihdâs eden Faşism için saf ırk mülâhazasının önemi yoktur. Hangi soydan gelirse gelsin, kim Latinceyi anadil olarak kullanılıyorsa, Roma yaşama uslubuna uygun yaşıyor, irâdesini benimsiyorsa ve canla başla Roma devlet fikrini içine sindiriyor-

sa, o, Romalıdır[35] düsturundan hareket eden Faşism için devlet (*L*: Civitas) ülküsünü kişiliğinde canlandıran önderin çevresinde derlenip toparlanmış, dayanışma hâlinde bulunan, gözünü de budaktan esirgemeyen esasen gençlerden kurulu bir toplumun inşâsı, ulaşılması istenen amaçtır. Geçmiş nesillerin elinden çıkma ulvî değerlerin muhafazası ne kadar ağırlık taşıyorsa, Faşism için, gerek doğanın gerekse onun içerisinde gelişen insanın halisliğinin korunmasının da o kadar önemi vardır. Şu hâlde her çeşit doğadışı, doğal olmayan tasarruf, bozgunculuk yahut sapıklık suçlamasıyla reddedilir. İktisâdî ve fennî, özellikle de sınaî gelişmeler, demekki, doğanın bütünlüğü ile halisliğine, insanın ise nefs–beden saflığı ile sağlığına halel getirmeyecek oranda gerçekleştirilmelidir. Buna bağlı olarak, insanın nefs–beden saflığı ile sağlığı, onun cinsiyeti ile zihin ve bünye durumu göz önüne alınarak geliştirilmeli düşüncesi eğitime esas alınmak istenmiştir. Burada kız çocuğunun, ileride ailenin temel dayanağı olacak sâdık, iffetli ev kadını ve anne; erkeğin ise, ailesi ile topluluğunu geçindirip koruyacak faziletli, sözünün eri birey olması hedefi gözetilmiştir.

Aynı devlet ülküsüne sâdık bireyler birbirlerinin vatandaşıdır (*L:* Civis). Roma devletinin bu ülküsü, Roma medeniyetinin, yavrularından Fransız kültürü yoluyla 1789 Devriminin çarpıtılmış ruhuna sızabilmiş görünürdeki tek tük unsurlardan biridir: Vatandaşlık (*L*: Civitas; *Fr*: Citoyenneté).

Faşist devlet ülküsü, kan bağının geniş toplumsal dağılımıy-

---

35. Haddizâtında, Osmanlı ile Roma devlet ülküleri çakışır. Nitekim, İstanbulun –Roma'nın ikinci başşehrinin– fethiyle birlikte, *Fatih Sultan Mehmed*'in, *Kaysar* (Caesar) ünvanını da üstlenmiş olması, asla özenti sonucuymuş yahut tesâdüf eseriymiş gibi algılanmamalıdır. Osmanlı'nın kavmîyetüstü salt devlet-olma ülküsünün berrak ifâdesini, filhakika, *Nâmık Kemâl*'in (1840-1888) "*Vatan Şarkısı*"ndan aldığımız şu mısralarda buluyoruz: ".../ Gavgâda şehâdetle bütün kâm alırız biz/ Osmanlılarız can veririz nâm alırız biz..."

la ortaya çıkan, geniş aile topluluğu da denilen kabileciliğin karşı ucudur. Faşist devlet ülküsünün karşıtı, kabileci zihniyeti temsil eden Millîyetçi toplumcu devlet anlayışıdır. Onda soyut motivlerin çerçevesinde buluşup kenetlenmiş kişiler değil de, kan bağı ile yurd ortaklığını esas almış bireyler söz konusudur. Nitekim, Millîyetçi toplumculuk ideolojisi, geçmişin sisli, puslu ufuklarında kol gezen Germen boylarının kandaşlık töresinden gelen *kan* ile *toprak* (*Alm:* Blut und Boden) saplantısı üstüne binâ edilmiştir. Belli, sınırlı bir toprak parçasını paylaşıp –*yurtdaşlık* (*L:* Popularis)– kan bağı –*kandaşlık* (*L:* Cognatus)– bulunan bireyler, Millîyetçi toplumcu devletin kurucu unsurlarıdır. Toprak (*L:* Terra) ile kan (L: Sanguis), temel inanç birimleridir. Bunlar, insanın biyolojik –canlı– bağlarıdır. Bu çeşit bağlara dayalı olanlara biyolojik –canlı– toplum yapıları diyoruz. Bunun tersi, örneklerini **Hz. Muhammed**'in önderliğini ettiği İslâmî esaslara uygun *Medî*ne –*kamuoyu*na değil de, seçilmiş *Bilgin*lerin (Ulemâ) oyuna dayalı– Şûra *Cumhuriyet*çiliğinde ve *Osmanlı* ile Roma devletlerinde gördüğümüz, sosyolojik –beşerî– devlet teşkilâtlanmasıdır.

Öyleyse, Millîyetçi toplumculuğun temel kavrayışı *kan* ne anlama gelmektedir? 1937de basılmış olan "*Millîyetçi Toplumcu Eğitim*" (*Alm*: "*Nationalsozialistisches Bildungswesen*") başlıklı derlemede yayımlanmış olan makalesinde (389 & 390. sayfalar) Dr. Erika *Emmerich*, kan motivini şöyle izâh etmektedir: "...Kan, yalnızca kalıtım özelliklerinin taşıyıcısı değildir. O, daha ziyâde, aynı özden gelen insanların birliğinden doğan ve akılla kavranılamaz gücün ifâdesidir... 'Kavram' olarak beşerî ne varsa, onu dile getirmekle birlikte..., insanlar arasındaki farklı özelliklerin vurgulanması dahî, aynı kavramın anlam içeriğinde saklıdır. Öyleyse, kan felsefesi (*Alm*: Die Philosophie des Blutes), akıl yoluyla kılı kırk yarmak suretiyle kurgulanmış (*Alm*: Erklügeltes) bir bilim sisteminden daha fazla bir şey olmak isti-

yorsa, insanın farklılığına duraksamaksızın parmak basmalıdır. Bu felsefe, şu durumda, insanla ilgili toptancı belirlemeler yapmak gafletinden bizi alıkoyacaktır. Böylelikle insan varoluşuna ilişkin bir felsefeyi yazmanın artık mümkün olmadığı belirtilmelidir.

Şimdi, insanların bir ortak paydası, daha açıkçası, onları doğadaki öteki varolanlardan ayırmamızı sağlayan bir durum –yânî, genel bir insan-olma durumu!– varsa, o takdîrde, bu genel insan-olma durumu (*Alm*: Menschsein), insanın gerçekten özümüdür –öz, başka bir anlatışla: İnsanın en son belirlenimimidir (*Alm*: Bestimmung)– diye sormalıyız. İnsanın son metafizik belirlenimi nedir? Bu, câmiasına bağlı bulunması durumundan; daha da önemlisi, kanına karşı taşıdığı ödevden başka bir şey değildir. İşte bundan dolayı, geleceğin felsefesi, felsefe gerçekten varolmağa devâm edecekse, kanın felsefesi olacaktır. Her felsefe, önemi ile anlamını, mensubu olduğu kandaş insanların oluşturduğu câmiada (Alm: Gemeinschaft) bulacaktır. Ancak, kan fikri (*Alm*: Idee), yalnızca cisimleştirilebildiği (Verkörperung) yerde varolabileceğinden, kan felsefesi, tekrar bir son varlığın salt kavramlılığına (*Alm*: Blossen Begrifflichkeit eines letzten Seins) gömülmek istenmiyorsa, bize *Kuzeyli* kanın felsefesini dile getirmek zorundadır. Demekki kan felsefesi, bizim için özel Kuzeyli kanı biçiminde anlam taşır".[37]

7- **Din**in yerini **İdeoloji**nin alışı ve bunun **Etki**leri

Dinin, gerek günlük yaşayışın akışından gerekse siyâsî ülkülerden, hususî ve resmî bütün yaşama gündemlerinden tardolunmasıyla zuhur eden korkunç boşluğu, insan –filosof– elinden çıkma ideolojilerin doldurmuş olduğundan bahsettik. Hür Ser-

37. Erika *Emmerich*: "Die *Philosophie* des *Blutes*", 287. s, bkz: Pliakov & Joseph *Wulf*: "Das *dritte Reich* und *seine Denker*".

mâyecilikle birlikte ortak pınardan fışkırmış olup onunla aynı 'malzeme'den imâl edilmiş seçenek ideoloji Toplumculuktur. Bu iki kardeş ideolojinin birbirini tadîl etmesinden ikisinin de yumuşamış bir çeşidi olan Toplumsal halkidâresi (Social democracy) ortaya çıkmıştır. Sermâyecilik ile Toplumculuk arasında göze çarpan keskin karşıtlığın mülkiyet noktasında belirdiği ileri sürüledurulmuştur. Bu tabîî, görünüşte olan bir karşıtlıktır; haddizâtında böyle bir karşıtlık vâkî değildir. Zirâ nasıl, Toplumculukta, daha da kökten biçimde, temel üretim işleyişi ile araçları devletin uhdesindeyse, Sermâyecilikte de bunlar, belli birkaç büyük sermâye kuruluşunun (kartel) tekelindedir Her ikisi de, yânî Toplumcu devlet ile sermâye kuruluşları, son tahlilde İngiliz-Yahudî cihânşumûl medeniyetinin temel mercii 'Farmasonluğ'un ana mahfillerinin rehberliği ile denetimine tâbîdir –burada, Lenin ile Lev *Trotçki*'den (1879-1940) sonraki Stalinci (Yosef *Stalin*: 1879-1953) Sovyet imparatorluğunun, öngörülmemiş bir istisnâ olduğunu belirtmeliyiz. İngiliz-Yahudî cihânşumûl medeniyeti ile onun hareket ettirici âmili olan 'Farmasonluk' tâbîyetinden kurtulma kavgasını vermek üzere meydana çıkan ideoloji, Faşism olmuştur. Aynı mücâdeleye soyunan öteki ideoloji, Millîyetçi toplumculuktur. Ancak, Millîyetçi toplumculuk, karşı çıktığı İngiliz-Yahudî medeniyetinden ve onun temel ideolojisi Sermâyecilikten birtakım hayatî unsurları üstlenmiştir. Bahse konu medeniyetin temel taşlarından en önemlileri, Mekanisism ile onun türevi sayabileceğimiz Darwin evrim varsayımı ve bunun Herbert *Spencer* (1820-1903) yorumundan çıkmış olan *Toplumsal Darvincilik*tir (*İng*: Social Darwinism). Söz konusu görüş uyarınca, dünya zincirleme mücâdeleler şeklinde dirim olaylarının cereyân ettiği 'sahne'dir. Aslında *dirim*in kendisi de *canlı-olmayan*dan gelişmiştir. *Varlık öğretisi* (*İng*: Ontology) açısından nedeni de gâyesi de meçhul, tesâdüfî ve mekanik tarzda yürüyen değişim dizilerine *evrim* denilmiştir.

"...Varolan her şey, gizli durduğu ezelî maddeden açığa, görünür hâle çıkar, ileriler, gelişir, evrilir" düşüncesi, Syed Muhammed Naquib *Al-Attas*'a göre, sözünü ettiğimiz yeni zihniyetin özünü, özetini yansıtır. Al-Attas, devâmla şunları söyler: "Bu açıdan dünya, bağımsız, ebedî bir evren; kendisine has yasalarla evrilip kendikendisine dayanan (selfsubsistent) bir sistem olarak görülür".[38] *İlerileme, gelişme, Tektanrılı-Vahiy dini*nde, bu meyânda İslâmda dahî, merkezî ağırlık taşırlar. İlerileme ile gelişme, besbelirgin ilahî bir ilkeden gâyeye doğru açılıp serpilen düzen demek olan *tekâmül* kavramının kapsamındadırlar.[39]

Evrim, bilim felsefesince *değerden bağımsız* (*İng*: Value-free) kabul edilmekle birlikte, 1800lerin sonlarında, asıl alanı olan biyolojinin sınırlarını aşıp ideolojik görünüm kazanınca, bu sefer *değer yüklü* (*İng*: Value-laden) duruma girmiştir. Evrimin öngördüğü "*varolma mücâdelesi*"nden (*İng*: "Struggle for existence") en az zararla çıkan bireyler ve bunlardan meydana gelmiş topluluklar, *Toplumsal Darvincilik*te "*en güçlülerin yaşayakalması*" (*İng*: "the survival of the strongest") ilkesine vurularak değerlendirilmişlerdir. Bu *en güçlüler*, Sermâyeciliğin indinde en *müteşebbis* olan *bireyler* ile *şirketler* iken, Millîyetçi toplumculuğun nazarında başkalarını boyunduruğuna alabilmiş, etkilerini başat kılabilmiş *en ustalıkla* ve *yiğitçe savaşabilmiş, en üstün medeniyetleri kurabilmiş kavimler*dir. Nasıl doğanın canlılar kesiminde, bir yanda bireyler beslenme ile yaşama alanı uğruna kavgaya, öte tarafda da türler arasında üreme ile yayılma sahası için mücâdele söz konusuysa; yine canlılardan olan insanlarda dahî, aynı şekilde, gerek bireysel gerekse toplumsal seviyelerde dur durak bilmez çekişme ile savaş hüküm sürer. Yi-

38. Syed Muhammed Naquib Al-Attas: "Islam and the *Philosophy* of *Science*", 5. s.
39. Bkz: Teoman *Duralı*: "*Biyoloji Felsefesi*": "Tekâmül ile Evrim", 190. - 204. sayfalar;
ayrıca bkz: Teoman *Duralı*: "A *New System* of *Philosophy* - *Science* from the *Biological* Standpoint", 125. - 135. sayfalar.

ne, nasıl diğer canlılarda yakın dirimsel (*İng*: Biotic) birlikler, türler ile alttürler yahut çeşitler (*İng*: Variety) olarak belirlenirlerse, benzer biçimde, Millîyetçi toplumcu ideologlara bakılırsa, insanlarda da –sözümona– 'kandaş' kimselerin meydana getirdikleri geniş kapsamlı topluluklara ırk ile kavim adı verilirmiş. Bütün bu anılan terimler ile belirlemeler, bilimin ve onun felsefesinin (*İng*: Epistemology) bugün eriştikleri seviyenin açısından baktığımızda, şaşırtıcı raddede anlamca kaypak ve bulanıktırlar. Günümüzde insan türünün alttürlere yahut çeşitlere ayrıldığı savını destekleyecek açık seçik kanıtlar göstermek imkânsızdır.[40]

Millîyetçi toplumcu ideoloji uyarınca, ırklar ile onların altında kavimler arasında adetâ geometrik dakiklik gösteren bir sıradüzeni (*İng*: Hierarchy, scale) bulunur. Buradan da Millîyetçi toplumculuğa kaynaklık etmiş olan Romantismden sızmış gözüken aklı dışlayan, heyecânî ve duygusal renkleri görmek zor olmasa gerek: En yüksek düzlemde duran (*Alm*: Herrenrasse: Hâkim ırk) Arî ırktır –Hint-Avrupa dillerini kullanan beyaz yahut Kafkas 'ırk'ı; bunun bağrında yer alan altırkların en değerlisi Germenlerinkisidir; bunların içerisindeyse, üstün kavim (*Alm*: Herrenvolk), Almanlardır. Tabîî, dizginler, bir kere duygusallıklara kaptırıldı mı, tanzîm olunup kabul edilmiş düsturlarla istenildiği gibi oynamak, dolayısıyla çelişkilere düşmek, işden bile değildir. Günün şartları öyle gerektirmiş olduğundan, 1930larda Millîyetçi toplumcu Alman makamları, beyaz 'ırk'tan olmakla birlikte, Hint-Avrupa dillerinden birini kullanmayan Türkleri –en azından Osmanlı, yânî, Batı Türklerini– sözgelişi, Arî ırktan saymışlardır. Büyük sıkıntıyıysa, Almanların savaştaki müttefiki Japonlar yaratmıştır. Nihâyet onların Arî olmadıkları tevîl götürmeyecek kadar âşîkârdır.

---

40. Bkz: Erik Zimen: "Der Hund/Abstammung - Verhalten - Mensch und Hund": "Was ist eine Rasse?", 140. s, "Domestikation und Variabilität", 215. s.

8- *Maddeci-Mekanisist-Dindışı Dünyagörüşü*nün *Beşer Tipi*:
Maddiyâtçı[41] **İktisâdiyâtçı Adam (Homo economicus)**

Millîyetçi toplumcu ideolojinin sıklet merkezini teşkil eden kandaş bireylerden oluşmuş topluluk kurgusu saplantısından (*Fr*: Idée fixe) doğmuş *Irkçılık* ile *Kavmîyetçilik*, nüve hâlinde Germenliğin zihniyetinde yaşayagelmiştir. İşte bu hususla, esasta Germen boylarından biri olan *Anglo-Sakson*larda –*İngiliz*lerde– dahî, tarihte zaman zaman besbelirgince karşılaşıyoruz. Almanların –Avrupa'daki medeniyet kervânına geç denilebilecek devirlerde katılmış olmanın yarattığı– aşağılık duygusunun (*Fr*: Complexe d'infériorité) tersine, İngiliz kavmîyetçiliği kibirle yoğrulmuştur. Gidip fethettikleri ülkeler ile yörelere gelenek-lerini, göreneklerini, alışkanlıklarını, âdetlerini, tavırları ile tarzlarını tavîzsizce ekmiş, dünya çapında, kavmî olanın yanında, özellikle de kültür soykırımını fütursuzca uygulamaya sokmuşlardır. Hattâ, medeniyet ortakları Israil kavmiyle birlikte, aslında tekmil insanlığa seslenen *Tektanrılı-Vahiy dini*nin **Tebliğ**ini kendilerine mâletmişlerdir. Nasıl Israilliler, **Hz. Musa** (M.Ö. Onüçüncü yy.) aracılığıyla insanlığa gelmiş olan **Tebliğ**i, dolayısıyla da insanlıkşumûl bir din olan **Yahudîliğ**i yörüngesinden saptırarak kavmîleştirmişlerse, aynı şekilde İngilizler de, Onyedinci yüzyılda **Hırıstıyanlığ**ı Anglo-Saksonlaştırarak *Anglikan kilisesi*ni vucuda getirmişlerdir. Böylelikle kadîm kültürlerde gördüğümüz bir olay, üstelik Yeniçağda *Tektanrılı-Vahiy dini*nin suiistimâli suretiyle, gerçekleştirilmiştir: Her iki millet, ilahî kudreti arkalarına almış oldukları süsünü vererek her çeşit tasarruflarını meşrulaştırmağa kalkmıştır: *Din devleti* (*İng*: Theocracy).

---

41. Maddiyât(çılık): "Manevîyâtın ihmâline varan maddî ihtiyâçlara yahut arzulara düşkünlük; tamamıyla çıkarları gözeten bir yaşama tarzı, görüş yahut yöneliş". (Materiality: "Devotion to material needs or desires, to the neglect of spiritual matters; a way of life, opinion, or tendency based entirely upon material interests") –"The *Compact Oxford English Dictionary*, 1047. s, 466. sütun, c satırı.

Bir yandan Sanayi devrimiyle, öbür taraftan da İnsancı (*İng*: Humanist) Aydınlanmacı akımın etkisiyle hız kazanıp pekişen Hürriyetçi Sermâyeciliğin elde etmiş olduğu karşı koyulmaz güçle, dini dünyevî çıkarlara âlet etme gereği de iyice ortadan kalkınca, "istediğimi yapıp edebilirim", "yeryüzü nimetlerini tepe tepe kullanabilirim" kafa yapısına uygun İngiliz-Yahudî 'ben-beşer tipi', kendisine benzemeyen, uymayan ne kadar insan tipi varsa, onun üstünden ilkin maddeten, arkasından da –daha da öldürücü, kahredici olan– manen silindir gibi geçip ezmiştir. 'Bana benzemeyen insan tipi' tüm ortamıyla ortadan kaldırılmıştır. İşte, doğanın onulmazcasına katline de bu bağlamda tanık oluyoruz. Yeryüzünün sunduğu tekmil maddî, toplumların da sergilediği cümle manevî imkânlar, habire artan kazanç hırsıyla yanıp tutuşan –'homo economicus'– 'ben-beşer tipi' tarafından insafsızca seferber edilmişlerdir. Sonuçta tarihte eşi menendi görülmemiş katliamlar zinciri boşanmıştır:

Soykırım: 1519da 28 (yirmi sekiz) milyon Kızılderili yaşıyorken, 1605de günümüz A.B.D. topraklarında bunlardan 1 (bir) milyonu hayatta kalmağı becerebilmiştir;

Kölelik: 1526 ile 1870 arasında 10 (on) milyon zencî, Afrikadan Amerikaya, hayvana revâ görülmeyecek fecîi şartlarda gemiyle naklolunmuşlardır;

Sömürgecilik: En şaşalı devrinde –yânî, 1850lerde– İngiltere, Hindistandan yılda 300 (üç yüz) milyon dolar haraç kesmiştir;

Yeni sömürgecilik: 1988de Güneyden 35 (otuz beş) milyar dolar gayrısafî (net) mâlî yekûn Kuzeye aktarılmıştır;

Soğuk savaş: Kuzey, dirlik ile bolluk içerisinde yaşasın diye 'Üçüncü dünya'da aşağı yukarı 1950-1990 arasında 20 (yirmi) milyon kişi öldürülmüş veya ölmüştür.[42]

---

42. Bkz: "The *New Straits Times*", 30. s.
1492de Kuzey ile Güney Amerika kıtalarında 100 (yüz) milyon Kızılderilinin yaşamış olduğu tahmin ediliyor. 1992deki toplam nüfuslarıysa, 42 (kırk iki) milyo-

Kızılordu, 27 ocak 1945de Auschwitz'i ele geçirdiğinde, Rus askerlerinin karşılaşmış oldukları korkunç manzaralardan en inanılmayacak gibi olanı, gaz odalarına gönderilmiş kadınlardan, erkeklerden, yaşlılar ile çocuklardan kırpılıp kesilmiş ağırlığı 8 (sekiz) ton tutan kıl ile saçtı. Niçin? Askerlere elbise dokumak ve çorab örmek için[43]. İşte, 'homo economicus'un eşsiz dehâsı!

İnsan, insan olalı vuku bulmuş en tüyler ürpertici bu soğukkanlı cânîliğin baş 'mimar'larından Heinrich *Himmler* (1900-1945), işlemiş olduğu cinâyetler hususunda, Yeniçağ dindışı Maddeci-Mekanisist Avrupa medeniyeti bağlamında, hiç de yalnız kalmadığını, istisnâ olmadığını bize ne de çarpıcı biçimde anlatıyor: "Amerikalılar da, Kızılderilileri insafsızca katletmedi mi?!"

'Homo economicus' kimdir? Tarihte eşine asla rastlamadığımız, 'şeytana dahî pabucunu ters giydirebilecek' derekede kıvrak zekâlı, kavrayışı kuvvetli, vâsi ufuklu, bilgiç, aklı fikri geçimi ile kazancına takılı, şehirli *Yeni beşer tipi*dir. Bu yeni beşer tipi, fütursuzdur, ataktır, söz hokkabazı, kavram canbazı –yânî, bilgiç (*Fr*: Sophistiqué)–, 'kulağının arkası'na dek kire, pasa batmış olmakla birlikte, kılığını, kıyafetini ve istifini bozmayan, feleğin çenberinden geçmiş, cinsiyeti inhirâf etmiş –*kadınsı erkek* (*İng*:

---

nu bulmaktadır. Kızılderili nüfusunun bunca kırılmasında, Beyazların taşıyıp getirmiş oldukları salgın bulaşıcı hastalıklar ile kültür şoklarının yanında, *fennin zanaate* karşı muazzam üstünlüğünün etkisini saymak gerekir. İlkin Avrupadan yanlarında getirdikleri atların sırtında, 1840ların başından beri de demiryoluyla Beyazlar, Kızılderililerin hayâl bile edemeyecekleri hızlara erişerek sayıca kalabalık olmasa da, ateş gücü müdhiş olan birliklerini çok uzak mesâfelere süratle nakledebiliyorlardı. İngilizler sözgelişi, Arjantinin 1857de 11 km. olan demiryolu şebekesini 1885de 4800 km. uzunluğa eriştirmişlerdir. Yine 1880lerde, Amerikan imâli Remington marka tüfengiyle silâhlanmış bir er, beş Kızılderiliye bedeldi –bkz: Frank *Nowikoski*: "*Argentina's Victims of Spanish Conquest*", 35. s, "The New Straits Times"de.

43. Bkz: John *Toland*: "The *Last Hundred Days*", 178. s.

'She-man') yahut *erkesi kadın* ('he-woman')– özellikle İngiliz olan kuzeyli beyaz adamdır. Bu beyaz adam, kendisini yeryüzünün ve tekmil servetinin mâliki, beyaz olmayan insanların efendisi, hâmisi ve velîsi ilân etmiştir: "Dünyayı sırtlamış beyaz adamın yükü" diye anlamca Türkçeleştirdiğimiz İngiliz Rudyard *Kipling*'in (1865-1936) "the white man's burden" cümlesi ne kadar da manîdârdır. Böyle kibirli bir tavrın doğal sonucu, Heinrich Himmler'in tüyleri diken diken ettiriveren şu saldırgan iddiası olmaz da ne olur: "Yeni hayatı yaratmak için cesetleri ezerek geçmek zorunluluğu, büyüklüğün lanetidir –büyük olmanın bedelidir"![44].

Aslında işlenmiş olan cürümler, öylesine benzersizdir ki, bunları 'katliâm', 'cinâyet' çeşidinden terimlerle nitelemek, olayı karanlıkta bırakır. Bu neye benzer? Birsürü beşerî zihin ile etkinlik özelliğini gösteren bilgisayara, 'o da, insandır' demeğe benzer. Yeniçağ Avrupası tarafından sahnelenmiş cinâyetler ile katliâmlar, aklîdir, sistemlidirler. Eski devirlerin önemli oranda kendiliğinden patlak vermiş olanların tersine, bu kere tam bir plan, program ve sistem tertibi ve insicâmıyla ortaya koyulup uygulanmışlardır. Meselâ eskilerin dillere destân zalimlerinden bir *Cengiz* (Han: 1167-1227), bir *Hulâgu* (Han: 1217-1265), temerküz tesisi olayına tanık olsalardı, nizâmın aklî kuruluşundan dehşete kapılırlardı. Onların modası geçmiş zulmü, insanın bedenliliğine doğrudan öldürücü darbe şeklinde tecelli etmiştir. İnsanın doğal çevresi ile kültür ortamını hedef almamışlardır. Bu sebeple, cânî çekirgeler misâli üstünden geçtikleri toplumları kırıp geçirmiş olmakla birlikte, bunların hayatta kalabilmiş bireyleri, 'fırtına' dindikten sonra yeniden kendilerine gelip toparlanabilmişlerdir. Hâlbuki bugün, yânî, 1900lerin sonlarında artık tüm çevre ve ortam şartlarından yoksun kılınmış Amazon

44. Bkz: A.g.y.

yerlilerinden bir kabîlenin bireyleri kendilerini teker teker öldürüyorlar. A.B.D. ile Kanadada yaşayan Kızılderililer ile Eskimoların (İnuitler) içkiye müptelâ olarak intihâr ettikleri ve nesillerinin nasıl gittikçe soysuzlaştığı sık rastgelinen vakıalardandır. Toparlarsak: Patagonya ile Ateş ülkesinden Avusturalya ile Tasmanyaya, Kafkasya ile Türkistandan Cezayire, Ruvanda ile Burundiye, oralardan Fiji adalarına dek nerede beşerî ve tabîî bunalımlar, sıkıntılar, alt üst oluşlar yaşanıyorsa, biliniz ki, oralara Yeniçağ Avrupalı, onun da öncüsü ve önderi olan İngiliz adımını atmıştır.

Yeniçağ dindışı Avrupa medeniyetinin, Onaltıncı yüzyıldan itibâren gerek insana gerekse onun doğal çevresine karşı başdöndürücü hızla yükselen sâbıka silsilesinin doruklarından birini Millîyetçi toplumcu (Nazi) şebekenin cânîliği oluşturuyor. Sonuçta, *Adalet*, 20 kasım 1945 ile 1 ekim 1946 arasında Nürnberg'de vuku bulmuş duruşmalarda sâdece belirli bir ideolojinin –Millîyetçi toplumculuk– değil de, onun, kendisinden türemiş olduğu umursuz ve uğursuz medeniyetin kurucu, yönlendirici ve yönetici elebaşlarının, Batı Avrupalı olmayan mağdûrlarınca yargılanmalarını gerektirmezmiydi?

Millîyetçi toplumculuk denilen insanlık fâciası, tepki olarak ortaya çıkmış olsa dahî, Sermâyecilik ile ikizi Ortakmülkçülük kadar, Yeniçağ dindışı Avrupa medeniyetinin doğal ve zorunlu verisidir! Bugünlerde, son binyılın en vahşî adamı ilân edilen Adolf *Hitler* (1889-1945), Thomas *Hobbes* ile benzerlerinin fikirce evlâdından başkası değil de nedir?

E- SEÇENEKSİZ Bir MEDENİYETle ve Onun İDEOLOJİsiyle Mİ KARŞI KARŞIYAYIZ?

1- Tarihte kısa sayılabilecek zaman diliminde –1500lerden bu yana– en müdhiş olayların, çığır açıcı yeniliklerin, keşifler ile icâtların; muazzam sistem kurucu filosofların, bilimadamlarının, bestecilerin, şairlerin, romancıların, tiyatro ile opera eserleri sâhiplerinin, ressamların, mühendislerin, seyyahların, tâcirlerin, siyâsetçiler ile devlet adamlarının yer aldıkları, 'arzıendâm' etikleri, Yeniçağ Avrupa medeniyeti 'sahne'sidir. İşte bunlardan birkaç göz kamaştırıcı örnek: Nicolas *Copernicus* (1473-1543), Cristoforo *Colombo* (1451-1506), Fernan de *Magellan* (Portekizcesi: Fernão de Magalhães: 1480-1521), Amerigo *Vespucci* (1454-1512), Leonardo da *Vinci* (1452-1519), Galileo *Galilei* (1564-1642), Isaac *Newton* (1642-1727), René *Descartes*, Gottfried Wilhelm *Leibniz* (1646-1716), Vitus *Bering* (1681-1741), Abel Janszoon *Tasman* (1603-1659), Johann Sebastian *Bach* (1685-1750), William *Shakespeare* (1564-1618), Amadeus *Mozart* (1756-1791), Immanuel *Kant*, Johann Wolfgang von *Goethe* (1749-1832), Friedrich von *Schiller* (1759-1805), Ludwig van *Beethoven* (1770-1827), Georg Wilhelm Friedrich *Hegel*, Fiodor Mihailoviç *Dostoyevski* (1821-1881), Lev Nikolayeviç *Tolstoy* (1828-1910), Miguel de *Unamuno* (1864-1936), Albert *Einstein* (1879-1955), José *Ortega Y Gasset* (1883-1955), Martin *Heidegger* (1889-1976)... Saydığımız, sayamadığımız manevîyât yanı ağır basan bu olağanüstü kişilikler, artık Yeniçağ dindışı Avrupa ile Çağdaş İngiliz-Yahudî medeniyetlerine giren dönemlerde yaşamış olmalarına rağmen, anlayışça bundan önceki çağlara yön vermiş dinin etkilerini hâlâ belli ölçülerde yaşıyorlardı. Bahsettiğimiz etkilerin, Batı Avrupada toplum hayatından git gide silinmeleri, Birinci Dünya Savaşı yılları sonrasına rastlar.

Gerek Yeniçağ dindışı Avrupa gerekse ondan türeyip gelişmiş İngiliz-Yahudî medeniyetinin önde gelen özelliği, dünyaötesi, manevî, öyleki efsânevî kaynağı ile dayanağının bulunmama-

sı, ikisine, özellikle de sonrakisine benzeri görülmemiş bir esneklik ve hareket kâbiliyeti kazandırmıştır. Bu dünyevî, fizikî hareket kâbiliyeti ve esneklik, söz konusu medeniyete maddî düzlemde kendisini süreklice yenilemek, değişen durumlara uyarlamak imkânını sağlamıştır. İşte bahsolunan yenilenme, uyarlanma yetisi, İngiliz-Yahudî medeniyetinin fikir mimarlarınca 'hürriyet' biçiminde nitelenmiştir.

Doğa, siyâset ile iktisâd olmak üzere, 'Hürriyet', üç düzlemde mütâlea edilmiştir. Doğanın, had hudud tanınmaksızın incelenmesi ve değerden bağımsız bir alan olduğu şeklinde görülmesi tarzında 'bilimsel hürriyet'i savunmak, 'Bilimselcilik' (*İng*: Scientism); sınırsızca kullanılabilirliği olduğu kanâatıyla davranmak ise, 'Sınaîcilik'tir (Industrialism). Siyâsette, kaba kuvvete başvurulmadıkça –'Tedhişçilik' (Terrorism)–, ilkece, akla, havsalaya gelebilecek her çeşit görüşün, fikrin, fikrîyâtın, zevkin ve anlayışın sözlü ve yazılı ifâde imkânı, 'Hürriyetçilik'tir (Liberalism). Hep daha fazla kazancı amaçlayan yatırım-üretim–tüketim üçgeninde dönüp dolaşan hürriyet anlayışıysa 'İktisâdiyâtçılık'tır (Economism).

2- İktisâdiyât ile bilimselcilik, çoğunlukla el ele yürüyüp iç içe gelişmişlerdir. Kişinin, bilme, keşfetme, öğrenme iştiyâkı, en insanî hassalardandır. Ne var ki, gerek bu iştiyâkı uyandıracak gerekse onu yönlendirip yürütecek şartlar ile imkânlar, toplumun 'hava'sında hazır bulunmalıdır. Olağanüstü kişilikler, dehâlar, tek başlarına bir şey ifâde etmezler. Uygun toplum şartlarında ancak açıp çiçeklenebilirler. Kültür ortamıyla hiçbir vechiyle bağlantı kuramayan olağanüstü kişilik, 'aykırı kaçmak'tan, 'köyün' yahut 'mahallenin delîsi olmak'tan ileri geçemez.

Dindışı Avrupa Yeniçağına değin bireyden genellikle beklenen, toplum ortamı ile doğal çevresine ayak uydurmasıydı. Şartları temelden değiştirmek ihtirâsı, Yeniçağ dindışı Avrupasının, özellikle de onun devâmı olan Çağdaş İngiliz-Yahudî medeniyetinin 'homo economicus'una mahsustur. Şartları kazanç hedefine

–yânî artı değer– yönüne döndürmeği mümkün kılansa, *bilgi*dir; üstelik, biçimsel mantık kuralları çerçevesinde düzenlenmiş, *sistemleştirilmiş bilgi*dir: *Felsefe-bilim → fen → sanayi → iktisât*. İşte, Yeniçağ Avrupası ile Çağdaş İngiliz-Yahudî dünyasında sistemleşmiş bilginin bunca rağbet kazanması ve bunun gittikçe artması bundandır. Kazanç, hayatın sıklet merkezi olunca, ilk bakışta, iktisâdîyâtla uzaktan yakından ilgisi, ilişiği yokmuş gibi gözüken nice âmil ile unsur, o yöne koşulmağa başlanmıştır. Hayat, bütün yanlarıyla, yönleriyle ve bilcümle vecheleriyle iktisâdîleşir olmuştur.

Aristoteles, bilimi, tarihte ilk kez belirlerken onu her çeşid iktisâdî kullanım mülâhazasının dışında telâkkî etmiştir. Galileo-Descartes-Newton-sonrası bilim ise, git gide iktisâdî fikrîyâtın yörüngesine girerek fenleşmiştir. Nitekim, sözü edilen süreç, son merhâlesine 1950den sonraki yıllarda erişmiştir. Felsefe-bilim bütünlüğünden ilkin felsefe tamamıyla, arkasından da bilim kısmen gündemden düşmüşler, meydan, hepten fene kalmıştır.

3- Bilgi gibi, din de, 'iktisâdî haçlı seferleri'nin hizmetine koşulmuştur. Afrikanın, Amerikaların ve Asyanın güneyi ile doğusunun sömürgeleştirilmelerinde, keşişler ile papazlar, **Hıristiyan**laştırma gayretlerinde yerlilere Batı Avrupalının itikâtlarını, zevklerini ve, tabîî, dillerini benimsetmişlerdir. Böylelikle yerliler, uzun vadede, Kuzey ile Batı Avrupada üretilenlerin müşterisi kılınmışlardır. Nitekim, 1992de gezdiğim İndonesyanın Sumatra adasında **Hıristiyan**laştırılmış ahalinin hayat tarzı ile yaşadığı çevrenin, büyük iklim farkına rağmen, ne kadar da Batı Avrupayı andırır hâle getirildiğine şaşarak tanık oldum. Hele, kısa boylu, ince, öyleki çelimsiz bedenli, düz kara saçlı, badem gözlü, sütlü kahve ten rengindeki insanların, ibâdet amacıyla girdikleri irili, ufaklı kiliselerin duvarları ile tavanlarını süsleyen **Hz. Meryem** ile kucağındaki **Hz. İsâ** tasvirlerindeki Kuzeyli insan tipiyle oluşturdukları çelişki, tek kelimeyle, müdhiştir. Yöre sâkinlerinden bir –Batak– tanıdığıma **Hıristiyan**laştırılma sürecinin ilk dönemlerinde, pazar sabahları, âyîn maksadıyla cema-

atın ne şekilde toplandığını sordum. "Babamın anlattıklarına göre" dedi, "âyîni yöneten Felemenkli papazın çevresinde Avrupalı erkân kilisenin ön taraflarında yerini alır; bizimkilerse, kapıya yakın kısımlara doluşurlarmış. Şimdilerdeyse, buralarda oturan Avrupalı kalmadığından, kiliseyi tek başımıza dolduruyoruz. Papaz da artık bizlerden biri oluyor."

Avrupalı dinadamı, tarih-toplum-kültür araştırmacısının, öyle ki casusun da öncüsü sayılabilir. Dinyayıcı (*İng*: Missionary) sıfatıyla sokulduğu geçit vermez bölgelerin iklimini, yer şekillerini, su varlığını, toplumun tarihini, nüfus durumunu, gelenekleri ile göreneklerini inceden inceye incelemiş, dilini yerlilere öğretmeden önce, onlarınkisini öğrenerek onlarla içden sıcak bağ kurmuştur. Onları **Hıristıyanlığa** kazanma çabalarının yanında, derleyebildiği bilgilerden bağlı bulunduğu dinî ve dindışı makamları dahî yararlandırmıştır. Böylece merkezî yetkililer, ayrıntılı bilgilerle donanmış; ücrâ köşe bucağa gidecek tâcirlere, askerî ve mülkî görevlilere bunları aktarmışlardır. Bu görülmemiş 'sanat'ın ustaları, Portekizliler, Felemenkliler, İsveçliler ve tabiî İngilizlerdir. Daha küçük ölçülerde, Fransızlar ile İtalyanları da bu faaliyet içerisinde görebiliriz. Nisbeten yakın dönemlerde –1870lerden itibâren–, Almanlar dahî bu kervana katılmışlardır. Ispanyollara gelince; onların tavrı, Sermâyecilik bağlarımında ticârî olmaktan uzak, Ispanya tarihinde 'Conquista' diye anılan dinî amaçlı askerî fetih hareketleriydi. Bu bakımdan bunları Sermâyeciliköncesi (*İng*: Precapitalist), dolayısıyla da, çağdaşlıköncesi (*İng*: Premodern) askerci-talancı iktisâdımsı (*İng*: Pseudo-economic) anlayışın örneği olarak kabul edebiliriz.[45] Ispanyollar, zaptettikleri diyârlardan, başta altın ile gümüş olmak üzere, ele geçirebildikleri servetten, deniz yoluyla naklederlerken İngilizlere kaptırmadıklarını, deyim yerindeyse, 'yastık altında saklayarak' değerlendirmişlerdi!

---

45. Bkz: Francisco Morales *Padron*: "*Vida Cotidiana* de los *Conquistadores Españoles*", 17. - 34. sayfalar.

Yukarıda anlatılan anlayıştan çok farklı olup çağdaş diye de niteleyebileceğimiz bir örneğe Ondokuzuncu yüzyıl ortalarında Orta Afrika yağmur ormanlarına ulaşabilmiş Belçikalı Fransisken keşişi Peder Placide *Tempels*'in yapıp ettiklerinde rastgelebiliyoruz. Tempels, yörede yaşayan Bantu boylarının inançlarını, toplum hayatları ile insanı ve dünyayı algılayışlarını dakikçe inceleyerek "*Bantu Felsefesi*" (*Fr*: "La *Philosophie Bantoue*") adında bir eser yazmıştır.[46] Tempels'in Yirminci yüzyıldaki benzerlerinden 1901 Breda / Felemenk doğumlu Minderbroeders-Capucijnen tarîkatı mensuplarından P. *Gregorius*, 1959dan itibâren, başta Doğu Afrika –Tanganika– olmak üzere, çıkmış olduğu dinyayma (*İng*: missionary) gezileri sırasında yaptığı gözlemler ile araştırmalar sonucunda "*Batılı-olmayan Halkların Toplumbilimi*"[47] başlığıyla iki ciltlik kayda değer bir eseri kaleme almıştır. Gerek Tempels'in gerekse Gregorius'un sergilediği zihniyetin yine karşı kutbunu, Meksikayı fethetmiş Ispanyol kumandan Hernan Cortes'in (1485-1547) subaylarından Bernal *Diaz* del *Castillo*'nun (1498-1582) görüşlerinde buluyoruz: "Şu yaşlılık günlerimde geçmişteki yiğitliklerimizi sık sık yâdediyorum. Hani onları bugün yaşıyorum sanki. Doğrusu bu kahramanlıkları yapan bizler değildik. O olayları karşımıza çıkaran **Tanrı**ydı" [48] –Diaz del Castillo, daha açıkça, 'bizleri yönlendirip zafere koşturan **Tanrı**ydı', demek istiyor.

Tempels ile Gregorius'ta özerk, meraklı, öğrenmek, bilmek isteyen kişilik çeşidine karşı, Diaz del Castillo'da kaderci-savaşçı insan örneğini görüyoruz. Birinde hep daha fazla öğrenmek, bilme yoluyla genişlemek, uzun vadeli tasarlamak, kazanmak, yükselmek irâdesine tanık oluyoruz. Öbürüsündeyse yine kazanç

---

46. Bkz: Raimondo *Luraghi*: "*Histoire* du *Colonialisme*", 117. s.
47. "*Sociologie* van de *niet-Westerse Volken*" –iki cilt.
48. Bkz: Francisco Morales Padron: A.g.e., 13. s.

hırsı elbette var; ancak bu, maddî-iktisâdî kaygılar ötesi telâkkîlere karışmış durumda bulunur. Sonuçta, ilki 1600lerden itibâren dalga dalga yeryüzünün dört bir yanına yayılıp her tarafta hâkimiyetini tesis ederken –'güneşin batmadığı imparatorluk' diye tabîr olunan İngiliz hükümranlığına 1900ün başlarında Küremizin bütün köşe bucaklarında rastgelinebiliyordu–; öbür telâkkî, ayakları altındaki zemini gide gide yitirir olmuştur. Çözülüp çöken şu yahut bu münferit toplum ile siyâset düzeni yahut devlet ile medeniyet değildir. 1600lerden başlayarak başını alıp yürüyen İngiliz-Yahudî ittifakı ve onun dümensuyunda seyreden Batı ile Kuzey Avrupa ve İngilizin döldöşünden olan A.B.D., Kanada, Avusturalya, Yeni Zelanda ile beyazların Güney Afrikası dışındaki tekmil toplumlar, milletler ile kültürler, 'geri kalmış', 'çağdışı', 'gayrımedenî' (*İng*: uncivilised) nitelemeleriyle 'gündem'den düşürülmüşlerdir. Hattâ bizzât İngiliz 'misâkımillî' hudutları içerisinde bulunmakla birlikte, Protestan mezhebinin bir şubesine intisâb etmemiş, sanayileşmemiş, nihâyet Sermâyeciliğin gereklerini yerine getirememiş İrlandalılar ile Galliler (*İng*: Welsh) gibi toplumlar, İngiliz-Yahudî 'anakent'ine (*İng*: metropolis) giremeyip yakın dönemlere değin sömürgemsi durumda yaşamışlardır.

4- Sonuc olarak, 'çağımız (*OsmT*: Muâsır) medeniyet seviyesi' müphem teriminin arkasında saklı duran bütün kurumları, kuruluşları ve teşkilâtlarıyla Çağdaş İngiliz-Yahudî medeniyetidir. Şu var ki, çağımız medeniyetinin dayandığı İngiliz-Yahudî ittifakının İngiliz 'yaka'sı, Yahudî olana oranla gözden kaçmayacak raddede öncelik taşır. Yahudî tarafında dahî, İngiliz düşünme ile yaşama uslubuna yaklaşıldığı ölçüde kabul ve rağbet görülür.

5- 'İngilizlik' dendiğinde, bundan 'Amerikalılığ'ı dahî anlamak gerekir. Aralarındaki farklılıklar görünüştedir ve 'yöresel ayrılıklar'dan ileri geçmezler.

Aslında, Amerikan tarihi bağlamında, 'Bağımsızlık savaşı' yahut 'Devrim' deyimleri, gerçek anlamlarında alınmamalı, anlaşılmamalıdırlar. 'Amerikan Devrimi', kimilerine göre 'devrim'den başka her şeydir. "On üç yerleşim-yerinin sâkinleri" diyor David *McKay*, "kendilerini 'halis İngiliz' olarak kabul etmekteydiler. Bundan ötürü her hür İngiliz için söz konusu olan haklardan, denizaşırı ülkede yaşamalarına rağmen, kendilerinin yoksun kılınamayacakları iddiasında bulunmuşlardır. İşte, haklarını gasbettiğine, kendilerine 'gayrımeşru' muâmeleyi revâ gördüğüne inandıkları Kral III. *George*'a karşı 'kazan kaldırmış'lardır. Öz ilkelerine ihânet etmiş olduğu kanâatına vardıkları bir düzene 'sırt çevirmeğ'i hak saymışlardır. Daha da ötesi, öteki devrimci mücâdelelerden farklı olarak Bağımsızlık Savaşından da ondan türemiş yeni anayasa düzeninden de pek az güç, servet ve tüzük değişiklikleri doğmuştur. Esasında, anayurd İngiltereden bu yana göze çarpan gelişmeler, bu vesîleyle güçlenip hızlanmışlardır. Bu doğrusu, muhfazakâr bir devrim şeklinde nitelenmelidir" –'muhafazakâr devrim' nasıl oluyorsa! Amerikadaki 'millî mücadele', "Fransız devriminin tersine, toplumda yeni sınıf farklılaşmalarına yol açmamıştır. Getirdiği belli birtakım köklü değişiklikler varsa da, sonuçta, gerçek iktidar, yine sağlam bir orta sınıf ile mülk sâhibi seçkinlerin elinde kalmıştır".[49]

Amerikayı 1600lerin başlarından 1900lerin ortalarına kadarki zaman dilimi zarfında yeryüzünün en büyük iktisâdî-siyâsî gücü hâline getiren esasta İngiliz muhaciri 'Kurucu atalar' ('Founding fathers'); Avrupanın öbür ülkelerinden göçüp yerleşen öteki aktenli insanlara –başta Felemenkliler, İskoçlar, İsveçliler, Fransızlar, Almanlar; 1870lerden sonra İrlan'dalılar, Doğu Avrupa Yahudîleri, Lehler; 1900den sonra da Ruslar, İtalyanlar, Rumlar, Ermeniler– kendi kültür değerlerini aşıladıkları gibi,

49. David *McKay*: "*Amerikan Politics* and *Society*", 39. s.

Afrikadan söküp getirdikleri Karaderilileri dahî Anglo-saksonlaştırmışlardır. Temel hayatî ihtiyâçları karşılanan Karaderili Afrika asıllılar, bedâva işgücünü oluşturmuşlardır. En kötü şartlarda çalıştırılmanın yanında, onlara Protestanlık inancı ile İngilizce anadil olarak benimsetilmiş, kendilerine İngiliz adları verilmiştir. Böylelikle tüm kültür mirâslarından yoksun kılınmışlardır. Bu da yetmiyormuşçasına, köleciler, yânî, efendiler, buyruklarındaki kölelerden genç kızların ırzına geçmeği âdet edinmişlerdi. Öz kültürlerini yitiren Zencîlerin, bir de bu yolla dirimsel kalıtımları dahî değişikliğe uğratılmışdı.[50]

Filvâki, Afrikadan devşirilirlerken, farklı kabîlelerden, toplum sıradüzeninin ayrı basamaklarından, bambaşka gelenek, görenek ile dil öbeklerinden gelen bu insanların, biraraya gelip dayanışmaları, direnme birlikleri oluşturmaları, korkunç serüvenin başlangıçlarından beri maddeten imkânsız kılınmıştı. İşte, sıraladığımız bu ve benzeri etkenler dikkate alındıklarında, A.B.D.ne getirilmiş Zencî kölelerin, marûz bırakıldıkları fecî durumu, 1960ların ortalarına değin niye kabullenmiş göründükleri anlaşılır.

Köleliğin yasaklanması meselesine gelince; bunda Zencîlerin bizzât dahli yoktur. Bu, 'insancıl rengteki kâğıtlara sarılıp sarmalanmış' aslında iktisâdî bir olaydır. 1700lerin ortalarından itibâren sanayileşmek suretiyle 'tezgâhları kendi kendine hareket ettiren' İngilizler, salt beden gücüne ihtiyâçları kalmayınca, 1834de imparatorluğun her yerinde köleliği yasaklamışlardır. Bununla da kalınmayıp başka devletlerin köle ticâreti, öncelikle deniz kuvvetlerinin çabalarıyla, önlenmek istenmiştir. Mâlîyeti ucuz salt beden gücüne tamamıyla muhtâc Ispanya, Portekiz, Fransa çeşidinden denizaşırı toprakları bulunan rakîp dev-

50. Bkz: Adré *Kaspi*, Claude-Jean *Bertrand* & Jean Heffer: "La *Civilisation Américaine*", 50. - 54. sayfalar.

letlerin, böylelikle dize getirilmeleri amaçlanmıştır. Bu ise önemli ölçüde gerçekleştirilmiştir.

Anayurd İngilteredeki şartların benzerleri, 'yavru-vatan' Amerikada başgösterince, kölelik orada da yasaklanmıştır. 1800lerin ortalarına gelindiğinde, A.B.D.nin Kuzey batısı –Yeni İngiltere (New England)– sanayileşme sürecinde önemli sayılabilecek merhaleler katetmiş bulunuyordu. Güneydeki eyâletlerse (Confederacy –yahut: Confederate States of America), başta pamuk ekimi olmak üzere, tarıma dayanmaktaydılar. Bundan dolayı da köle işgücüne muhtâçtılar. Buna karşılık, Kuzey (Union States –yahut doğrudan: United States of America), fabrikalarda, Aristoteles'in deyişiyle, "kendikendine işleyen tezgâhlar"ı –yânî makine– çalıştırıp denetleyecek ucuz kol gücüne ihtiyâç duymaktaydı. Tarlada yahut madende yalnızca beden kuvvetinden yararlandığınız köleden farklı olarak, makineyi emânet edeceğiniz kol işçisine bilmek zorunda olduğu zanaatı, asgarî derecede dahî olsa, öğretmek mecburiyetindesiniz. Öğretimden geçmiş kişiyse, artık kendisini köle olarak kullandırmayacaktır. Maddî haklarını elde etmek isteği, bu sebeple, sanayileşme sürecine koşut olarak kitlelere yayılır. Nitekim, Kuzey eyâletlerinde kol işçilerinin artma eğilimini gösteren taleplerinden kurtulmak maksadıyla, nasıl olsa azla yetinen, bundan ötürü de, talepkâr işçinin yerine, Güneyden, mâlîyeti ucuzlatacak işgücünün celbolunup istihdâm edilmesi cihetine gidildi. Güney de, tabîatıyla, bedâvaya gelen kaba beşerî güç servetinin, deyim yerindeyse, parmaklarının arasından akıp yitmesine seyirci kalamazdı. İşte, aynı soydan gelen, aynı dili konuşan aktenli insanların kıyasıya birbirlerine girmesi, başka deyişle, çağdaş vuruşma usulleri ile zanaatının ilk sergilendiği Amerikan İçsavaşı, başlıca, yukarıda anlattığımız sebepten dolayı 1861de patlak verip sanayileşmiş Kuzeyin ezici üstünlüğüyle 1865de sona erdi.

1 haziran 1860 sayımına göre 31.443.321e varan nüfustan

üç milyon gencin silâh altına alındığı bu savaşta 618.222 asker öldürülmüş yahut –hastalıktan– ölmüştür. Toplam yaralı sayısıysa, 400.175dir. Kuzey, tipik İngiliz savaş yönetimini uygulayarak Güneyin hayatî önem taşıyan tarım alanlarını ateşe vermiş, ortalığı yakıp yıkmıştır (*İng*: Scorched-earth policy).

1863de kölelik yasaklanmış savaşın Kuzeyin zaferiyle bitmesiyle de, yasak uygulanmağa başlanıp ilk ağızda dört milyon köle âzâd edilmiştir. Sonuçta Kuzey eyâletlerinin hâkimiyeti artıp genişlemiş, merkezî hükümetin yetkileri, bir daha asla sorgulanamamacasına pekiştirilmiş; sanayi, tarıma karşı üstünlük kazanmış; nihâyet Sermâyecilik, Amerikan usulü yaşayış ile düşünüşün silinmez arkaplanı hâline gelmiştir.[51]

---

51. Bkz: Geoffrey *Parker*: "The *Times Atlas* of *World History*", 218. & 219. sayfalar;
ayrıca bkz: David *McKay*: A.g.e., 9. s.;
ayrıca bkz: L. C. *Pascoe*: "*Encyclopaedia* of *Dates* and *Events*", 807. s.;
ayrıca bkz: Hermann *Kinder* & Werner *Hilgemann*: "The *Penguin Atlas* of *World History*", Almancadan İngilizceye: Ernest A. Menze, II. cilt: "From the French Revolution to the Present", 102. s.
A.B.D.nin *1790-1990 nüfus durumu* ve *1970-1990 ırk*ların/*kavim*lerin oranı: –Nüfus sayımı yıllarının dökümü örnekleme usuluyla yapılmıştır–

Nüfus sayım tarihi		*Nüfus*
A.B.D.nin bağımsızlık ilânı:	1776	
2 ağustos	1790	3.929.214
2 ağustos	1800	5.308.483
1 haziran	1830	12.866.020
1 haziran	1850	23.191.876
1 haziran	1860	31.443.321
1 haziran	1870	39.818.449
1 haziran	1890	62.947.714
1 haziran	1900	75.994.575
1 ocak	1920	105.710.620
1 nisan	1940	131.669.275
1 nisan	1950	151.325.796
1 nisan	1970	203.211.926
1 nisan	1980	226.545.805
1 nisan	1990	248.709.873

–"*Statistical Abstract* of U.S.A.", 1991;Kaynak: David *McKay*: A.g.e., 9. s.

6- İnsanlık, *tekörneğe* göre *tekboyutta* biçimlenmektedir; o da, İngiliz ile onun devâmı olan Amerikan hayat uslubu ve insan ile dünyaya bakma tarzıdır. Bu, spordan –golf, kriket, ragbi, tenis, futbol, basketbol, voleybol, beyzbol–, iskambilden –poker, bezik, briç–, eğlenceden –Holywood sinema sanayi, Las Vegas kumarhâneleri, Disneyland eğlence parkı–, ikâmetgâh tarzından –gökdelen-konutları (condominium), müstâkil ev (single house), bahçeli ev (country house)–, yaygın-bildirişme-şebekesine (internet), giyim-kuşam biçimine –düne değin çıplaklığı vahşîlik telâkkî ederlerken, bugün giyinmişliği gericilik şeklinde kabul ediyorlar–, yeme-içme usullerine –koka kolalı, hamburgerli, kızartılmış patatesli ayaküstü-atıştırma (fastfood) ile alıpgötürülen-yiyecekler (takeaway)–, basın-yayıncılığa –gazetecilik yü-

Irkların oranı	*Tarihler*		
	1970	1980	1990
Aktenliler	% 83.3	79.6	74.2
Karadeililer	% 10.9	11.5	12.5
Hispanikler	% 4.5	6.4	9.5
Asyalılar/diğerleri	% 1.3	2.5	3.8
Kızılderililerin sayısı: –Andrew Hacker: "*Two Nations*", 1992; Kaynak: David *McKay*: 22. s.	1.7 milyon (1991)		
Kızılderililerin oranı	% 0.8 (1993) –"*Survival International*", bkz: Frank *Nowikoski*: A.g.y., 35. s.		

1750de anayurd İngilterenin nüfusu: 10 milyon; bkz: Colin *McEvedy* & Richard *Jones*: "*Atlas of World Population History*", 49. s.

Londranın 1700e doğru nüfusu 674 bini bulmuştu.

Bütün Avrupanın 1600de nüfusu 95 milyon, 1720de 118 milyon, 1750deyse 140 milyondur.

Fransanın 1450de nüfusu yaklaşık 18 milyonken, bu, 1787de 23 milyona ulaşmıştır.

Parisin ise aynı tarihte nüfusu 700 bindir.

Asyanın 1700de nüfusu yaklaşık 330 milyon, 1750de 450 milyon; Güney ile Orta Amerikanın 1700de 10, 1750de 11,1 milyon; Kuzey Amerikanınsa, 1700de nüfusu, 1 milyondur; bkz: J. *Maillet*: "*Histoire des Faits Economiques*", 176. & 177. sayfalar.

zeyselliği ile televizyon uyuşturucu iptilâsı ve gezginlik (tourism) yıkıcılığı–, aile bölücülüğüne –Kadıncılık (Feminism)–, beşerin bedenî varlığının mahreci olan cinsiyetin ayağa düşürülmesine –müstehcenlik–, sanatın, bayağılaştırılmasına –avam sanatı (pop art, popmusic)–, iktisâdî ihtirâsa –'köşe-dönmecilik', 'her mahalleye dolar milyoneri'– ve nihâyet devlet idâresi tarzına –meclise dayalı halkidâresi (parliamentary democracy)– dek uzanan ve yaşamanın tüm köşe bucağının belirli bir toplum-kültür-iktisât-siyâset odağınca belirlenmesi hâli: *Tekörnek-kültür*.

Bu tekörnek-kültür, bütün insanlığı kapsamına alıyor; o kadar ki, İngiliz-Yahudî –yânî, çağdaş– yaşama tarzı ile bakış açısına karşı çıkan ve "aşırılar", "gericiler", "yobazlar" şeklinde suçlanıp horlanan toplumun 'çizgidışı' kesimlerinin bile bu cihânşumûl olaydan ve onun câzibelerinden kendilerini kurtaramamaları dikkat çekicidir. Herkes gibi onlar dahî, arabayla ve bilgisayarla 'oynama' marazının ve alışveriş çılgınlığının dışında kalmış gözükmüyorlar.

Çağdaş medeniyetin, bunca câzip gelmesi, basit bir ifâdeyle, beşerin 'hayvânî' kesimini hedef seçmesindendir: Bedene rahatsızlık ve acı verebilecek, tekmil hoş olmayan etkenlerin yok edilmesi; barınma, korunma –bâzan çılgınlık derekelerine varabilecek– eğlenme, gezip tozma, ve hiçbir maddî ihtiyâçla uzaktan yakından ilgisi ilişiği bulunmayan giyim-kuşam ile doymak bilmez yeme-içme türü sınırsız tüketim tutkularının karşılanması; üreme ile bağlanma –sadıklık– musîbetinden vâreste seleserpe sevişme –buna 'çiftleşme' demek daha doğru olur– güdüsüne alabildiğine imkân tanınması... Kendisini *insanlığ*ından git gide uzaklaştıran bu korkunç sürece hiçbir suretle 'kafayı takmama'sı için 'barışçıl'laştırılıp[52] gerçekliğin hakikîsi (true) yerine, sana-

52. 'Barışçıllaştırma' (*İng*: Pacification), 'afyonlama'nın (*İng*: Intoxication, 'high') edepli söylenişidir (*İng*: Euphemism).

lında (virtual) yaşamağa hüküm giyen –demek ki doğada yaşamayan ve tabiatı, zâtı, özü kalmamış olan– BEŞER, merkezî ideoloji Hür Sermâyeciliğin başını çektiği Çağdaş medeniyet sahnesinin tek oyunculu oyunun tek oyuncusudur.

7- Nihâyet, eğretileme yoluyla da olsa, şu iddiada bulunmak yanlış olmaz: Yeniçağ dindışı, Batı Avrupa ile Çağdaş İngiliz-Yahudî cihânşumûl medeniyetlerinin ortaya çıkardıkları fesât dünyagörüşü ve zihniyetle, tarihte ilk defa, dünya, şiiriyetinden; doğa, bâkirliğinden; insan ise, masumluğundan, topyekûn olmuşlardır.

8- Yeryüzü ile insanlığın maddî, coğrafî, siyâsî, iktisâdî, fikrî ve sanat merkezi neresidir? Tek sözle: *Londra*dır. Her okumuş, yazmış, mürekkep yalamış yahut öyle geçinen kişi, dünyaya Londra 'pencere'sinden bakar. Saatimizi Londradan geçtiğine inanılan Greenwich boylamına göre ayarlarız. Londradan bakarak, sözgelişi, *Tokyo*lu 'Tokyo'sunu 'Uzak Doğu' (Far East), *Karaçi*li 'Karaçi'sini 'Orta Doğu' (Middle East), *Beyrut*lu da 'Beyrut'unu 'Yakın Doğu' (Near East) olarak değerlendirir! Ya peki, *İstanbul*lu; o, dünyadaki yerini, konumunu, tayîn etmişse, nasıl etmiştir?

Tarihte kemâle ermiş tek bir medeniyetten bahsolunabileceğini, bunun da Londra mihveri etrâfında dönen Yeniçağ Batı Avrupa –ve devâmı Kuzey Amerika– medeniyeti olduğu fikri, yaklaşık üç yüz yıldır insanlığa, öncelikle İngiliz ile Amerikan özde dinyayma (mission) gâyesine yönelik okullar ve bunların mezunları aracılığıyla ve daha önemlisi, akla durgunluk verecek incelik ve kurnazlıkla yürütülen bir reklam ve propaganda 'yaylım ateşi'yle, her vakit açıkça olmasa dahî, 'yedirilmeğ'e çalışılmış, ve olağanüstü sonuçlar elde edilmiştir. Bahsi geçen medeniyete ve onunla irtibatlı olan zihniyete karşı çıkmak düşüncesi bile bağışlanmaz bir günahtır. Asılıp kesilmezsiniz, zindanlarda çürütülmezsiniz; ama belki beter olursunuz: Gerici, çağdışı, Faşist suçlamalarıyla aforoz edilip tecrit olur, kendi köşenizde unutulmağa terkolunursunuz.

İngiliz-Yahudî medeniyeti, dünya çapındaki kendi merkez odağı, Farmasonluk ile onun alt, yan ve akraba dernek, kurumlarıyla, teşkilâtları ve dönem dönem düzenlenen toplantılar başta olmak üzere, resmî ve gayrıresmî mercilerle, askerî ve mülkî erkânla, kişi ve kuruluşlarla,[53] basın-yayın ve eğitim ile öğretim kurumlarıyla, devlet ve devlete bağlı bulunan ve bulunmayan teşkilâtlarla (*İng*: Nongovermental organizations, kısaltması: NGO) yeryüzünün dört bir köşesini doğrudan doğruya yahut dolaylı biçimde denetiminde tutmaktadır. Günümüzde etkisini, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı, Avrupa Birliği ve bunların yan kuruluşları, Milletlerarası Af Örgütü (Amnesty International), Milletlerarası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (World Bank) türünden açıkça çalışan milletlerarası teşkilâtlar; millî yahut mahallî düzlemde faaliyet gösteren kuruluşlar; radyo, çanak televizyon, sinema ve dünya çapında bilgisayar şebekesi çeşidinden üstün fennî imkânlar yoluyla aklın, havsalanın fevkındaki raddelere vardırmıştır. O kadar ki, korku romanı şeklinde algılayabileceğimiz George Or-

---

53. (i) İngiliz-Yahudî Medeniyeti'nin –tabîî ki, resmî olmayan– merkez teşkilâtı görünümündeki Farmasonluk, *Kilise*yi andırır tarzda; Sovyet Ortakmülkçü Partisi de Farmasonluğa, dolayısıyla da, *Kilise*ye benzer biçimde örgütlenmiş olmaları, gözden kaçırılmaması gereken hususlardandır.
(ii) İngiliz-Yahudî medeniyetinin Yahudîlik cenahı ile Farmasonluk, 1700lerin sonlarından itibâren, **Katolik** kilisesi, Stalin Rusyası, Hitler Almanyası, Faşist siyâsî düzenler ve genellikle dindar-muhafazakâr ile aşırı Millîyetçi kitleler tarafından ortak görülmüşlerdir. Nitekim, 1978de bana Fransada anlatılan doğruysa, Almanlar, 1940da Fransayı işgâl ettikten sonra, öncelikle köyler ile kasabalarda ahâlîye dağıttıkları soruşturma-belgelerinin ilk üç sorusunun ikisi, yukarıda bahsolunan yaygın kanâatın ürünüdür: "Yahudîmisiniz, Masonmusunuz, eşcinselmisiniz; ve akrabanız ile tanıdıklarınız arasında böyleleri var mı?"
(iii) Israil kavmîyetçi millîyetçiliği ile yayılmacılığını ifâde eden Sionismin en önemli özelliği, başta İkinci Dünya Savaşı sırasında olmak üzere, tarih boyunca Israil kavmine çektirilenler yahut çektirildiği öne sürülen ıstıraplar bahane edilerek onu mazlum ilân etme siyâsetidir. Üstün başarıyla yürürlüğe koyulan bu siyâset sâyesinde Filistin, yerli halkı öldürülmek yahut yerinden yurdundan sürülmek suretiyle, işgâl olunmuş, ayrıca Sionismi eleştirmek de, insanlık suçu raddesinde gösterilmiştir.

well'in (1903-1950), 1949da basılmış "*Bindokuzyüzseksendört*" ("*Nineteen Eighty-four*") başlıklı eserinde bahsi geçen, her ân, her yerde hâzır ve nâzır, fakat kendisini kimsenin göremediği, kuvvet ile kudret sâhibi "Büyük Birâder" yahut "Ağabeğ" ("Big Brother") teşbihi gerçekleşmiş gözüküyor. "Büyük Birâder"in başlıca 'gözetleme kuleleri', Amerika kıtasında A.B.D. ile *Kanada*, Asya'nın doğusu ile güneyi için *Avusturalya* ile *Yeni Zelanda*, Uzak geçmişten bu yana yeryüzünün merkezi kunumunu koruyagelmiş Doğu Akdeniz ile Batı Asya yöresinde *Israil*, Afrikadaysa, *Güney Afrika Birliğidir*. Etkinliklerdeki serîlik ile incelik sâyesinde bunlara dışarıdan bakıldığında, algılanamazlar. A.B.D., sözgelişi, menfaatlarına zarar veriyor gerekçesiyle, Fidel *Castro*'nun Toplumcu Kübasına karşı cephe alırken, Kanada, hemen bu ülkeden yana tavır koyar. Böylece Küba, hepten denetim dışında bırakılmaz. Ama foyanın açığa çıktığı zamanlar da oluyor. Meselâ, A.B.D.nin, 1982deki Falkland adaları savaşında, dostu ve müttefiki Arjantinin bayağı aleyhine tecelli edecek istihbârâtı anayurd İngiltereye iletmesi, ne kadar da dikkate değer olaydır[54]. A.B.D.nin, gerek

54. (i) 1833deki İngiliz istilâsından beri, hak iddiasında bulunduğu, kıyılarının 480 km. güney doğusundaki Falkland adalarını (*Isp:* Malvinas) Arjantin, Şubat 1982de ele geçirdi. Bunun üzerine, bunları geri almak için İngiltere harekete geçti. Nisan 1982de İngiltere, güney kıyılarından aşağı yukarı 12000 km uzaklıktaki Falkland adalarını geri alıp iki bini bulan İngiliz asıllı ahaliyi kurtardı. O tarihte mezkûr denizaşırı harekâtı, İngiliz dili ile zihniyetini en düzgünce örneklediği ve hakkanîyet ile tarafsızlık esaslarından tavîz vermediği iddiasındaki İngiliz Yayın Kurumundan (BBC) radyo aracılığıyla izlemiştim. Dikkate değer husus, Falkland adalarına gönderilen İngiliz kuvvetlerinden bahsettiğinde bunlara "görev birliği" (task force") derken, güney kıyılarının yaklaşık 90 km açığında ve 1571 ile 1878 yılları arasında hâkimiyetinde kalmış bulunan Kıbrısa, orada yaşayan yüz, yüz elli bin nüfuslu soydaş toplumu katliâmdan kurtarmak amacıyla, 1959da imzalanmış Londra antlaşmasına dayanarak, Türkiyenin, 1974 yazında çıkarmış olduğu askerleriniyse, İngiliz Yayın Kurumunun, "işgâl kuvvetleri" ("invasion forces") biçiminde nitelemiş olmasıdır.
(ii) İngiliz-Amerikan 'istihbârât sanatı'nın, gerek İkinci Dünya Savaşından önceki gerekse savaş sırasındaki olağanüstü başarılarının serâncâmıyla ilgili ayrıntılı bilgiler için bkz: "The *Oxford Companion* to the *Second World War*"; madde başlıkları: ULTRA, ENIGMA, PURPLE, SIGABA, TYPEX.

Birinci gerekse İkinci Dünya Savaşında, İngilterenin, her defasında, imdâdına koşmasıysa, yukarıdaki iddiamızın bir başka kanıtıdır.

Tarihte topyekûn insanlığa hükmetmiş bir "Büyük Birâder" şekliyle (figure) hiç karşılaşmadık. Peki, bu "Büyük Birâder", insanlığı, yine, Orwell gibi, İngiliz olan Aldous Leonard *Huxley*'in (1894-1963), son derece iç karartıcı ve kötümserlik aşılayan 1932 baskısı "*Yiğit Yeni Dünya*" ("*Brave New World*") uçurumuna mı sürüklemektedir? Günümüzdeki şartların da bunların sebeb oldukları dev sorunların da müellifi İngiliz-Yahudî medeniyeti olduğuna göre, bunun tasvirini sunup onu teşrih masasına yatıracak olan da İngiliz –ve/ya Yahudî– düşünürü olmalıdır. İşte, gerek George Orwell ile Aldous Huxley'de gerekse Karl Marx'da bu söylediğimizin açık belgesini buluyoruz. Sonuçta, bu çalışmada nedenleriyle birlikte sergilemeğe çaba harcamış olduğumuz, bugün dünyayı ve insanlığı sarmış dev sorunların hâlledilmesi için elzem gözüken "Çağdaş İngiliz-Yahudî medeniyetine seçenek oluşturabilecek yeni bir medeniyet biçimini ortaya çıkarmanın zihnî ve maddî zemini var mıdır?" sorusunun cevabını kimden bekleyeceğiz?

VI.
ÜMİT

Immanuel *Kant*,

"Ödev, yasa saygısından doğan bir davranış zorunluluğudur";

"Öyle davran ki, irâdenin temel kuralı aynı zamanda hep geçerli kalacak yasalılığın ilkesi de olabilsin";

"Öyle davran ki, hem kendinin hem de başkalarının kişiliğinde insanlık haysiyetine dâimâ saygı gösteresin, ve aynı zamanda Kişiyi amaç addedip onu hiçbir vakit yalınkat arac olarak kullanmayasın!"[55], diyor.

---

55. "*Kritik* der *praktischen Vernuflt*" ("*Pratik Aklın Eleştirisi*"): "Pflicht ist die Notwendigkeit einer Handlung aus Achtung vor dem Gesetz" (IV 400).
"Handle so, dass die Maxime deines Willens jederzeit zugleich als Prinzip einer allgemeinen Gesetzgebung gelten könne" ("Kr pr V": V 30). Bununla, "*Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*"de ("*Ahlâk Metafiziğinin Temeli*") zikrolunan "Handle nur nach der jenigen Maxime, durch die du zugleich wollen kannst, dass sie ein allgemeines Gesetz werde" ("Senin, kendisinde dahî, irâdeni izhâr edebileccğin öyle bir temel kural uyarınca davran ki, sonuçta, o, genelgeçer bir yasa olsun") düsturuyla krş.
"Handle so, dass du die Würde der Menscheit sowohl in deiner Person als in der jedes anderen jederzeit achtest und die Person immer zugleich als Zweck, nie als blosses Mittel gebrauchst!"("*Kr pr V*").

1- Çağımızın İngiliz-Yahudî medeniyeti, buraya değin açıklamağa çalıştığımız üzere, yeryüzünün dört bir köşesine yayılıp irili ufaklı bütün toplumları ve kültürleri kaçınılmaz etki alanına çekmiştir. Özellikle de son yüzyılda insanlığın gündemini tayîn eden tek merci durumuna girmiştir. Buna da 1990ların başlarından beri *küreselleşme* (*Fr* & *İng*: Globalisation) denilmektedir. Bahse konu medeniyetin maddî –tüketim çılgınlığı ateşini alabildiğine körüklemeğe yönelik olan ve artık hiçbir hesaba kitaba sığmayan üretimi durmadan yükseltme çabaları– ile zihnî –insanın duyguları ile düşünmelerine ket vurmak, dolayısıyla da onu rahatlatmak amacını taşıyan anlamca bulanık kavramlar– ve iş görür (*İng*: Functional) temel değerlerini –her şeyin satılıp satın alınması– benimseyip bütün yaşama düzlemlerine mâledebildikleri ölçüde milletler yahut toplumlar, *çağdaşlaşmış* ve *ilerilemiş* kabul edilirler. Bu şartları reddedenler yahut onlara ulaşmakta zorluk çekenler *çağdışı* yahut *geri kalmış* şeklinde nitelenirler.

Sözünü ettiğimiz medeniyetin ve onun resmî ideolojisi, Hür Sermâyeciliğin insanlığı kuşatması, beşeri ruhen; doğayıysa maddeten, dönüşü olmayan biçimde aşındırıp tüketmektedir –Çevreci hareket, bu bakımdan, göz boyamadan, 'dalga geçme'den, aldatmacadan özge bir anlam taşımaz. Karşısına, insanı ve doğayı şefkatla, hürmetle, dürüstlük ve adaletle kucaklayacak bir seçenek tezelden çıkarılmadığı takdîrde, İngiliz-Yahudî medeniyeti ile onun resmî ideolojisi durumundaki Hür Sermâyeciliğin, tarihi, hem manen hem de maddeten noktalayacağı uzak bir ihtimâl olarak görülmemelidir artık.

2- Demekki burada canalıcı sorun:

i) Seçeneğin ne olduğu;

ii) Tarihte görülmüş olan bir medeniyetin, tekrar tanzîm olunarak gündeme çıkarılması mı;

iii) Yoksa şimdiye değin yaşanmamış olan bir medeniyetin inşâ olunması mı;

iv) Nihâyet, seçeneğin, elân yürürlükte olanla dialektik ilişki içerisinde onu kendi doğrultusunda değişikliğe uğratması mı;

v) Yoksa onunla ölüm kalım mücâdelesine girerek onu toptan ortadan kaldırması mı gerekir,

şeklinde görünüme çıkmaktadır.

3- Günümüzde Avrupalı olmayan üç belirli güç odağından ikisi iktisâden büyük bir ivme kazanmış olup tarihte de pek önemli mevki işgâl etmiş medeniyetlerin vârisi *Hind* ile *Çin*dir. Şu var ki bunlar, evrenselleşmiş (*İng*: Ecumenical) ve arkalarında doğrudan doğruya ALLAH **Tebliği** bulunmayan, böylelikle örfler bağlamında varolagelmiş, dolayısıyla da ahlâk çerçevesine yerleşmemiş olan medeniyetlerdir. Bu yüzden, Çin ile Hint, iktisâden kalkındıkça, manevî varlıklarını, İngiliz-Yahudî medeniyetine ister istemez iyice fedâ edeceğe benzerler. Geriye üçüncü güç odağı kalmaktadır: Bilim, fen ile iktisât bakımlarından gelişmelere ayak uyduramamış, bu yüzden de dışarıya bağımlı duruma düşmüş olan, buna karşılık 'sırt'ını biricik tahrif olmamış **Tebliğe** dayamış **İslâm** medeniyetidir.

Bilimde, fen ile iktisâtta geri ve dışarıya bağımlı kalmış olması, **İslâm** medeniyetinin, çağımızda insanlığı hâkimiyetine almış olan medeniyetle ölüm kalım mücâdelesine girmesini imkânsız kılmaktadır. Tek makul çâre, dialektik ilişkide bulunarak **Tebliğ**in öngörüp gösterdiği doğrultuda ahlâk ile âdâp çerçevelerini İngiliz-Yahudî medeniyetine kabul ettirirken, ikincinin, birinciyi bilim, fen ile iktisât sahalarında yeniden yapılandırmasıdır. İngiliz-Yahudî medeniyeti, ahlâkça, âdâpça –manen– **İslâm**laşırken, insanlık, yakın gelecekte kendisini bekleyen fecî sonu hazırlayan iki aşırı ucun –sefillik ile sefihlik 'câzibe' alanından kurtulacaktır. Bu kurtarıcı zihnî mücâdele sürecini boşandırıp bunun başını çekmeğe en yatkın kadro, felsefe-bilim

sistemini kurmasına yetmiş küsur yıl önce 'ramak kalan'[56] ve **Müslüman**lar arasında Yeniçağ dindışı Avrupa medeniyetinin işleyişi ile zihniyetini en yakından tanımış olan ve yeniden **İslâm**a dönmek gayretini gösteren bir kısım Türk düşünür araştırmacısı tarafından oluşturulabilir.

4- Böyle kadrolar, *eğitim* ile *öğretim* yoluyla kurulabilirler. *Eğitim*, 'insanlaşma'nın, 'insan-olma'nın zeminidir. Din, eğitimî ve zanaattan yoksun kültürle tarihte karşılaşılmaz. İnsanların, manen cıhâzlanmasını din sağlar. Zanaat ise, zorunlu ihtiyâçların karşılanması ve gereksinilen âletlerin imâl edilmesi hüneridir. Din, kişinin tek olarak varolma şartlarını tayîn eder ve toplum hâlinde yaşamanın –edep, âdâp gibi– kurallarına ve kural manzumelerine kaynaklık edip bunları 'kutsar', yânî meşru kılar. Gerek dinin, dolayısıyla örf ile ahlâkın gerekse zanaatın temel unsurlarını, anlam ile önemlerini, toplum zeminine serpiştirerek eken *eğitim*dir. Medeniyetleşmiş toplumda belirli kurumlarda biçimleştirilip sistemleştirilmiş bilgileri, bir öğretici öbeğin, öğrenenler kitlesine aktarması işine de *öğretim* diyoruz. Biçimselleştirilip sistemleştirilmiş bilgilerden oluşan tutarlı bütünlükler *bilim*lerdir. 'Bilim yapmak', 'bilinmeyen'i 'bilinir' kılmak, 'yeni'yi 'keşfetmek', yerine göre de 'îcâd etmek'tir. Öyleyse 'bilim', 'yenilenmek' demek olan 'öğrenme'yi zorunlu kılar. 'Bilimle uğraşan', *özne*dir. Yöneldiği şeyse, *nesne*dir. 'Bilim âdâbı', 'özne'nin kendisini 'nesne'ye karıştırmasına karşıdır. Bu kuralın, Yeniçağ Kuzey batı Avrupasında sarsılmaz bir tutarlılıkla yürürlüğe koyulmuş olduğunu görüyoruz. 'Bilim', insandışı varolanlarla uğraştığı sürece, söz konusu kural, yerindedir. Bahsolunan sınır aşıldıktaysa, *edep* hudutlarının dışına çıkılmış, *özde özne* olması gereken *insan*, *nesneleştirilmiş* olur. İşte burası, genelde, Yeniçağ

56. Bkz: Teoman *Duralı*: "*Felsefe Bilime Ramak Kalmışken* / Türklerin Düşünce Tarihi ve Felsefe-Bilim", 145.-173. sayfalar.

dındışı Avrupa ile onun devamı şeklinde kabul ettiğimiz Çağdaş İngiliz-Yahudî medeniyetinin göze batan ve yıkıcı olan cihetidir. Yeniden yapılanmakta olan **İslâm** medeniyeti bu hayatî önemi hâîz hususu hep dikkatle göz önünde tutmalıdır. Özetle söylersek: Doğa ve hattâ *insan*ın beşer –yânî, maddî ile bedenî– yanı incelenirken *nesnel* tavır kaçınılmaz şarttır. Buna karşılık *insan*ın *insanî* –yânî, ruhî-manevî– tarafına *bilimsel*, başka bir deyişle, *nesnel* tutumla eğilmek, hem 'bilimsel değil'dir hem de 'edebe aykırı'dır. Zirâ 'özne'nin, 'nesne'leştirilmesi, *insan*ın *insanlık* hassasının hiçe sayılması anlamını taşır.

Nihâyet, *insan*ın *insanlık* hassasının hiçe sayılması, *Temel ölçü*nün inkârının ürünüdür. Nitekim *Eflâtun*, bu hususa "*Kanunlar*"ında (IV. kitap, 716/c) dikkatimizi şöyle çekmektedir: "...Senin ile benim, aslında bütün şeyler için ölçü, TANRIdır..." onun yokluğu *başıboşluğu* getirir. "Komutansız kalmak anlamına gelen başıboşluk ise, bütün insanların hayatından kökü ve sapıyla sökülüp atılması gereken kötülüktür" (XII.kitap, 942/d).

5- *Tektanrılı-Vahiy dini* ile *bilim*in, Batı medeniyetleri câmiasında 'dünya sahnesi'ne çıkmış olduklarından daha önce söz etmiştik. Bahsi geçen iki muazzam yapıdan *bilim*, yalnızca doğayı, dünya ile evreni tanımamızı, öğrenmemizi sağlayan yol yordam ile bilgileri derleyip düzenleme yöntemi olmaktan ibâret değildir. Dinle birlikte bilim, insanın ruhu ile kafasını zapturabt altına alan en önemli etkendir. Din, *ruh* insicâmını başka sözlerle, ruhun hayata yansımış şekli demek olan *ahlâk*ın temel direği ölçüsündeki *niyet* dürüstlüğünü (*L:* Intentio recta) şart koşar. Dürüstlük, en halis hâliyle niyette bulunur. Nitekim **Hz. Muhammed**, "eylemler, niyetlere göre değer kazanır" (*Buharî*'den; doğ. ile öl: 810-870) diyerek, eylemin, kendi başına değer taşımadığının altını çizmiştir. Eylemin, yalnkat *örfe* mi yoksa *ahlâka* göre mi ortaya koyulduğunun ölçüsünü niyet tayîn eder. Sahih ni-

yete dayanmayan *eyleme gösteriş* denir. *Rahmânî insan*ın eyleminin gösterişle uzaktan yakından ilgisi bulunmaz. O, sahih niyetle davranır. Davranışlarım ile eylemlerim, gösterişe mi, yânî sahte yahut kötü niyete mi dayanır yoksa sahih niyetin ifâdesimidirler, sorusunun cevabını bilen iki merci vardır: Biri ALLAH, öbürüsü de ben. Şu durumda niyet, ALLAH ile ben arasındaki *bağın mahremiyyeti*nde saklıdır.

İki tür *mahremiyyet* vardır: Birincisi, *Yunus Emre*'nin (1240?-1320), pek vecîz biçimde ifâde ettiği üzere, "benden içeri 'ben'", yânî ALLAH – ben; ikincisiyse, kadın – erkek ilişkisindeki mahremiyyettir. Esas olan birincisi, *içkin* mahremiyyettir.

Hayatta başarılabilecek en zor iş, sahih niyetin, uyanıkken de, hattâ, uykudayken de her dem muhafazasıdır. Bunu gerçekleştirebilen, bükülmez bir irâdenin mâlikidir. İşte, bükülüp eğilmez irâdeyle davranıp eyleyen *Rahmânî insan*dır. Bireyde bulunabilecek *Rahmânîlik* 'pırlanta'sı, şeklî ayrıntılara boğulmamış, gösterişsiz, duru bir din eğitimi sâyesinde bulgulanıp işlenebilir.

*Din eğitimi*yle irâde sağlamlılığı kazanılırken, *bilim öğrenimi* aracılığıyla da tutarlı düşünme alışkanlığı edinilebilir. İkisi, kendikendisini zapturapt altında tutabilen insan bireyini verir.

Tutarlı düşünebilen kişi, yargılarına hırslarını, heyecânlarını, tutkularını, yalpalamaları ile duygusallıklarını karıştırmaktan uzak duran bireydir. Kafası, mantık-matematik öğrenimiyle arınıp düzenlenmiş kişi ancak tutarlı düşünme yetisiyle donanabilir. *İrfân* sâhibi olmak, "alfabetizasyon" (okur-yazar olma) kadar "aritmetizasyon" (hesab etmeği öğrenme) becerisine (performance) dayanır.[57] Öyleyse geleceğin seçenek medeniyetinde eğitim ile öğrenim, *Eflâtun*'un işâret etmiş olduğu üzere din ile mantık-matematik unsurlarını esas almalıdır. Bu iki temel unsu-

57. Bkz: Carlo *Frabetti*: "Circuito Cientifico: *Anaritmetismo*".

ra –yürüyüşçülük, dağcılık, tarımcılık, izcilik ve benzeri yollardan– doğa sevgisi ile saygısını zerkedecek eğitimler ve müzik tedrisi ile beden terbiyeleri de eklenmelidir. Böylelikle yetişen kişiye sorumluluk duyuşu ile gıllı gışlı olmama irâdesi –yânî, gönül temizliği– aşılanmış ve onda arkadaşlık ile dayanışma arzusu ve beden sağlığı ile gücü geliştirilmiş olur. Ahlâk duyuşu ile matematik düşünüş gibi, vakıalardan elde edilemeyen halis, yozlaştırılmamış sanatlar arasında en tavsiyeye şâyan, yüce olanı *müzik*tir.

6- **İslâm**a, dolayısıyla da insanlığa yapılabilecek en büyük kötülük, onun siyâsî ile iktisâdî amaçlar uğruna suiistimâl edilmesidir. Böylelikle o, din olmaktan çıkar; manevî yetkisini ve duruluğunu yitirip Yeniçağ dindışı Avrupa medeniyeti çerçevesinde bitip serpilmiş ideolojiler zincirine eklenmiş yeni bir halka olmaktan öteye geçemez –**İslâm**cılık. Bu bakımdan **İslâm**ın siyâsîleştirilmesi, hele din devletine konu kılınması teşebbüslerine **Müslüman**ların var güçleriyle karşı çıkmaları, bir zorunluluktur.

7- Önde gelen *ulemâ*dan –*müctehit*lerden– oluşmuş bir heyetin gözetimi ile denetiminde belli birtakım usuller ile muamelâtta, çağın gerektirdiği ayarlamalarda bulunulması kaçınılmaz gözükmektedir. Müslümanlığın yayılmış olduğu toplumların örf ile âdetlerinden tarih boyunca bünyesine karışmış, onu kireçlendirip sertleştirmiş zararlı maddeler ile unsurlar cürufundan arındırılmış **İslâm**, geleceğimizin *ümidi* genç nesillerin, 'Rahmânî insan' olarak yetişmelerini sağlayacak şartları hazırlamak olan aslî görevine dönecek: İnsan, 'homo economicus' sapmışlığından 'vir Dei' aslına rücu edecektir. Bu **Gazâ**nın baş mücâhidiyse, *kadın*dır. O, ne erkekten apayrı bir 'tür'müşçesine tecrîd olunmalı –işte tarihimizin 'kambur'u da budur– ne de Hürriyetçi Sermâyeciliğin sapıkça aşırı müsâadeci tarzının derpiş ettiği üzere, tüm tâkatini kamu –siyâset, ticâret– işlerinde tüketmelidir. O, gele-

ceğin mimarıdır. Evvelemirde el verip kucak açan *anne*dir. Kişi de kişilerden oluşan toplum da, rahimde can bulup o kucakta güçlenerek serpilecek –*Ümmet*: 'Anne Kucağı'. İşte bundan dolayı, "...rahme... saygı gösteriniz"! Tanrı buyruğudur.[58] Gelecek, *ümit*tir. O da, görülüyor ki, kaçınılmazcasına, annenin kucağı ile elinde biçimlenecektir.

Erkek, genelde maddî şartların belirleyicisi ve imkânların temîn edicisiyken, kadın, başta eğitim gelmek üzere, manevî hayatın biçimleyicisidir. Ancak, genelde toplumsal ile iktisâdî –maddî– durumların ana belirleyicisi *manevîyât* olduğuna göre, bilkuvve *anne* demek olan *kadın*ın, cinsiyetlerarası ilişkideki âşikâr üstünlüğü ona –erkeğe olduğu gibi– ağır ödevler ile sorumluluklar yüklemektedir.[59] Ödev ile sorumluluktan tümüyle ârî

58. **Nisâ** (4) / 1 –Abdullah Yusuf Ali tefsîri: "Cinsiyet, tabiatımızın en hârikûlâde sırlarındandır. Döldüşsüz erkek, beden gücünün kendisinde yarattığı kibirinin etkisiyle, gerek kendi hayatında gerekse insanların toplu yaşayışından doğan toplumsal ilişkilerde kadının merkezî önemini unutur. Bizi doğuran anne hürmete lâyıktır. Aynı şekilde çocuklarımızın annesi saygıdeğerdir. Beden hayatımızda böylesine ağırlığı bulunan ve duygularımız ile tabiatımızın daha üst seviyelerini bunca etkileyen cinsiyet, bizden ne ondan kaçınmamızı, ne onu hor görüp küçümsememizi ne de zevküsafa metâmız olmağı bekler. O, en üst dereceden tazîmimize hak kazanmıştır..." (506).

59. **Kur'ân** ile *Sünnet*ten kaynaklanan kadına saygı fikri ile tavrı, Yüksek Mutasavvıflarda gördüğümüz gibi, **İslâm**da esaslı bir mevki işgâl eder. Bahis konusu Mutasavvıfların başında da Ebu Bekir Muhammed Muhyiddîn *İbn Arabî* (1165-1240) ile *Mevlânâ Celâleddîn Rumî* gelir: "Erkek, Zâloğlu Rüstem olsa, yiğitlikte Hamza'yı geçse, yine de, kendi kadınının tutsağıdır... Heybet bakımından su âteşten üstündür, ama su bir kaba koyuldu mu, âteş, onu fokur fokur kaynatır. İkisinin arasına engel olarak tencere girdi mi, âteş, o suyu yok eder, hava hâline getirir, gider. Görünüşte kadınına, su gibi, hükmedersin, fakat işin iç yüzüne bakılırsa, sen, onun hükmünde olup sevgisine tâlipsin. (Sevgi) yalnızca insana hastır. Hayvan, sevgiden (muhabbetten) yoksundur. Onun bu yoksunluğu, insandan düşük olmasından ileri gelir... **Peygamber**, kadının, gönül ehline (bilgeye) ve akıllıya ziyâdesiyle üstün geldiğini; buna karşılık, içlerinde hayvanca kabalığı barındıran erkeklerin ise, kadını ezdiklerini, söylemiştir. Hayvanîlik, tabiatlarının hâkim hassası olduğundan, böyleleri muhabbetten, şefkat ile incelikten mahrumdurlar. Muhabbet ile incelik insana; öfke ile şehvet ise hayvana has özelliklerdendirler."

olan, insanın dışında kalan canlılardır. Çağdaş İngiliz-Yahudî medeniyeti, başta kadın olmak üzere, ödev ile sorumluluklarından muaf tutulduğundan, insanı, önünde sonunda diğer canlıların derekesine –*evrim* varsayımının yanı sıra– bir de bu cihetten

---

"Kadın, **Tanrı** *nuru*dur. O, bir dünyevî sevgili değildir: Onun için yaratılmamış, ama yaratıcıdır dahî diyebilirsin."

"Erkeğin, geçimi temîn etmesi gerektiği konusunda karısının ısrarına boyun eğmesi ve kadının, kendisine karşı çıkışı, ne kadar da **İlahî** bir işâretti" –*Celâleddîn Rumî*: "*Mesnevî*", tercüme ve şerh: Abdülbâkî *Gölpınarlı*, I. cilt, 243. s, 2440. satır; ayrıca: "The *Mathnawî* of *Jalâlu*'ddîn *Rûmî*", edited from the oldest manuscripts available: With critical notes, translation and commentary: Reynold *Nicholson*, I. cilt, 132. & 133. sayfalar, 2425., 2430. & 2435. satırlar.

Kadın, yukarıda özellikle *Mevlânâ*'ya dayanarak anlattığımız üzere, **İslâm** dininde böylesine öncelikli yer tutmasına karşılık, onun yayılmış olduğu –Güney Doğu Asyadaki Malezya ile İndonesyanın Malay halklarının tersine– Batı ile Orta Asya toplumlarında, tarih boyunca, genellikle gadre ve ihmâle uğramış olduğu da bir vakıadır. Bu durumun, Arap, Fars ile Hint kültürlerinin kendi tarihî-toplumsal şartlarından kaynaklandığı, sonuçta, sâdece kadın değil, ama birsürü başka konuda da **Müslümanlığın** bâzı yanlarının yönlerinin zaman içerisinde, bahsi geçen şartlar çerçevesinde yorumlanıp yeniden biçimlendirildikleri anlaşılıyor. Bu söylediklerimizin en bâriz misâllerinden birini *çokzevcelilik* (İng: Polygamy) teşkil etmektedir. Çokzevcelilik, **Kur'ânın** gelişine, yânî aşağı yukarı 1400 yıl öncesine değin hemen hemen dünya çapında bir hayat tarzıydı. Tarihleri bakımından nisbeten genc olan toplumların nüfusu azdı. Medeniyetin oluşması, nüfusun artmasına bağlıydı. Nâzil olduğu sıralarda yeryüzü yeterince kalabalıklaşmış, bundan dolayı çokzevceliliğe ilk sınırlamaları **Kur'ân** getirmiştir.

İnsan bireyinin, 'anneden-olma *beşer*' hâlinden 'toplumsallaşma' demek olan '*insan-olma*' evresine geçişi öncelikle aile ortamı –eğitim–, daha sonra da okul –öğrenim– tayîn eder. Aile ortamıysa, öteden beri –yânî, yalnızca birkaç on yahut yüzyıldan beri değil– ilkin bir anne, baba ile çocuklardan, ardından ancak akraba ile taallukâttan oluşur. Daha önce başka bir vesîleyle belirtilmiş olduğu üzere, 'insan-olma' sürecinde uğranılacak kaza, 'beşerliliğ'i –insanın 'dirimsel varlığ'ını– dahî ya toptan çökertir ya da kötürümleştirir. Görülüyor ki, aile, insan bireyinin hem dirimsel varlık olarak içerisine doğduğu ortamdır hem de içerisinden toplum varlığı olarak yetiştiği çevredir. Sonuçta orası bütün sonraki toplum çevrelerinin de doğdukları ana pınardır. Bu nedenlerle insan yaşamasında hem dirimsel, hem kültürel açılardan bakıldığında, aileden daha merkezî ve hayatî önem taşıyan başka bir mercinin bulunmadığını söyleyebiliriz. Kuralına uygun –normal–, sağlıklı biçimde yaşayacak bu merci, sevgi sebebiyle –hem cinsî, hem ruhî anlamda– biraraya gelip kenetlenmiş bir kadın ile erkekle hayat bulur. Beden ile ruh sağlığına sâhip kadın ile erkeğin 'kurallı-biraradalığı' –'evlilik'–, 'hayat dialektiği'nin 'temel öncülü'dür. Din olarak İslâm'ın aslî hedefiyse, bu 'temel öncül'ü ortaya koyup gözler önüne sermektir.

indirmiş olur. Anlaşılacağı üzere, kadının zulme uğraması, adaletsizliğin başıdır. Bu zulmün –baskı altında ezilme– karşı ucu, başıboşluk raddesine varan serbestliktir. İfrâta yahut zıddı olan tefrîde kayması hâlinde kadın, baş ödevi durumundaki eğitim, terbiye etme görevini yerine getiremez. Sonuçta temel eğitimden yoksun nesiller, manen, böylelikle de maddeten çözülür; toplum da soysuzlaşıp yozlaşır.

8- Toplumu yozlaştıran baş etken, kendisine vucut veren bireylerin *hayâ*sızlaşmasıdır. *Hayâ*, kelime olarak, *hayât*tan gelir.[60] Canlı olan *beşer*le varoluş bütünlüğünü paylaşan, artık canlı olmaktan öte *hayat* sâhibi insandır. *Hayat* ise *hayâ*nın pınarıdır. *Hayâ* da, *edeb*in, dolayısıyla, *ahlâk*ın 'omurga'sıdır. İşte bu zikrettiğimiz belirlenim, **İslâmî** yaşayışın, *Kant*'ın deyişiyle, "temel kural"ıdır ("Maxime"); nitekim bunu **Hz. Muhammed**: "Her dinin ahlâk düzeni bulunur; **İslâm**ınkisiyse hayâ üzerine kurulmuştur" şeklinde ifâde etmiştir.[61] Bu yaşayışın ana düzenleyicisi, terbiye edici olan *kadın*dır. Yukarıda andığımız hadîsin, bu bağlamda, mantıkça devâmı şudur: "Hayâ, güzeldir; kadınlar ise, bir başka güzeldir".[62] Nihâyet, sağlıklı olan ile çözülen, çözülmeğe hükümlü toplumlar arasındaki çizgiyi **Hz. Muhammed** bize şöyle özlü biçimde çekmektedir: "Mümîn, her davranışa yatkın özellikte yaratılmıştır; hıyânet ile yalan hâriç"![63] **İlkaslî Andı**nı unutan yahut ondan sapan, hürriyeti tam olan beşerdir: "...Utanmadıktan sonra, istediğini yap".[64]

Seleserpe, serâzâd *Utanmaz adam* (*L:* Homo impudens), ömür boyu hıyânet ile yalan batağında debelenen *ümit*siz –*trajik*– beşerdir.

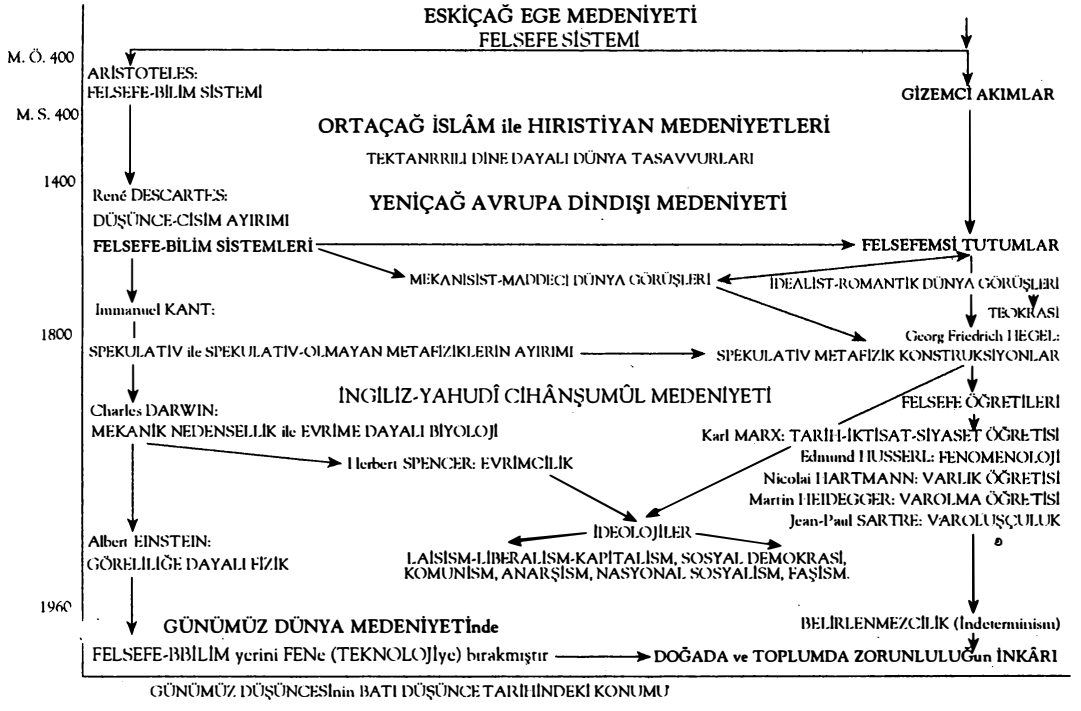
60. Bkz: Ali *Yardım*: "*İslâmiyet Karşısında Türk Örf ve Âdetleri*", 115. s.
61. Bkz: Ali *Yardım*: A.g.e, 114. s.
62. Bkz: Ali *Yardım*: A.g.e, 115. s.
63. Bkz: Ali *Yardım*: A.g.y,
64. Bkz: Abdülbaki *Gölpınarlı*: "*Hz. Muhammed ve Hadîsleri*", satır: 916, 143. s; ayrıca bkz. Ali *Yardım*: A.g.e, 114. s.

Bugün nitekim dünya çapında insanlık olarak karşı karşıya kaldığımız ölümcül durum budur işte. Bu son derece tehlikeli gidişten kurtulmak, **Kur'ân**ın işâret ettiği ve *hayâ*nın kapsadığı değerler olarak kabul ettiğimiz, insan için *ölçülülüğü*, *olağanı*, *dengeli* ile *sağlıklı* olanı yakalamakla mümkündür:

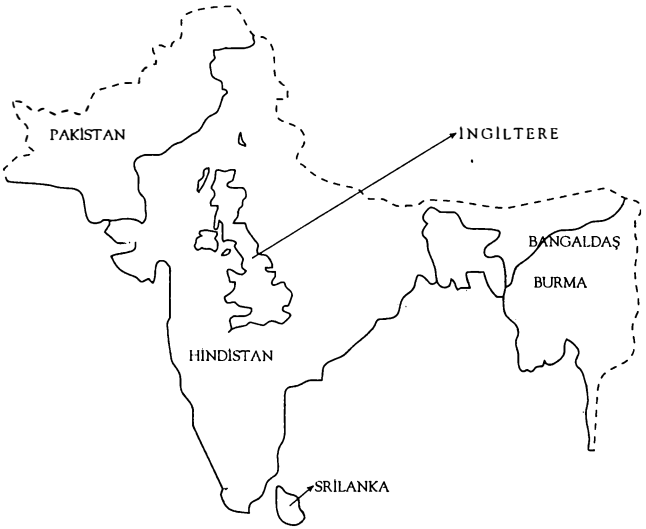
"Bütün insanlar birdir;
Karşılıklı haklar gözetilmelidir;
Karşı cinsiyetler, birbirlerini saymalıdır;
Evlilikten doğan aile bağları ve çocuk doğuran kadın kutsaldır.
Yetimlerin özellikle şefkate ihtiyâcı vardır.
Bütün mallar, güvenilir ellerde bulundurulur;
Ödevler ise, tam belirlenmiştir.
Bu dünya hayatımıza şefkatla ve hayırlı eylemleriyle ışık ve neşe saçanlara Ölümden sonra hakettikleri ödüller, hakkanîyet esasları gözetilerek dağıtılmalıdır" –**Nisâ**(4)/1.-5. **Âyet**lerin, *Abdullah Yusuf Ali* tarafından yapılmış hülâsası.

HAKKdan yana olan *Rahmânî insan* (vir Dei), *Ümid*in *insanı*dır (homo spes). **HAKK**dan ümit kesilmez.

RESİMLER, ŞEKİLLER
ve HARİTALAR

ESKİÇAĞ EGE MEDENİYETİ
FELSEFE SİSTEMİ
M. Ö. 400
ARİSTOTELES:
FELSEFE-BİLİM SİSTEMİ
GİZEMCİ AKIMLAR
M. S. 400
ORTAÇAĞ İSLÂM ile HIRISTİYAN MEDENİYETLERİ
TEKTANRRILI DİNE DAYALI DÜNYA TASAVVURLARI
1400
René DESCARTES:
DÜŞÜNCE-CİSİM AYIRIMI
YENİÇAĞ AVRUPA DİNDIŞI MEDENİYETİ
FELSEFE-BİLİM SİSTEMLERİ
FELSEFEMSİ TUTUMLAR
MEKANİSİST-MADDECİ DÜNYA GÖRÜŞLERİ
İDEALİST-ROMANTİK DÜNYA GÖRÜŞLERİ
Immanuel KANT:
TEOKRASİ
1800
Georg Friedrich HEGEL:
SPEKULATİV ile SPEKULATİV-OLMAYAN METAFİZİKLERİN AYIRIMI
SPEKULATİV METAFİZİK KONSTRUKSİYONLAR
İNGİLİZ-YAHUDÎ CİHÂNŞUMÛL MEDENİYETİ
FELSEFE ÖĞRETİLERİ
Charles DARWIN:
MEKANİK NEDENSELLİK ile EVRİME DAYALI BİYOLOJİ
Karl MARX: TARİH-İKTİSAT-SİYASET ÖĞRETİSİ
Herbert SPENCER: EVRİMCİLİK
Edmund HUSSERL: FENOMENOLOJİ
Nicolai HARTMANN: VARLIK ÖĞRETİSİ
Martin HEIDEGGER: VAROLMA ÖĞRETİSİ
Jean-Paul SARTRE: VAROLUŞÇULUK
İDEOLOJİLER
Albert EINSTEIN:
GÖRELİLİĞE DAYALI FİZİK
LAİSİSM-LİBERALİSM-KAPİTALİSM, SOSYAL DEMOKRASİ,
KOMUNİSM, ANARŞİSM, NASYONAL SOSYALİSM, FAŞİSM.
1960
GÜNÜMÜZ DÜNYA MEDENİYETİnde
BELİRLENMEZCİLİK (İndeterminism)
FELSEFE-BBİLİM yerini FENe (TEKNOLOJİye) bırakmıştır
DOĞADA ve TOPLUMDA ZORUNLULUĞun İNKÂRI
GÜNÜMÜZ DÜŞÜNCESİnin BATI DÜŞÜNCE TARİHİNDEKİ KONUMU

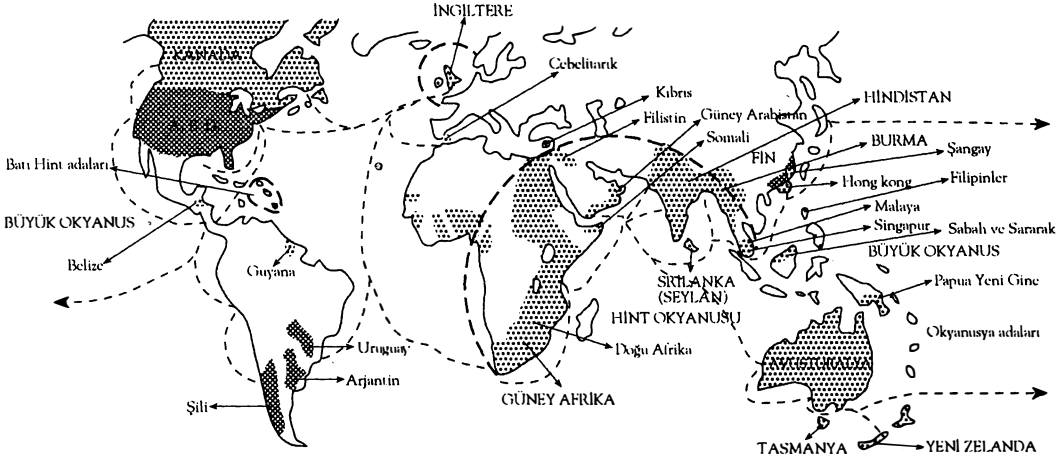
Kuzey İrlanda dışında *İngiltere:* 244.755 km²
Hint kıtası: Hindistan+Pakistan+Bangaldaş+Burma+Srilanka= 4.740.446 km²

Felemenk: 33.812 km²
İndonesya: 1.900.000 km²

Ters Orantılar

İmparatorluk toprakları –dominyonlar dâhil:

İmparatorluğun hâkimiyet sahaları:

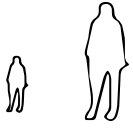
İngilterenin doğrudan etkisini almış ülkeler ile bölgeler:

Deniz ticâret yolları

Güneşin Batmadığı İmparatorluk 1914

1– NÜFUS – 1909

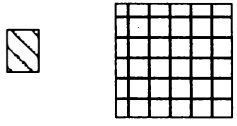
İngiltere Sömürgeler

1 : 7.7

YÜZÖLÇÜMÜ – 1909

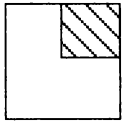
İngiltere Sömürgeler

1 : 94

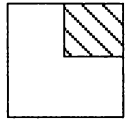
2– YERYÜZÜ

Nüfus

1909
% 23

Yüzölçümü

1909
% 20

İngiltere İmparatorluğu (Great Britain)

1– Anayurt İngilterenin, Denizaşırı topraklarına Oranı.
2– **Denizaşırı topraklarıyla** birlikte **İngilterenin, Yeryüzünün Öbür Kısımlarına Oranı** (55).

Afganistanlı iki mücahidin dostluğu...

Sömürgeci beyazın suçlu(!) zenciyi falakaya yatırması.

İktisadiyâtçı-sömüren adam!

DİZİNLER

A- KİŞİLER DİZİNİ

A

Ahmed Cevdet Paşa 42
James Anderson 56
Arcadius 46
Aristoteles 31, 93, 99
Herbert W. Armstrong 101
Syed Muhammed Naquib Al-Attas 84
Romulus Augustulus 46

B

Johann Sebastian Bach 91
Ludwig van Beethoven 91
Vitus Bering 91

C

Gaius Iulius Caesar (Sezar) 72
Cristoforo Colombo (Kristof Kolomb) 91
Etienne Bonnot de Condillac 65
Nicolas Copernicus (Kopernik) 91
Hernan Cortes 95

D

Gabriele D'Annunzio 78
Charles Darwin 27, 69
René Descartes 17, 76, 91, 93
Antoine Louis Claude de Destutt de Tracy 65
Bernal Diaz del Castillo 95
Fiodor Mihailoviç Dostoyevski 91

E

Eflâtun (Platon) 60, 79, 111, 112
Albert Einstein 91
Erika Emmerich 81

F

Francisco Franco 78

G

Giuseppe Garibaldi 78
Johann Wolfgang von Goethe 91
P. Gregorius 95
Wilhelm Friedrich Hegel 71, 72, 73, 91
Martin Heidegger 91
Heinrich Himmler 88, 89
Hiram Usta 56
Adolf Hitler 90
Thomas Hobbes 53, 75, 90
Honorius 46
David Hume 75

İ
Ebu Bekir Muhammed Muhiyiddîn İbn Arabî 114
Hz. İsâ 41, 49, 93
Büyük İskender 71

K
Immanuel Kant 16, 18, 65, 91, 107, 116
Büyük Konstantin 46

L
Jean-Marc Larménie 49
Gottfried Wilhelm Leibniz 91
Claude Lévi-Strauss 28, 29
Lucien Lévy-Bruhl 26, 27, 29, 30
Vladimir İlyiç Ulyanov Lenin 69, 83
John Locke 75
Martin Luther 42

M
Kral Heinrich Marx 65, 75, 106
Giuseppe Mazzini 78
David McKay 97, 100, 101
Fatih Sultan II. Mehmed 46, 80
Mevlânâ Celâleddîn Rumî 18, 114, 115
Jacques de Molay 49
Jacques Monod 69
Wolfgang Amadeus Mozart 91
Hz. Muhammed 38, 42, 81, 111, 115, 116, 117
Benito Mussolini 78, 79
Adam Heinrich Müller 78

N
Nâmık Kemâl 80
Napoléon Bonaparte 72
Issaac Newton 58, 76, 91, 93
Friedrich Nietzsche 54

O
Odowaker 46
José Ortega y Gasset 91

P
Papa V. Clemens 49
Papa XII. Clemens 57
Papa II. Honorius 47
Papa Innocens 47
Juan Peron 78
Yakışıklı (IV.) Philippe 46, 48, 49, 50
Protagoras 60

S
Antonio Oliveira Salazar 78
Friedrich von Schiller 91
Selâhaddîn Eyyubî 48
William Shakespeare 91
W. Sombart 66
Pitirim A. Sorokin 10, 11
Yosef Vissaronoviç Cugaşvili Stalin 83
Hz. Süleyman 47

T
Abel Janszoon Tasman 91
Placide Tempels 95
Theaitetos 61
François-Thomas Théobald 49
Büyük Theodosios 46
Lev Nikoyayeviç Tolstoy 91
Lev Davidoviç Bronştayn Trotski (Troçtki) 83

U
Miguel de Unamuno 91

V
Getulio Vargas 78
Amerigo Vespucci 91
Giambattista Vico 76
Leonardo da Vinci 91

B - SÖZLER DİZİNİ ile SÖZLÜKÇE

Başka türlü belirtilmedikçe, Türkçe sözlerin, bazan –klasik– Osmanlı Türkçesi dışında, ecnebî dildeki karşılıkları, İngilizcede verilmektedir.

A
Abes (nonsense) 35, 58
Açık (open, overt) 28, 58, 64, 70, 106
Apaçık (evident) 17
Açık seçik (clear-cut) 29, 85
Adalardenizi (Ege) (Aegean Sea) 22, 45
Adalet (Justice) 60, 90, 106, 115
Adam (L: Homo. İng: Man) 86, 87, 90, 114
Âdâp (customs, proprieties) 109, 110
Âdet (habit) 20, 21, 56, 86, 98, 113
Afrika (Africa) 23, 87, 93, 95, 96, 98, 105
Afyonla(n)ma (intoxication) 102
Ağ (web) 59
Ahde vefâ (true to one's oath) 60
Ahdiatîk, Tevrat (Old Testament, The Pentateuch) 56
Ahit (oath, pact) 52, 60
Akdeniz (Mediterranean Sea) 12, 22, 41, 45, 105
Akhamenit (Achaemenid) 22
Akıl (Reason) 16, 18, 23, 26, 31, 40, 52, 62, 69, 72, 76, 81
Akılcı/lık (Rationalist/Rationalism) 58, 73, 76
Akıldışı, akla aykırı (irrational) 40
Akılüstü (suprarational)
Akılyürütme (reasoning, ratiocination) 32, 64, 70, 75, 77
Akım (current, intellectual or political movement)
Akışkan (fluid) 15
Akla uygun, makul (reasonable) 32, 109
Aklıselîm (commonsense)
Aklî/lik (rational/ity) 77, 89
Aktenli, Beyaz adam (White man, Caucasian) 89, 97, 99, 101
Âlem (Creation; Cosmos; realm, domain) 17, 69
Âlemanlayışı ('conception of Creation') 39
Algı (perception) 60, 62, 64
Alıntı (Fr & İng: Citation, quotation) 9, 54
'Alıpgötürülen-yiyecek/ler' (takeaway) 101
ALLAH 16, 17, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 53, 59, 60, 61, 62, 77, 109, 112
Alman/ya/Almanca (German/y)
Alttür (subspecies) 9, 23, 26, 37, 40, 42, 54, 61, 65, 66, 75, 77, 78, 85, 86, 94, 97, 100, 104
Amazon (Amazonas) 30, 89
Amerika/n Â.B.D. (America/n, U.S.A.) 10, 26, 66, 87, 88, 90, 93, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 105
Aile (family) 21, 28, 54, 67, 80, 81, 102, 115, 117
Ana (main, principal) 10, 11, 17, 19, 22, 31, 32, 40, 74, 83, 114
Anadolu (Anatolia) 22, 41
Anakent (metropolis/metropolitan) 96
Anaörnek (prototype)
Anayurd, Anavatan (motherland, mother-country, country of origin; metropolis) 97, 99, 101, 105
Andırışma, teşbih; kıyas (analogy)
Anlayış (understanding)
Anne (mother) 36, 80, 114, 115,
Arapça/ Arabistan (Arab/ic/Arabia) 9, 32
Arara 30
Ârî (Fr & İng: Exempt) 70, 114
Arî (Arian) 85
Arjantin (Argentina) 78, 88, 105
Arnavut (Albanian)
Arpa (barley)
Asıl / Aslî (originary/ original, fundamental) 13, 32, 46, 67, 75, 84, 113, 116
Asîl, soylu (noble, chivalrous) 67
Asîlzâde/lik (nobleman/nobility) 47
Asker/î (soldier, military) 48, 76, 94, 104
Asya (Asia) 22, 48, 71, 72, 93, 105, 115
Aşırı (extreme, extremist) 27, 63, 104, 109, 113

Âşîkâr (conspicudus) 16, 68, 69, 85, 114
Aşîret (tribe) 21
Aşkın (Fr & İng: Transcendent) 11, 17, 33, 38, 62, 64
Ata, ced (ancestor, progenitor, forefather)
Ateş ülkesi (İspanyolca: Tierra del Fuego) 90
Atıf (reference) 9
Atina (Athens) 12, 22, 23, 72
Auschwitz 88
Avâm/î (commons/vulgar) 55
Avamca (vernacular)
Avrupa (Europe) 10, 12, 13, 16, 17, 22, 23, 27, 28, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 48, 51, 52, 58, 64, 66, 67, 71, 74, 75, 78, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 96, 97, 101, 103, 104, 109, 110, 111, 113
Avrupamerkezcilik (Eurocentrism)
Avusturalya (Australia) 90, 96, 105
'Ayaküstü-Atıştırma' (fastfood) 101
Aydınlanma/cılık (Englig[illegible]nment) 16, 23, 77, 78
Âyet (Qur'anic verse, Ayat) 18, 36, 60, 117
Âzâd etme, kılma (setting free, emancipation) 100

B

Baba (father) 37, 53, 79, 115
Baba ocağı (the family house, household, home, homeground, hearth)
Bağdat (Baghdad) 48
Bahçeli ev (country house) 101
Barışçıllaştırma (pacification) 102
Basın-yayın (media) 101, 104
Basın (press), Yayım (publication), Yayım (broadcasting)
Basîret (insight, circumspection) 70
Basîreti bağlanmak (to lose one's commonsense) 60
Basra Körfezi (Persian Golf) 22
Başarı (success) 19, 71, 104, 105, 117
Başşehir (capital city) 46
Batı (West/ern) 11, 12, 13, 22, 23, 41, 42, 45, 46, 70, 95
Batı Asya (Near East, West/ern Asia) 48, 71, 105, 115
'Batı medeniyetleri câmiası' ('set of Occidental civilizations') 111
Batı Roma (West Roman Empire) 46
Batı Avrupa (West Europe) 13, 27, 39, 51, 66, 71, 75, 78, 90, 91, 93, 96, 103, 110
Bâtıl (Fr & İng: Vain; İng: False)
Bâtınî (esoteric) 47
'Becerî' (performance) 19, 21, 37, 112
Becerikli (L: Habilis. İng: Efficient, skilful)
Beden/î (body 'of a living being') 11, 17, 34, 40, 49, 52, 60, 80, 89, 93, 98, 99, 102, 111, 113, 114, 116
Beden-nefs (somato-psychic) 59
Beden terbiyesi yahut eğitimi (Fr: Culture physique. İng: Gymnastics) 113
Bedenlenme, cisimleşme (embodiment)
Belirleme, belirlenim (determination) 9, 10, 11, 13, 15, 18, 19, 27, 30, 32, 39, 41, 46, 60, 61, 64, 65, 67, 68, 70, 71, 75, 82, 85, 93, 102, 111, 114, 116, 117
Ben/ci (I/self-referring. Fr: Egoiste) 31, 32, 54, 61, 112
Bencillik (Fr: Egoisme. İng: Selfishness) 73
Benlik (Fr.: Egotisme. İng: Self-reference) 59, 61, 74, 76
Benmerkezcilik (Fr. Egocentrisme. İng: Self-centredness) 61
Beşer/î (L: Homo. Fr: Homme. İng: Man/human, antropo-) 17, 18, 19, 34, 40, 53, 59, 63, 64, 73, 81, 86, 88, 89, 90, 99, 102, 108, 111, 115, 116
Beşerleşme (hominization) 19
Beynelmilelcilik (Internationalism) 56
Biçim/sel/lik (form/al/ity) 33, 63, 70, 76, 93, 110
'Biçimselleştirilmemiş mantığa dayalı düşünme' ('Unformalised logical mode of thinking') 27, 28, 29

'Biçimselleştirilmiş mantığa dayalı düşünme' ('formalised logical mode of thinking') 31, 32
Biçimselleş/tirme, –tirilmiş (formalization/formalised) 30, 74
Bildirişme, bildirişim (human communication) 11, 26, 41, 61, 101
Bilge/lik (wisdom/wise person) 21 76
Bilgi/li (knowledge/knowledgeable, well-learned) 26, 32, 69, 77, 93
Bilgi/sel (cognition/cognitive)
Bilgiç/lik (wise guy, wisecrack, smart alec, know-all/pedantry) 73, 88
Bilgin (scholar) 81
Bilim (science) 52, 58,64, 85, 111
Bilimdışı (unscientific)
Bilimselcilik (Scientism) 92
Bilinç (consciousness) 31, 60, 64, 65
Bilinmezcilik (Agnoticism) 68
Binyıl (millenium)
Biotik bkz: dirim/sel
Birâder/lik (fellow-mason/ry) 105, 106
Birey/sel/lik (individual/ity) 68, 72, 84
Bireyoluş (ontogeny, ontogenesis) 72, 80
Bizans (Byzantium) 23, 46
Bororo 30
Boşnak (Bosnian) 39
Boy bkz: Kabîle
Brezilya (Brasilia) 30, 78
Buğday (wheat) 22
Bunalım (crisis) 19, 38, 90
Burma, Miyanmar 22
Burundi 90
Buyruk (imperative, order) 98
Buyruklar, şartlı/şartsız (hypothetical/categorical imperatives) 32

C

Câmia (set, conglomaration; community) 12, 21, 22, 23, 37, 41; 53, 82
Canlı (living being, organism, organic) 18, 19, 28, 30
Cansız (inorganic) 18, 19
Cenevizli (Genoese) 54
Cezâ (punishment) 15
Cezayir (Algeria) 90
Cihânşumûl, küresel (globalm, worldwide) 10, 12, 13, 34, 41, 43, 56, 67, 83, 102
Cihet (side, aspect) 19, 32, 51, 59, 99, 111, 115
-cilik (-ism)
Cins (genus, kind)
Cinsî/yet (sex/ual) 80, 88, 102, 114, 115, 117
Cisim/cismânî (body, material object/corporeal) 17, 82
Cisimcik (corpuscule)
Cisimlilik (corporeality)
Coğrafya (geography) 13, 45, 66
Cumhuriyet/cilik (republic/anism) 45, 81

Ç

Çağ (age) 72, 77, 91, 113
Çağdaş (OsmT: Asrî. İng: Modern, contempooraneous) 10, 12, 13, 23, 41, 91, 92, 95, 99, 102, 103, 108, 115
Çağdaşçılık (Modernism) 73
Çağdaşlık (OsmT: Asrîlik. İng: Modernity) 12, 66
Çağdaşlıköncesi (Premodern/ity)
Çağdaşlıksonrası (Postmodern/ity)
Çağdışı (Fr: Démodé. İng: Out-of-date) 96, 103, 108
Çağı geçmiş (olden, bygone)
Çağımız (OsmT: Muasır. İng: Current, comtemporary, contemporaneous) 17, 28, 61, 69, 71, 96, 108, 109
Çağüstü (ultramodern)
Çekirdeksel (nuclear)
Çekirdeksel silâh (nuclear weapon) 74
Çelişki (discrepancy)
Çelişik (contradictory)
Çeşit (variety) 21, 23, 26, 27, 38, 51, 55, 59, 63, 68
Çevre (surrounding, environment) 16, 19, 20, 29, 35, 57

Çin/li, -ce (China/Chinese) 71, 74, 109
Çizgidışı (marginal) 102
Çizim/sel (schema/tic) 43
Çokzevcli/lik (polygynist/polygyny) 115
Çokeşli/lik (polygamous/polygamy)
Çokkocalı/lık (polyandrous/polyandry)

D

Daire/vî (circle/cyclical) 23, 40, 53
Danimarka/lı (Danemark/Danish) 67, 71
Davranış (behaviour) 38, 64, 107, 112, 116
Değer/leme, -lendirme (value/evaluation/assessment) 17, 20, 21, 28, 36, 46, 52, 53, 58, 60, 70, 75, 76, 93, 94, 108, 111, 117
Çiftdeğerli/lik (bivalent/-valency); Çokdeğerli/lik (multivalent/-valency)
Değer yüklü (value-laden) 84
Değerce (axiologically) 28
Değerden bağımsız (value-free) 84, 92
Demokrasi bkz: Halkidâresi
Deney/sel (experiment/ation,empirical) 69
Deneycilik (Empiricism) 58, 69, 73
Devingen (dynamic) 15
Devir, çığır (epoch) 21, 32, 49, 73, 78, 86, 91
Devlet/leşme (state, to become a State) 21, 25, 26, 30, 45, 46, 47, 48, 53, 54, 72, 75, 77, 79, 80, 81, 86, 91, 96, 98, 102, 104, 113
Devre (era, term)
Devrim (revolution) 42, 46, 52, 67, 73, 75, 78, 80, 97
Dikey (perpendicular) 20
Dil (language) 9, 11, 19, 26, 29, 32
Dilbilgisi (grammar) 10, 31
Dilbilim (linguistics)
Din/î, -li (religion/religious) 23, 38, 40, 47
Dindışı (laic) 10, 12, 16, 23, 28, 41
Dirim/sel (biotic/s) 11, 19, 63, 85, 98, 115
Dişi (female) 28
Dişil (feminine)
Doğa/l (nature/natural) 16, 18, 19, 28, 65, 76, 80, 90, 92
Doğadışı, doğal olmayan, gayrıtabîî (unnatural) 32, 72, 80
Doğaötesi: Doğayı aşkın; doğada varsaydığımız ve akıl yoluyla kotardığımız yasalarla açıklayamadığımız ve ilkece açıklayamayacağımız Âlem ve Onda hüküm süren Hakikat; bundan bize bahseden dindir (transnatural, supernatural: Above nature; belonging to a higher realm or system than that of nature; transcending the power or the ordinary course of nature) 16, 20, 37, 40, 60, 64
Doğaüstü: Doğayı inceleyen bilimlerin araştırma alanına girmeyen unsurların alanı; akıl yoluyla bu alanı inceleyip işleyen zanaata, tekniğe metafizik diyoruz (supranatural: In addition to the physical modi of nature) 40
Doğu (east/ern) 22, 45, 46, 71
'Doğu medeniyetleri câmiası' ('set of Oriental civilizations') 22
Doğu Roma (East Roman Empire) 46
Dostluk, arkadaşlık (Friendship, companionship) 61
Dönem (Period)
Dua (personal prayer) 35
Duygu/sal (sentiment, feeling, affectation/affected) 11, 31, 85, 112
Duygulu/luk (sentimental/ity)
Duysal (sensate)
Duyu/sal (sense/sensory)
Duyu verileri (sense data) 63
Duyudışı (apathic, non-sensory) 58
Duyularötesi (suprasensory) 58
Dünya (world) 12, 17, 19, 32, 36, 38, 53
Dünyagörüşü (Alm: Weltanschauung. İng: World view) 12, 13, 39, 52

Dünyaötesi (supermundane) 91
Dünyatasavvuru (Alm: Weltbild. İng: World picture) 12, 58
Dünyevî (Fr: Mondain. İng: World, profane) 18, 37, 39, 40, 87, 92, 115
Düstur (formula, code) 56, 80, 85, 107
Düşlemek (to fancy) 37
Düşünce (thought) 10, 26, 27, 63, 64, 75, 103
Düşünme (thinking) 26, 27, 28, 29, 30, 31
Düzen (order, regime) 15, 16, 21, 26

E

Edim, fiil (act) 34, 53
Efsâne/vî (mythe/mythic) 23, 43, 45, 91
Ege bkz: Adalardenizi
Ege medeniyeti (Agean civilization) 12, 41, 43, 53
Eğitim/eğitsel (education/al) 19, 70, 80, 81, 104, 110, 112, 113, 114, 116
Eğlence (entertainment) 101
Eğri yazı (italics) 9
Eksik/lik (deficient/deficiency) 17, 69, 95
Emek/çi/lik (labour,toil/blue-collar worker, drudge/ry) 53
En güçlülerinin yaşayakalması (the survival of the strongest) 84
Enilk (primordial/ity) 27, 60
Er (man, male; soldier, private)
Erdem, fazîlet (virtue) 80
Ergen (Fr & İng: Adolescent) 80
Erkek (man, male, masculine) 28, 80
Eril (masculine)
Esas (basis/basic) 11, 12, 15, 16, 30
Eski (old, aged, worn) 21, 55, 65, 76, 89
Köhne (worn out, old-fashioned)
Harap (dilapidated)
Eski zamanlar (Fr: Temps archaiques. İng: Archaic times) 23
Eskiçağ (Antiquity) 41, 43, 53
Eskimo, İnuit 90
Evvelce (former/ly) 26
Evlilik, izdivâç (marriage) 54, 116, 117
Evren/sel (universe/universal; ecumenical) 16, 77, 109
Evrim (evolution) 27, 59, 69, 83, 84
Eylem (Fr & İng: Action) 29, 38, 64, 111, 112, 117

F

Farmason/luk (Fr: Franc-maçon/nerie. İng: Freemason/ry) 56, 67, 104
Farsça (Persian) 32, 55
Faşism (Fachism) 66, 74, 76, 78
Faydacılık (Utilitarism) 55
Fehim (discernment) 38
Felemenk/çe-li (the Netherlands/Dutch) 23, 51, 67, 71, 94, 95, 97
Felsefe/ci/felsefî (philosophy/philosophy teacher, student/philosophical) 10, 11, 12, 13, 23, 25, 31, 32, 41, 52, 64, 70, 81, 82, 93, 95
'Felsefe-bilim' ('philosophy-science') 11, 12, 23, 28, 311, 32, 41, 52
Fen/nî (technology/technological) 70, 73, 80, 104
Fenike/li (Phocnicia/n) 22
Fevk/ında (top/most, over, above) 33, 38, 104
Fiji/li (Fiji/an) 90
Fiil/î (act/ual) 46
Fikir/fikrî (idea/tional) 16, 32, 40, 46, 53, 55, 60
Fikir kültürü (ideational culture) 10, 11
Fikir şebekesi (Fr. Réseau de sidée. İng: Network of ideas) 64
Filistin (Palestine) 22, 47, 48, 104
Filosof (philosopher) 11, 16, 25, 28
Filvâki (in fact) 98
Filhakika (indeed, truly)
Fizik (physics) 19, 58, 59, 63
Fransa/Fransız/ca (France/French) 23, 48, 66, 68, 98, 101, 104

G
Galler ülkesi/ Galli (Wales/Welsh) 96
Galya/lı (Gaul)
Gayrımedenî 96
Gayrımeşru (illegetimate) 38, 59, 97
Gecesibirlik-sevişme (one-night stand) 102
Gelenek (OsmT: Anâne. İng: Tradition) 11, 12, 15, 20, 21, 37, 56, 77, 86, 94, 98
Gelişme (development) 12, 27, 64, 66, 72, 80, 84, 97, 109
Genetik (genetic/s) 19, 40, 60
Gerçeklik (reality) 39, 69
Gerekircilik (Determinism) 68
Gerici/lik (OsmT: İrticâ/mürtecî. İng: Reactionary, Colonel Blimp/Blimpish) 78, 103
Gerileme (regression) 72
'Gezgin/lik' (tourist/tourism) 102
Gezi (journey) 95, 102
Gezinme (wandering, stroll)
Gezinti (excursion, walk, promenade) - yolcu/luk (travel/ler)
Gidimli (discursive) 32, 34
Girit (Crete) 22
Gökdelen (skyscraper) 101
Gökdelenkonut (condominium) 101
Görenek (custom) 15, 20, 21, 56, 86, 94
Güç (power, strenght)
Güney Afrika Birliği (Union of South Africa) 105
Güney Batı Asya (South West Asia) 22
Güney Doğu Asya (South East Asia) 22

H
Haç/lı (Cross/Crusader) 47, 49, 93
Haddizâtında (essentially)
Hadîs (speech, account, report, Hadîth) 116
Hadsisâdık (intuitive, exact knowledge) 70
Hak (right, true, just) 15, 30, 34, 35, 36, 37, 59, 96, 104, 114
Hakikat (truth, verity) 16, 40, 62
Hakîm (sage) 69, 70
Hâkim/iyet (1. Judge. 2. Dominating/domination) 15, 27, 28, 29, 39, 45, 65, 66, 85, 94, 100, 105, 109, 114
HAKK (The Righteous, the absolutely Real, the Truth, God) 35, 117
Hakkaniyet (righteousness, equity) 105, 117
Hakkelyakîn (the real certainty) 70, 75
Aynelyakîn (visual certainty)
İlmelyakîn (scientific certainty)
Hâl (state) 12, 15, 16, 188, 20
Halkidâresi (democracy) 40, 74, 78, 80, 102
Hammadde (raw material) 18, 52, 53
Hânedân (dynasty) 50, 51
Hasbıhâl (chat) 60
Hassa (particularity, peculiarity) 74, 92, 111, 114
Hayâ/sız (bashfulness/impudent, barefaced) 116, 117
Hayâl (Fr & İng: Image) 18, 26, 88
Hayâlgücü (power of imagination, imaginativeness) 33
Hayâlhâne (imagination) 31
Hayat (human life) 10, 12, 35, 40, 58, 63, 93, 116
Hayvan (animal) 18, 28, 30, 59, 86
Helecân (trepidation)
Heyecân/î, -lı (emotion/al; excited, exciting) 26, 28, 31, 75, 76, 84
Heyecânsız/lık (dull, unmoved, unexcited/unexcitedness, unemotiveness)
Hırıstıyan/lık (Christian/ity) 12, 23, 39, 40, 42, 43, 46, 47, 48, 51, 56, 72, 86, 93, 94
Hicret (Prophet Muhammad's emigration from Mecca to Yathrib, Hagira) 41, 42, 43
Hikmet (higher wisdom) 60, 68
Hindistan (India) 53, 87

Hindu
Hint (Indian) 22, 23, 85, 109, 115
Hint-Avrupa (Indo-European)
Hollanda (Holland). Flanders/Flaman (Flanders/Flemish)
Hospitalarius (Hospitaler) 47, 49
Hoşgörü (tolerance)
Hukuk/î (jurisprudence/jurisprudential) 15, 16, 23, 30, 37, 47, 72, 76
Hukuköncesi (prejurisprudential) 15
Huy (disposition) 20
Hükmetme/k (domination/dominate) 62, 106, 114
Hüküm (verdict, ruling) 40, 84, 103, 114, 116
Hüküm vermek (decree, pass judgement)
Hükümdar/lık (ruler, monarch/y) 37, 46, 48, 52
Hükümet (government) 49, 100
Hükümranlık (sovereignty)
Hür/lük (liberal, free/dom) 36, 38, 42, 60, 72, 82, 97, 103, 108
Hürmet (high esteem) 108, 114
Hürriyetçi/lik (Liberalist/Liberalism) 61, 65, 66, 67, 71, 72, 73, 7 87, 113

I

Iktibâs (quotation, extract) 41
Irk/çılık (race/Racism) 27, 79, 85, 100
Islâhât/çılık (reform/Reformism) 23, 42
Ispanya/Ispanyol/ca (Spain/Spaniard/Spanish) 51, 94, 95, 98
Istanbul 31, 46

İ

İbâdet (worship) 35, 37, 93
İbrânî/İbrânca (Hebrew) 22, 32
İcrâ (Accomplishment, execution)
İç (in, inner) 9, 12, 16, 38
İçden/lik (familiar/ity; intrinsic/ality) 55, 94
Samimî/yet (intimate/intimacy)
Mahrem/iyet (private/privacy, confidential/ity)
İçkin/lik (immanent/immanence) 38, 60, 112
İçli/lik (touching, close/ness) 59, 60
İdâre/ci (administration/administrator) 102
-Müdür (director) -Başkan (president, chairman -Reis (chieftain, ringleader)
-Yönetim (management) Yönetici (manager)
İdca/lism 10
İdeoloji 12, 42, 64, 65, 66, 69, 74, 75, 76, 78, 83, 85, 90, 108, 113
İdrâk (perception) 33, 38, 60, 63, 70
İfâde (statement, expression) 12, 16, 28, 31, 42, 54, 56, 65
İfrât (excess) 116
İhtifâl (commemorative ceremony, commemoration) 30
İhtilâç (euphoria) 30
İkâmetgâh (residence) 101
İkilem (dilemma) 30
İktisât/çı/lık (economics/economist/being specialised in economics) 21, 52, 66, 93, 102, 109
İktisâdiyâtçılık (overestimation of economy)
İlhâm, esin (inspiration) 46
İlah/î (deity/godly) 36, 38, 39, 84, 86
İlahiyat (theology)
İlkaslî (primary, primigenial) 62, 116
İlkçağ (the Ancient times) 22, 23, 39
İlkel (primitive) 29
İlkolan, eldeğmemiş (pristine)
İlerileme, İlerici/lik (progress/ive, Progressist/Progressivism) 72, 84
İlticâ/cı yahut mülteci (refuge/e) 51
İmân (faith) 32, 49, 58, 62, 64, 69
İnanmak (believe)
İnanç (belief) 19, 20, 29, 32, 34, 38, 62, 81, 95
İnceleme (study) 23, 38, 75
İncil (The Gospel)
İndonesya (Indonesia) 93, 115
İnfâz (enforcement, execution of an order) 49

İngiliz (Anglo-, English, British) 55
'İngiliz-Yahudî cihânşumûl medeniyet' ('Anglo-Judaic global/worldwide civilization') 45, 51, 58, 62
İngiltere (England, Britain, United Kingdom) 23, 42, 46, 48, 51, 66, 75, 87, 97, 99, 101, 105, 106
İnhirâf (aberration) 88
İnkişâf (unfolding, improvement) 67
İnkisisyon (Inquisition) 49
İnsan/î (human) 34, 59, 92, 111
İnsanbiçimsel/İnsanbiçimci/lik (anthropomorphic/Anthropomorphi/st, -sm)
İnsancı/lık (Humani/st, -sm)
İnsancıl/lık (Humanitarian/ism) 98
İnsanlaşma (humanization) 19, 109
İnsanlık (humanity) 12, 30, 34, 36, 37, 56, 61, 62, 64, 71, 72, 75, 77, 86, 90, 102, 103, 106-109, 111, 113, 117
İnsanmerkezci/lik (Anthropocentri/st, -sm)
İnsanüstü (suprahuman)
-Üstüninsan, İnsanıkâmil (superhuman - Alm: Übermensch)
İnşâ (construction) 16, 19, 25, 34, 36, 40, 48, 56, 80, 108
İntihâr (suicide) 35, 90
Iran, Acemistan 23
Irdeleme (investigation) 41
İrfân (gnosis, discernment, intimate knowledge) 60, 70, 77, 79
İrlanda/lı (Ireland/Irish) 96
İslâm 10-12, 16, 22, 23, 36, 37, 39-43, 47, 48, 51, 56, 70, 72, 81, 84, 109-111, 113-116
İstibdât/müstebit (absolute rule/r, autocra/cy, -t, despotism/despot) 72, 79
İsveç/li, -çe (Sweden/Swede, Swedish) 23, 67, 94, 97
İsviçre/li (Switzerland/Swiss)
İş/çi, (work/er)
-İstihdâm/çalışan (employment/employee)
İşveren (employer)
İtalya/n/ca (Italy/Italian) 9, 23, 39, 45, 76-79, 94, 97
İtikât (creed) 37, 58, 68, 93
İttifak (alliance) 53-55, 73, 96
İzdivâç 52, 55, 70
İzlenim (Fr & İng: Impression) 63

J

Japonya/Japon/ca (Japan/ese) 22, 85

K

Kabîle, boy (clan) 21, 30, 90, 98
Kâbiliyet (talent) 62, 70, 92
Kadın (woman) 80, 88, 89, 102, 113-117
'Kadıncı/lık' (Feminist/Feminism) 102
Kadîm (archaic) 11, 12, 32, 37, 42, 56, 65, 77, 86
Kadîm kilise (Early Church) 56
Kafkasya/lı (Caucasia/n)
Kâmil insan, İnsanıkâmil, Üstüninsan (superhuman) 60
Kamuoyu (public opinion)
Kan/daş (blood/blood-relationship, consanguinity) 35, 80-82, 86
Kanada (Canada) 90, 96, 105
Kanı, kanâat (view, opinion) 61, 92
Kanıt/lama (argument/ation) 21, 69, 85
Kanun/î (law/legal) 15, 79, 111
Kanundışı, gayrıkanunî (illegal)
Kapitalism bkz: Sermâyecilik
Karadeniz (Black Sea) 45
Kardeş/lik, (sibling, brother/hood) 56, 83
Kargaşa (chaos) 11, 34
Karışık/lık (confusing/confusion) 11, 32, 59
Karıştırma (confounding) 28, 34, 110, 112
Karmaş/ık, -a (complex/ity) 21, 26, 54, 63
Karşılaştırmalı (comparative) 10
Katılma (participation) 30
Katılma yasası (law of participation) 29
Katolik/lik (Catholic/ism) 23, 39, 57, 104

Kavim/cilik, Kavmiyetçilik, Kavimmerkezcilik (ethnicity/Ethnicism, Ethnocentrism) 10, 80, 84, 85, 100, 104,
Kavram (concept) 11, 13, 17, 29, 32, 33, 37, 40, 63-65, 81, 88, 108
Kavramsal düşünme (conceptual reflexion) 64
Derin düşünme, teemmül (reflexion)
Kavrayış (conception) 23, 32-34, 54, 62, 77, 81, 88
Kent (city, city-state) 21, 45, 96
Kentsoylu/luk (Fr: Bourgeois/ie) 52
Kere (1. times; 2. bracket) 15, 27, 33, 53, 79, 85, 89
Kesim (section, sector) 46, 59, 63, 66, 84, 102
Kesin (definite, certain) 17, 64, 77
Kesit (segment) 21
Ketleme (Fr & İng: Inhibition) 26
Kıta (continent) 22, 399, 42, 51, 87, 105
Kara (land) -Anakara (mainland)
Kızıldeniz (Red Sea) 45
Kızılderili (Amero-indian) 26, 28, 87, 88, 90, 101
Kızılordu (Red Army) 88
Kıyâmet (resurrection, uprising)
Kıyâmet günü (Day of Judgement)
Kilise (church) 39, 46, 56, 57, 86, 92, 93, 104
Kilisedışı (secular) 39
Kimlik (identity) 25, 31
Kişi/lik (human, person/ality) 15, 17, 18-21, 25, 30, 33-37, 40, 52, 58-61, 63, 66, 67, 70
Kitâbımukaddes (Bible) 60
Komünism bkz: Ortakmülkçülük
Konu (subject matter, theme) 13, 16, 23, 33, 58, 63, 69
Konum (position) 30, 68
Kore/li (Korea/n) 22
Korporatism (Corporatism) 77, 78
Köle/lik (slave/ry) 37, 72, 87, 98-100
Kul (God's slave, creature)
Kudret (might) 34, 39, 40, 64, 73, 86, 105
Kudüs (Jerusalem) 47-49
Kumarhâne (gamblingden) 101
Kural/lı/lık (rule/regular/ity) 16, 26, 27, 31, 33, 40, 48, 49, 56, 62, 68, 78, 93, 107, 110, 116
Kur'ân (Koran, Qur'ân –lit. the 'Reading', the 'Recitation') 18, 36, 37, 61, 114, 115, 117
Kurgu/lama (fiction, speculation) 31, 81, 86
Kurul (council, committee, board, assembly) 47, 78
Kuruluş (establishment, enterprise) 55, 67, 83, 89, 96, 104
Kurum (institute, institution) 11, 23, 30, 52, 67, 96, 104, 110
Kuvve (potential) 114
Kuvvet (force) 34, 53, 73, 88, 92, 98, 99, 105
Küfür (blasphemy, swearing) 49
Kültür (culture) 9-13, 15, 16, 18-21, 25, 26, 28, 31, 36, 41, 63, 79, 80, 86, 89, 92, 94, 97, 98, 102, 108, 110

L

Latin/ce (Latin) 9, 19, 32, 39, 40, 46, 76, 79
Liberalism bkz: Hürriyetçilik
Lions 67
Loca (Masonic lodge) 55, 67
Lonca (guild) 47, 55, 78
Londra (London) 47, 51, 52, 55, 101, 103, 105
Lûtî/lik 49

M

Madde/ci/lik (Mather/Materialism/Materialist) 34, 52, 23, 58, 67, 68, 73-77, 84, 86-88, 98, 108, 113, 116
Maddî/yâtçı/lık (material/ity, material/ness) 11, 18, 19, 25, 40, 52, 53, 60, 62, 63, 65, 69, 70, 73, 75, 86, 87, 92, 96, 99, 102, 103, 106, 108, 110, 114

Mağrip (maghrib) 23
Mahallî, yerel (local) 39, 78, 104
Mahâret (skill, proficiency) 53
Mahkemeikübrâ (Last Judgement) 62
Mahrem bkz: İçden
Makam (authority, abode, rank) 56, 85, 94
Makine (engine. Fr & İng: Machine) 42, 52, 53, 58, 99
Makinevârî (engine-like) 58
Mal (goods, merchandise, commodity) 48, 49, 51, 52, 77, 117
Malay/ca (Malay/an) 22, 26, 53, 115
Mâlî/ye (financial/finance) 46, 52, 53, 87, 98, 99
Malezya (Malaysia) 115
Malûmat (Fr&İng: Information) 61
Mamul madde (manufactured goods) 52, 53
Manâ (1. spirit –Alm: Geist. 2. meaning, connotation) 16, 38, 41, 59, 61
Manevîyât (1. spirituality. 2. morale) 59, 60, 71, 72, 91, 114
Maneviyâtçı/lık (Spirituali/st, -sm)
Mantık/î (logic/al) 16, 17, 26-32, 40, 60, 64, 69, 93, 114
Mantıkdışı (alogical) 29
Mantıköncesi (prelogical) 28, 29
Mantıksız (unlogical)
Mantıküstü (translogic/al)
Maşerî (collective) 27, 71, 74
Mecâz/î (Metaphor/ic/al)
Meclis (parliament) 102
Meclise dayalı halkidâresi (parliamentary democracy) 102
Medeniyet (civilization) 10-13, 15, 16, 21-23, 255, 26, 28, 37, 40-42, 45, 52, 53, 56, 64, 67, 68, 70, 71, 74, 75, 76, 80, 81, 84, 86, 88, 90, 91, 92, 96, 102-104, 106, 108-110
Medenî (civilised)
Medeniyet beşiği (craddle of civilization) 22, 23
Medeniyetdışı (a culture that is not on the level of civilization, non-civilizatory)
Gayrımedenî, medenî-olmayan (uncivilised)
Medeniyetleş(tir)me (process of becoming/making a civilization, civilizatory)
Medeniyetleşmiş (a culture that has attained the status of civilization, civilizational) 26, 110
Medine, kent (L: Civitas. İng: City-state) 21, 30, 41, 42
Mekanisism (Mechanicism) 83
Mekanisism-Maddecilik (Mechanicism-Materialism) 56, 58, 74
Menfaat (Akıl) izdivâcı (marriage of convinience) 52, 53
Meşru/luk (legitima/te, -cy)15, 16, 20, 37, 38, 86, 97, 108
Gayrımeşru (illegitimate)
Metafizik (metaphysics) 34, 64, 65, 82
Mevki (1. position, rank, post. 2. site, seat) 56, 64, 109, 114
Mısır/lı (Egypt/ian) 22, 41, 43
Milâd (Jesus Crist's birth) 41, 43
Millet/millî (nation/al) 25, 26, 33, 65
Milletlerüstü (supranational) 67
Milletleşme (the process of becoming a nation) 26
Millîyetçi/lik (National/ist, -ism) 39, 78, 104
Millîyetçi toplumculuk (National socialism, Nazism) 66, 76, 79, 81, 83-86, 90
Misâk (covenant) 36
'Misâkımillî' (national pact) 96
Misâl (example) 16, 89, 115
Moğol (Mongol) 22
Muhabbet (amity, conviviality, companiability) 114
Mükâfât (reward) 15
Mükemmel/lik (perfect/ness) 17, 33, 69
Mülk (1. State, kingdom. 2. property, possession) 66, 69, 74, 77, 97
Münâcât (supplication, plea) 35
Müsâade/ci (permission/permissive) 66, 113

Müsâmaha/lı (forbearance, indulgence/indulgent, tolerant) 66
Müslüman/lık (Moslem/Islam) 23, 33, 37, 39, 47-49, 51, 110, 113, 115
Müstâkil ev (single house) 101
Müstehcen/lik (obscene/obscenity) 102
Müstemleke bkz: 1. Sömürge. 2. Yerleşim-yeri
Mütâlea (standpoint, consideration) 10, 28, 41, 66, 92
Müteâkip (subsequent) 49
Müteşebbis (enterprising) 84

N

Nasyonal sosyalism bkz: Milliyetçi toplumculuk
Nâzil olmak (to descend, alight) 34, 62, 68, 115
Nefs/ânî (psych/y, -ic) 17, 35, 40, 59, 61, 63, 80
Nefsânî-bedenî (pscho-somatic) 59
Nesne/l (object/ive) 26, 27, 29, 62, 68, 110, 111
Nesnel zorunluluk 111
Neşed etmek (to come into existence, originate) 77
Neşvünemâ bulmak (to flourish) 76
Nizâm (order, regulation) 23, 77, 89
Nur (holy, divine light) 54, 70, 77, 107, 115

O

Olay (event) 15, 20, 21, 25, 27, 28, 30-32, 34, 37, 42, 52, 58, 63, 69, 70, 83, 86, 89, 91, 95, 98, 102, 105
Ortaçağ (Middle Ages/Mediaeval) 12, 23, 41-43, 46, 48, 51, 78
Ortaçağ Latincesi (Mediaeval Latin) 32
Ortakmülkçü/lük (Communi/st, -sm) 74-76, 90, 104
Ortam (milieu) 15, 19, 31, 36, 38, 51, 89, 92, 97, 115
Orun (placement, rank) 16, 40, 58.
Osmanlı (Ottoman)
Osmanlı Türk/ü, -çesi (Ottoman Turk/ish) 9, 10, 32

Ö

Ödev (duty) 11, 15, 25, 30, 35, 36, 60, 82, 107, 114-117
Ödül bkz: Mükâfât
Öğreti (Fr & İng: Doctrine) 63, 64, 82
Öncül (premiss) 116
'Ön-nağme' (prelude)
Öntarih (protohistor/y, -ic) 25, 43
Önyargı (prejudice) 28
Örf/î (common usage, convention/al) 15, 21-23, 40, 56, 72, 109-111, 113, 116
Örnek (pattern, paradigm; sample, specimen) 10, 22, 23, 30, 58, 75, 81, 91, 100, 102, 105
Öte (the Beyond) 16, 17, 32, 33, 40, 48
öz (essence) 35, 97, 98
Özbilinç (selfconsciousness) 60
Özdeş/lik (identi/cal, -ty) 29, 31, 32
özdeşleşme (identification)
Özel (1. private; 2. characteristic) 37, 66, 67, 77, 78, 82
Özerk/lik, muhtar/iyet (autonom/ous, -y) 60, 78, 95
Özne/l (subject/ive) 25, 28, 110

P

Para hâkimiyeti (plutocracy) 66
Paris 48, 49
Payitaht (royal capital) 48
Pazar (market) 53
Peygamber (Prophet) 62, 114
Pirinç (rice) 22
Portekiz/ce, -li (Portugal/Portugese) 51, 71, 78, 91, 94, 98
Positiv/ism (positive/Positivism) 58, 68, 69
Put (idol) 30, 57

R

RABB (the Sustainer, Tutor, Mentor) 17, 36

RAHMÂN (the Merciful, Mercy-giver) 17
Rahmânî insan (L: Vir Dei. Fr: Homme de Dieux) 60, 112, 113, 117
Raks (dance) 30
Rastgele (Fr: aléatoire. İng: random) 27, 59, 90, 95
Reçete (recipe) 19
Roma/lı (Romc/Roman) 23, 39, 45, 46, 47, 66, 79, 80, 81, 85
Romantik/lik (Romantic/ism) 77
Rotary 67
Ruh/lu, -î (Soul/ful) 17, 27, 30, 59, 79, 80, 108, 111, 115, 116
Ruhsat (permit) 15
Rus/ya, -ca (Russia/an) 10, 75, 88, 97, 104

S

Saçma/lık (absurd/ity) 16, 35, 58
Saf, katıksız, katışıksız (unalloyed, unnitigated, unnixed) 79, 80
Salât, namaz (canonical, ritual prayer)
Salt (pure) 31, 63, 64, 80, 82, 98
Mutlak (absolute)
Sanayi/Sınaî (industry/industrial) 12, 42, 51, 52, 73, 77, 78, 87, 93, 96, 98-101
Sanı, zan (opinion) 60
Sanskritçe (Sanskrit) 32
Sapma (deviation) 49
Sapık/lık (perverse/perversion)
Sapmış mezhep (heterodox sect) 56
Sathımâil (on the verge) 10, 12
Savaş/çı, harb/muharib (wor/ior) 48, 53, 66, 67
Saygı (respect) 107, 113, 117
Saygıdeğer (respectable, honourable) 114
Seçik (clear) 11, 30, 32, 75
Sendika (trade-union) 78
Serâzâd, başıbozuk (let off, on the loose, 'let off the hook', non-military, lay) 116
Serbest (unfettered, unrestricted, unempeded, free) 15, 28, 38, 47, 51, 54, 55, 67, 73, 116
Serhat boyları (frontline, border regions) 48
Sermâye/ci/lik (Capital/ist, -ism) 12, 42, 50, 52, 61, 62, 65, 66-68, 70, 73-77, 82-84, 87, 90, 94, 96, 100, 103, 108, 113
Sermâyeciliköncesi (precapitalist) 94
Servet (wealth) 48, 50, 51, 73, 89, 94, 97, 99
Sevgi/li (affection/beloved) 111, 114, 115
Aşk (love) -Muaşaka (flirt/ing)
Sığınma/cı (sanctuary, asylum/refugee) 51
Muhaceret/muhacir (exile, emigration/emigrant, deportee)
Tehcir (deportation) -hicret (expatriation)
Sıradüzeni, silsileimerâtip (hierarchy) 85, 98
Sırf (sheer, mere)
Yalnızca (only, alone) -Sâdece (simply, solely) -Ancak (exuclusively, just)
Olsa olsa (no more, barely)
Silsileimerâtip bkz: Sıradüzeni
Siyam (Siam, Thailand)
Sovyet (Soviyet)
Sömürge/ci/lik (colony/Colonial/ist, -ism) 12, 53, 67, 87, 93, 96
Sûre (Surah) 33, 36
Sünnet (custom of the Prophet, Sunnah) 37, 114
Süre (duration) 48, 49
Süreç (process) 18, 28, 58-60, 71, 93

Ş

Şablon (template) 19
Şehir/li (L: Urbs/urbanus. İng: City/city-dweller) 49, 52, 88
Şekil (figure, shape) 11, 28, 34, 40, 68, 71, 78, 84, 86, 94, 114
Şeklî (formalistic) 112
Şirket (company, firm) 53, 73, 84

T
Taahhütnâme (letter of credit) 48
Tâcir, tüccâr (tradesman) 48, 91, 94
Tâkat (energy, strength) 25, 72, 113
Tanrı (God) 32, 62, 68, 77, 95, 114, 115
Tanrıcılık (Theism) 61
Tanrımsı (God-like) 62
Tanrıtanımaz/lık (Athei/st, -sm) 16, 68, 69
Tarafdar (adherent, supporter, partisan) 75
Tarafsız/lık (neutral/ity) 76, 105
Tarım (agriculture) 21, 22, 99, 100, 113
Tarif (definition) 9, 13, 25, 40, 55, 65
Tarih/î (history/historic) 9, 11, 13, 19, 21-23, 25, 26, 28, 31, 39-42, 45, 46, 51, 52, 55, 56, 63, 65, 67-72, 75, 77, 79, 86-88, 91, 93, 94, 97, 103, 106, 108-110, 113
Tarih felsefesi (philosophy of history) 71
Tarihlilik (historicity) 19
Tarihöncesi (prehistory/prehistoric) 27
Tarz (Fr & İng: Genre. İng: Trend, fashion) 13, 15, 17, 21, 25-32, 37, 40, 41, 52, 55, 56, 58, 65, 66, 69, 76, 83, 86, 92, 93, 101-103
Tasavvur (representation) 11, 12, 18, 25-29, 31, 33, 58, 63, 64, 70, 74, 76
Tavır (conduct, air, manner) 21, 34, 38, 64, 69, 70, 73, 86, 105, 111
Tazîm (reverence) 114
Tebliğ (announcement, communication) 32, 34, 36, 38, 53, 61, 62, 64, 68, 86, 109
Tecrübe/li (Alm: Erfahrung. İng: Experience/d) 20, 34, 40, 62, 63, 79
Tedhiş/çi/lik (terror/ist, -ism) 92
Tefrît 116
Tekanlamlı/lık (unambiguous/unambiguity) 76
Tekboyutlu (one-dimensional) 101
Tekörnek (monotypic) 101
Tekörnek-kültür (monoculture) 102
Tektanrılı (Monotheistic) 10, 11, 16, 23, 32, 40, 41, 43, 56, 62, 72, 84, 86, 111
Telâkkî (assumption) 32, 93, 96, 101
Temel (foundation/fundamental, elementary) 11, 13, 16, 19-21, 28, 29, 32, 40, 46, 52, 53, 55, 58, 60, 61, 63, 64, 74, 76, 80, 81, 83, 92, 98, 107, 108, 110-112, 116
Temel öncül (principal premiss) 116
Templaris (Fr: Templier. İng: Templar) 47-51, 55, 56
Temsil etmek (to represent) 11, 13, 17, 20, 21, 23, 27, 31, 37, 66, 72, 77, 81
Tepki/ci/lik (reaction/ary) 66, 76-78, 90
Terbiye edici (tutor) 17, 116
Teşebbüs (enterprise, initiative) 46, 70, 77, 113
Teşkilât (–mainly social- organization, companionship) 10, 11, 21, 47, 49, 54, 55, 57, 67, 77, 78, 81, 96, 104
Örgüt (...in general- organization)
Teşkilâtı Esasîye Düsturu (Masonic Grand Chart) 56
Teşrih (dissection) 59, 106
Tıkız/lık (compact/ness; tough/ness) 79
Tibet/li, -ce (Tibet/an) 22
Top (cannon) 12, 36, 69
Topluluk (population; community) 10, 20, 27, 51, 58, 67, 73, 74, 84-86
Topluluk genetiği (social genetics) 29
Toplum/sal (OsmT: Cemiyet/ictimâî. İng: society/social) 10, 11, 18-21, 23, 27, 28, 30, 33, 35, 39, 51-54, 63, 64, 68-70, 72, 76, 77, 79-81, 84, 87, 89, 91, 92, 94-98, 102, 107, 108, 110
'Toplum araştırmaları'- toplumbilim (OsmT: İctimâîyât. İng: Sociology) 29
Toplum devleti (social state) 25, 75
Toplumcu/luk (Social/ist, -ism) 66, 73-76, 79, 81, 83-86, 90, 105
Toplumsal Darvincilik (Social Darwinism) 83, 84

Toplumsal halkidâresi (social democracy) 83
Toprak (earth, land) 21, 46, 48, 52, 53, 71, 81, 87, 98
Topteknesi (gunboat) 73
Tutum (conduct) 9, 21, 26, 29, 38, 70, 75, 111
Tüm (whole, entire) 20, 62, 64, 87, 89, 98, 102, 113
Tümcü/lük (Holist/Holism)
Tümtanrıcılık (pantheism) 32
Tür (species) 37, 112
Türk/çe (Turk/ish) 9, 11, 22, 23, 47, 65, 77, 85, 89, 105, 110, 116
Türkistan (Turkestan) 90

U

Uhrevî (pertaining to the Hereafter; consecrated) 37
Âhiret (Hereafter) -Semâvî (divine, celestial)
Uslup (style) 10, 17, 39, 79, 96, 101
Usta (craftsman, artisan; virtuoso) 17, 47, 51, 55, 56, 67, 77, 78, 84, 94
Usul (procedure) 10, 49, 56, 99-101, 113
Utanma/z (shame/less) 116
Uydu (Fr & İng: Satellite)
Gezegen (planet)
Uzman (expert) 58

Ü

Ülkü/cü (ideal/ist -in opposition to the Utilitarist.) 79-82
Ülkücü kültür (idealistic culture) 10
Ümit, umut (hope) 18, 34, 35, 37, 60, 113, 114, 116, 117
Ümmet ('nation' of Islam that transcends ethnic or political definition, Ummah) 62
Üstât (master, virtuoso) 49
Üstâdıâzam (Fr. Grand maître) 49

V

Vahiy (Revelatio/Revelatory) 34, 69
Vaka (case) 18, 20, 25, 64
Vakıa (fact) 18, 26, 62, 64, 79, 90, 113, 115
Vargı (conclusion)
Varlık (the Being, entity, –cevher: Substance–) 16, 19, 20, 31, 32, 34, 36, 37, 40, 56, 73, 83, 109
Varolma/k (existence/to exist) 15, 31-34, 82, 110
Varolma mücâdelesi (struggle for existence) 84
Varoluş (mode of existence) 17, 20, 38, 59, 60, 82, 116
Vatandaş/lık (citizen/ship) 72, 80
Vatikan 39
Vehim (illusion) 73
Venedik (Venice) 48
Vicdân/î, -lı, -sız (conscience/conscientious/Scrupulous/unscrupulous) 34, 38, 40, 59-61, 63, 69

Y

Yahudî –dinin adı– (Jew/ish, Judaic) 10, 12, 23, 41-43, 51, 55, 56, 67, 68, 70, 71, 74-76, 83, 86, 87, 91-93, 96, 97, 102-104, 106, 108, 109, 111, 115
İsrail/li -ülke ile kavmin adı- (Israel/i)
İbrân/î -Kültürün adı- İbrânca -dilin adı- (Hebrew)
Yahudî-düşmanlığı -terimin anlamca doğrusu: İsrail-düşmanlığı- (Anisemitism)
Yalnızca bkz: Sırf
Yalvarma (entreaty) 35, 38
Yaralanabilirlik (vulnarability) 17
Yargı (judgement, judgement) 28, 63, 112
Yargılama (intellectual procedure; lawsuit, legal process) 49, 90
Yasa/l (uncodified law, natural law, nomology/nomological) 18, 29, 69, 84, 95, 107
Yaşama (life -in general-, living) 11, 15, 18, 28, 38, 39, 59, 63, 66, 67, 77, 79, 82, 84, 86, 96, 97, 102, 103, 108, 115

Yaşantı (OsmT: Hayat tecrübesi. Alm: erlebnis. Fr: Expérience vécue. İng: Life experience) 20, 63, 64
Yatay (horizontal) 20, 69
'Yavru-vatan' ('offspring country', 'daughter country') 99
'Yaygın-bildirişme-şebekesi (YAYBİŞ') (internet)
Yayım (publication) 81
Yayın (broadcast/ing) 101, 104, 105
Yayılmaçılık (expensionism) 12, 76, 104
Yazı (writing, scripture) 9, 10, 15, 26, 41, 43, 61, 92
Yazım (notation) 31
Yekpâre (monolithic) 59, 61
Yeniçağ (Modern Age) 12, 27, 28, 41, 42, 46, 58, 59, 86, 89, 90, 92, 93, 110
'Yeniçağ dindışı Avrupa medeniyeti' ('Modern Laic European Civilization') 10, 12, 16, 17, 23, 40, 41, 52, 64, 67, 74, 88, 90, 91, 103, 110, 113
'Yeni Zamanlar' (Fr. Temps nouveaux. İng: New -yahut- Modern times) 11, 12, 23, 42
Yeni Zelanda 96, 105
Yenidendoğuş, Yenidendiriliş (Fr: Renaissance) 23
Yer (place) 9-12, 17, 19
Mahal (locality)
Yerleşim-yeri, iskân (settlement, colony) 45, 71, 97
Yeryüzü (Earth) 12, 39, 43, 67, 71, 72, 75, 87, 89, 96, 97, 103-105, 108, 115
Yetişkin (adult) 30
'Yıldız medeniyet' (central, 'star' civilization) 22
Yobaz, mutaassıp (fanatical, bigoted) 102
Yol yordam (route, way) 18, 31, 111
Yaklaşım (approach)
Yöntem (method) 52, 58, 69, 74, 111
Yörünge (trajectory, orbit) 22, 86, 93
Yunan/ca (Ancient Greek) 9, 32, 45
Yurt (home, homeland) 21
Vatan (state-territory, fatherland) -Anavatan (mother-country)
Dâussıla (homesickness, nostalgia)
Yurtdaş/lık (fellow-countryman/ship, compatriot/ism) 81

Z

Zadegân/lık (aristocrat/t, -cy) 52
Zaman (time) 11, 16-19, 21, 23, 25-27, 29, 31-34, 37-40, 42, 43, 48, 51, 54, 58, 71, 75, 86, 91, 97, 105, 107, 115
Zanaat (Fr & İng: Technique) 21, 43, 47, 51, 66, 71, 77, 88, 99, 110
Zekâ/zekî (intelligen/ce, -t) 28, 40, 70, 88
Zencî bkz: Karaderili
Zevce -karı (teklifsiz konuşmalarda)– (wife) 115
Koca (husband)
Karı koca (married couple)
Zihin/zihnî (intellect/ual) 11, 16, 20, 26, 27, 29, 34, 41, 60, 62, 74, 75, 80, 89, 106, 108, 109
Zorunluluk (necessity) 59, 69, 89, 107, 113
Zorunlu nedensellik (necessary causality)
Zorunsuzluk (contingence) 69

KAYNAKLAR

A- ANA KAYNAKLAR

Atıfta bulunulmuş bütün kaynakların tam künyesi:

AHMED CEVDET PAŞA: "*TEZÂKİR*" (40-Tetimme), yayımlayan: Cavid Baysun; Ankara, 1986.

"*ANABRITANNICA*", İstanbul, 1989.

Herbert W. ARMSTRONG: "LES *ANGLO-SAXONS SELON* la *PROPHETIE*"; Worldwide Church of God, Passadena/Kaliforniya, 1982.

Syed Muhammad Naquib *AL-ATTAS*: "*ISLAM* and the *PHILOSOPHY* of *SCIENCE*"; ISTAC- Kuala Lumpur/Malezya, 1989.

Guy de BAUCHENE: "LA *PREHISTOIRE*", "L'Anthropologie", CEPL, Paris, 1972.

Paul BERNSTEIN & Robert GREEN: "*HISTORY* of *CIVILIZATION*"; Helix, Totowa/New Jersey/A.B.D., 1987.

Audrey BUTLER: "*COLLINS DICTIONARY* of *DATES*"; Harper Collins, Glasgow, 1996.

Trevor GAIRNS: "*EUROPE AROUND* the *WORLD*"; Cambridge University Press, Cambridge, 1981.

Albert CAMUS: "LE *MYTHE* de *SISYPHE/Essai* sur l'*Absurde*"; Gallimard, Paris, 1942.

Albert CAMUS: "L'*HOMME REVOLTE*"; Gallimard, Paris, 1951.

Winston S. CHURCHILL: "A HISTORY of the ENGLISH-SPEAKING PEOPLES"; Cassell, Londra, 1960.

Comte le COUTEULX de CANTELEU: "*HISTOIRE* des *SOCIETES SECRETES*"; Henrier Veyrier, Paris, 1987.

Alain DURAL: "LA *PROTOHISTOIRE*", "L'Anthropologie"de.

Teoman DURALI: "*FELSEFE-BİLİMe RAMAK KALMIŞKEN / Türklerin Düşünce Tarihi ve Felsefe-Bilim*", "Bilim, Felsefe, Tarih"de, Istanbul, 1991.
Teoman DURALI: "*BİYOLOJİ FELSEFESİ*"; Akçağ, Ankara, 1992.
Teoman DURALI: "A *NEW SYSTEM* of *PHILOSOPHY-SCIENCE* From the *BIOLOGICAL STANDPOINT*"; Peter Lang Verlag, Vienna-Berlin-New York, 1996.
EFLÂTUN (PLATON): "THE *COLLECTED DIALOGUES* of *PLATO Inc-Including* the *Letters*", edited: Edith *Hamilton* & Huntington *Cairns*; Bollingen Series LXXI, Princeton University Press, Princeton/New Jersey, 1987.
Erika EMMERICH: "DIE *PHILOSOPHIE* des *BLUTES*", Léon Poliakov & Josehp Wulf: "Das dritte Reich und seine Denker"de; "Zeitgeschichte", Ullstein, Frankfurt/Main, 1983.
Carlo FRABETTI: "*Circuito Cientifico: ANARITMETISMO*", "El Pais"de, Madrid, miercoles 24 de enero de 1996.
Konrad FUCHS & Herbert RAAB: "*DTV WÖRTERBUCH* zur *GESCHICHTE*"; dtv, Münih, 1972.
Cyril GLASSE: "The *CONCISE ENCYCLOPEDIA* of *ISLAM*"; Stancey International, Londra, 1991.
Julius GOULD & William KOLB: "A *DICTIONARY* of the *SOCIAL SCIENCES*"; Tavistock Publications, Londra, 1965.
Abdülbaki GÖLPINARLI: "Hz. MUHAMMED ve HADİSLERİ"; Arkın Kitabevi, Istanbul, 1957.
P. GREGORIUS: "*SOCIOLOGIE* van de *NIET-WESTERSE VOLKEN*", iki cilt; het Spectrum, Utrecht/ Antwerpen, 1965.
Christopher Robert HAUPIKE: "DIE *GRUNDLAGEN PRIMITIVEN DENKENS*", İngilizceden Almancaya: Luc Bernard; dtv/ Klett-Cott a, Münih, 1990.
"*HISTOIRE*": "Le *Dossier Philippe* Le *Bel*", Paris, Février, 1995.
Edgar HEDERER: "Das *DEUTSCHE GEDICHT*"; Fischer Bücherei, Hamburg, 1960.
Johannes HOFFMEISTER: "*WÖRTERBUCH* der *PHILOSOPHISCHEN BEGRIFFE*"; Felix Meiner, Hamburg, 1955.
Serge HUTIN: "*GOUVERNEMENTS INVISIBLES* et *SOCIETES SECRETES*"; Editions j'ai vu, Paris, 1971.
HERAKLEİTOS, bkz: G.S. KIRK: "*HERACLITUS*, THE COSMIC *FRAGMENTS*"; The Cambridge University Press, Cambridge, 1954.
İSMAİL FENNÎ: "*LUGATÇEİ FELSEFE*"; Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1925 –eski yazıyla.
Immanuel KANT: "*KRITIK* der *PRAKTISCHEN VERNUNFT*"; Philippe Reclam, Leipzig, 1878 (birinci baskı: Riga, 1788)

Immanuel KANT: "*GRUNDLEGUNG zur METAPHYSIK der SITTEN*", birinci baskı: Köningsberg, 1797.
André KASPI, Claude-Jean BERTRAND& Jean HEFFER: "*LA CIVILISATION AMERICAINE*"; PUF, Paris, 1991.
Hermann KINDER&Werner HILGEMANN: "*DTV-ATLAS zur WELTGESCHICHTE*"; I. cilt, dtv Verlag, Münih, 1993.
Hermann KINDER&Werner HILGEMANN: "The *PENGUIN ATLAS* of *WORLD HISTORY*", II. cilt Almancadan İngilizceye: Ernest A. *Menze*; Penguin, Middlesex/ İngiltere, 1979.
Wolfgang J.KOSCHNICK: "*STANDARD DICTIONARY* of the *SOCIAL SCIENCES*"; K. G. Saur, Münih, 1984.
"**KUR'ANı KERİM** ve *Türkçe Meâli*"; Diyânet İşleri Başkanlığı Yayımları, Ankara, 1983.
"DICTIONNAIRE ENCYCLOPEDIQUE *LAROUSSE*"; Librairie Larousse, Paris, 1987.
Claude LEVI-STRAUSS: "LA *PENSEE SAUVAGE*"; Librairie Plon, Paris, 1962.
Lucien LEVY-BRUHL: "LES *FONCTIONS MENTALES* dans les *SOCIETES INFERIEURES*"; Librairie Félix Alcan, Paris, 1928.
Raimando LURAGHI: "*HISTOIRE* du *COLONIALISME*"; Marabout Université, Paris, 1967.
J. MAILLET: "*HISTOIRE* des *FAITS ECONOMIQUES*"; Payot, Paris, 1952.
Colin McEVEDY & Richard JONES: "*ATLAS* of *WORLD POPULATION HISTORY*"; Penguin, Middlesex, 1980.
David McKAY: "*AMERICAN POLITICS* and *SOCIETY*"; Blackwell, Oxford, 1993.
Allec MELLOC: "*FRANC-MAÇONNERIE*", "Dictionnaire des Religions"da; PUF, Paris, 1985.
MEVLÂNÂ CELÂLEDDÎN RUMÎ: "*FÎHİ MÂ-FÎH* ve *MECÂLİSi SEBAdan SEÇMELER*", derleyip Farsçadan Türkçeye tercüme eden: Abdülbaki *Gölpınarlı*; M.Eğ.B., İstanbul, 1972.
MEVLÂNÂ CELÂLEDDÎN RUMÎ: "*MESNEVÎ*", Farsçadan Türkçeye ve şerhi: Abdülbaki *Gölpınlı*, I.&II.ciltler; İnkılâp ve Aka kitabevleri, Istanbul, 1981.
MEVLÂNÂ (JALÂLU'DDÎN RUMÎ): "The *MATHNAWÎ*...", Farsçadan İngilizceye ve şerhi: Reynold A.*Nicholson*, İ.&II.ciltler; Islamic Book Service, Lahore, 1989.
José Ferrater MORA: "*DICCIONARIO* de *GRANDES FILOSOFOS*"; Alianza Editorial, Madrid, 1986.
Paul NAUDON: "LA *FRANC-MAÇONNERIE*"; "Que sais-je?", PUF, Paris, 1965.
"The *NEW STRAITS TIMES*"de, "The *Costs* of *Conquest:* European Domina-

tion of the Globe has been disastrous for the Majority of the World's Population", Kuala Lumpur/ Malezya, June 25, 1993.
Volpie&Julian NIDA-RÜMELIN: "*LEXIKON* der *PHILOSOPHISCHEN WERKE*"; Alfred Kröner Verlag, Stuttgart, 1988.
Friedrich NIETZSCHE: "DIE FRÖHLICHE WISSENSCHAFT / AUS DEM NACHLASS 1871-1888"; Alfred Kröner Verlag, Stuttgart, 1921.
Frank NOWIKOSKI: "*ARGENTINA'S VICTIMS* of *SPANISH CONQUEST*", "The New Strait Times"de, Kuala Lumpur, Monday, July 26, 1993.
"The *OXFORD COMPANION* to the *SECOND WORLD WAR*",
General Editor: I. C. B. DEAR; Oxford University Press, Oxford, 1955.
"The *OXFORD* ENCYCLOPEDIC ENGLISH DICTIONARY"; Oxford University Press, Oxford, 1991.
"The SHORTER *OXFORD* ENGLISH DICTIONARY"; Oxford, 1973.
"The COMPACT *OXFORD* ENGLISH DICTIONARY"; Oxford, 1991.
"The HOLY **QUR'ÂN**", (*Abdullah Yusuf Ali*), Amana Corp., Brentwood/ Maryland/ A.B.D., 1989.
Francisco Morales PADRON: "*VIDA COTIDIANA* de los *CONQUISTADORES ESPAÑOLES*"; Historia de la Espana sorprendente/ Temas de Hoy, Madrid, 1988.
Geoffrey PARKER: "The *TIMES ATLAS* of *WORLD HISTORY*"; Times, Londra, 1989.
L.C.PASCOE: "*ENCYCLOPAEDIA* OF *DATES* AND *EVENTS*"; HOULDER&STOUGHTON, LONDRA, 1979.
Régine PERNOUD: "LES *TEMPLIERS*"; "Que sais-je?", PUF, Paris, 1974.
"LE PETIT *ROBERT/ Dictionnaire* des *Noms Propres*"; Le Robert, Paris, 1989.
John TOLAND: "The LAST HUNDRED DAYS"; Mayflower Books, Londra, 1968.
Nermi UYGUR: "*FELSEFENİN ÇAĞRISI*"; I.Ü.Ed.F.Yayımları, İstanbul, 1971.
Bernhard WALDEUFELS&...: "*PHANOMENOLOGIE* und *MARXISMUS* / *Erkenntnis*-und *Wisssenschaftstheorie*", viertes Band; Suhrkamp, Frankfurt/ Main, 1979.
Ali YARDIM: "*İSLÂMİYET KARŞISINDA TÜRK ÖRF* ve *ADETLERİ*", sayfalar: 104-117, "Türk Münevverinin Müşterek Fikir ve İmân Zemînî"nde, hazırlayan: Sait *Başer*; Kubbealtı Neşriyâtı, İstanbul, 1988.
Erik ZIMEN: "Der *HUND*"; Goldmann, Augsburg, 1988.

B-YARDIMCI KAYNAKLAR

Atıfta bulunulmamış olmakla birlikte,
dolaylı olarakyararlanılmış kaynaklar ile bunların tam künyesi

A.D.ALDERSON-Fahir İZ: "The *OXFORD TURKISH - ENGLISH DICTIONARY*"; ABC, ISTANBUL, 1984.

Kemâl BELVİRANLI: "*OSMANLICA İMLÂ KILAVUZU*"; Nedve Yayımları, Konya, 1980.

H.A.R. GIBB&J.H. KRAMERS: "*SHORTER ENCYCLOPEDIA of ISLAM*"; E.J.Brill, Leiden, 1974.

Henri GOELZER: "*DICTIONAIRE FRANÇAIS-LATIN & LATIN-FRANÇAIS*"; Garnier Flammarion, Paris, 1966.

S.A.HANDFORD&Mary HERBERG: "*LANGENCSHEIDT'S LATIN-ENGLISH & ENGLISH-LATIN DICTIONARY*"; Langenscheidt, Berlin, 1966.

F.A. HEINICHENS: "*LATEINISCH-DEUTSCHES SCHULWÖRTERBUCH/ Mittellateinisch*"; B.G. Teubner, Leipnig & Berlin, 1931.

Sina KABAAĞAÇ & Erdal ALOVA: "*LATİNCE-TÜRKÇE SÖZLÜK*"; Sosyal Yayımlar, İstanbul, 1995.

Ahmed Al-KHATIB: "A *NEW DICTIONARY* of *ENGLISH-ARABIC SCIENTIFIC* and *TECHNICAL TERMS*"; Librairie du Liban, Beyrut, altıncı baskı: 1984.

Peter KUNZMANN, Franz-Peter BURKHARD & Franz WIEDMANN: "*DTV-ATLAS* zur *PHILOSOPHIE*"; dtv, Münih, 1993.

E.W.LANE: "*ARABIC-ENGLISH LEXICON*", iki cilt, The Islamic Texts Society, Cambridge, 1984.

W.G. MOORE: "The *PENGUIN ENCYCLOPEDIA* of *PLACES*"; Penguin, Harmondsworth/Middlesex, 1984.

Karl PLOETZ: "*HAUPTDATEN* der *WELTGESCHICHTE*"; Ploetz, Verlagsbuchhandlung, Bielefeld, 1951.

Sir James W. REDHOUSE: "A *TURKISH* and *ENGLISH LEXICON*"; Librairie du Liban, Beyrut, yeni baskı: 1987.

Abdullah YEĞİN: "*OSMANLICA-TÜRKÇE YENİ LUGAT/ İslâmî-Edebî - Felsefî*"; Hizmet Vakfı Yayımları, İstanbul, 1992.

İNCELEME-ARAŞTIRMA DİZİSİ

ÇAĞDAŞ İNGİLİZ-YAHUDİ MEDENİYETİ

Tarihte ilk defa dünya çapında bütün insanlığa söz geçiren bir medeniyetle karşı karşıyayız. Yarım yüzyıla yakın süredir, yaklaşık iki bin yıllık tarihî müktesebâtımızın bütün ana unsurları ile âmillerini reddederek millî kimliğimizi inkâr bahâsına girme mücâdelesini verdiğimiz bu medeniyetin adı, sanı, kimliği, menşei, boyutları ve tarihî seyri nedir? İnsanlığa ve dünyasına, dolayısıyla toplum olarak bize ne getirmiştir, neleri götürmektedir? Bildiğimiz kadarıyla, günümüze değin bu sorular enine boyuna deşilmemiş ve bunlara seçik cevaplar getirilmemiştir. Özellikle bahis konusu medeniyetin adlandırılması, tarihî ve sistematik yönden tahlili ve teşrihi, çok tartışmalı bir meseledir. Ancak bu mesele hakkında açık seçik fikir edinmedikçe, birey olarak da, toplum olarak da kültür bağlamımızın farkına varamıyoruz. Elinizdeki kitapta bu son derece tartışmalı konu, tarihî ve sistematik çerçevede incelenmektedir.

İZ YAYINCILIK
ISBN 975-355-206-8
9 789753 552066